

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Економіко-гуманітарний інститут.
Факультет економіки та управління
(повне найменування інституту, назва факультету)

Фінанси, банківська справа та страхування
(повне найменування кафедри)

Пояснювальна записка
до дипломної магістерської роботи
магістра

(ступінь вищої освіти (освітній ступінь))

на тему Управління фінансовою стійкістю підприємства

Виконав: магістрант 6 курсу, групи ФЕУ- 119м
Спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(код і найменування спеціальності)
Освітня програма (спеціалізація) Фінанси і кредит

	Літус П.Р.
Керівник	Коваль О.А.
Рецензент	Гавеля О.О.

2020 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
(повне найменування закладу вищої освіти)

Інститут, факультет ЕГІ, ФРЕУ
Кафедра Фінанси, банківська справа та страхування
Ступінь вищої освіти магістр
Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування
(код і найменування)
Освітня програма (спеціалізація) 072 Фінанси, банківська справа та страхування
(назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри Г.С.С. Довг
Геларові Р.В. Васер
« 21 » Р2 20 до року

ЗАВДАННЯ
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЕКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТА(КИ)

Літучко Тетяна Романівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проекту (роботи) Управління фінансовою стійкістю підприємства

керівник проекту (роботи) к.е.н, доцент Коваль Олександр Анатолійович
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від « 21 » жовтня 20 20 року № 261

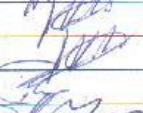
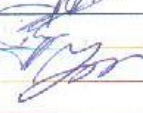
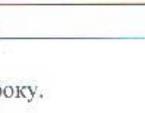
2. Строк подання студентом проекту (роботи) 21 грудня 2020 р.

3. Вихідні дані до проекту (роботи) первинна фінансова звітність: консолідований баланс і звіт про фінансовий стан 2015-2019 рр. консолідований звіт про фінансові результати 2015-2019 рр.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) Розділ 1. Теоретичні основи управління фінансовою стійкістю підприємства. Розділ 2. Оцінка фінансової стійкості ПАТ «Запоріжсталь». Розділ 3. Шляхи покращення фінансової стійкості підприємства. Розділ 4. Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
У дипломній роботі 24 таблиці та 2 рисунки
Табл. 1.1. Визначення рівня стійкості підприємства
Табл. 2.2. Результати аналізу фінансової стійкості ПАТ «Запоріжсталь» за період 2015-2019 рр.
Табл. 2.3. Визначення рівня фінансової стійкості ПАТ «Запоріжсталь» за 2015-2019 рр.

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконане завдання
I	к.е.н. доц Коваль О.А.		
II	к.е.н. доц Коваль О.А.		
III	к.е.н. доц Коваль О.А.		
IV	Мурзаван С.М. ст. викл.		
Нормоконт	Черидимченко Н.О. ст. викл.		

7. Дата видачі завдання « 25 » травня 2020 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1.	Збір матеріалу та проектування	01.06.2020	
2.	Групування та аналіз зібраного матеріалу. Уточнення завдань проекту.	04.07.2020 - 11.08.2020	
3.	Виконання теоретичної частини	02.09.-12.10.20	
4.	Виконання графічної частини	13.10.-02.11.20	
5.	Написання та оформлення дипломної магістерської роботи	03.11.2020 - 19.11.2020	
6.	Перевірка роботи керівником	19.11.2020	
7.	Попередній захист роботи	01.12.2020	
8.	Перепитання, оформлення дипломної магістерської роботи	03.12.2020 - 16.12.2020	
9.	Захист роботи у ЕК	23.12.2020	

Студент(ка)

(підпис)

Литус П.Р.
(прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи)

(підпис)

Коваль О.А.
(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Літус П.Р. **Управління фінансовою стійкістю підприємства** – дипломна магістерська робота.

Дипломна магістерська робота зі спеціальності 072 магістр з фінансів, банківської справи та страхування. – Кафедра фінанси, банківська справа та страхування, національний університет «Запорізька політехніка», 2020.

Мета магістерської роботи полягає у дослідженні теоретичних та практичних аспектів управління фінансовою стійкістю на ПАТ «Запоріжсталь» за 2015-2019 рр. та розробці основних методів його удосконалення. Досягнення визначеної мети зумовило необхідність послідовного розв’язання таких завдань: розглянуто сутність, роль і значення фінансової стійкості, та основних чинників, що на неї впливають; проведено дослідження методів аналізу фінансової стійкості підприємства; здійснено загальну характеристику та аналіз фінансового стану ПАТ «Запоріжсталь» за 2015-2019 рр., виявлені основні проблеми управління фінансовою стійкістю та запропоновані шляхи їх вирішення.

Об’єктом магістерської роботи є діяльність ПАТ «Запоріжсталь» за 2015- 2019 рр.

Предметом дослідження є процес управління фінансовою стійкістю підприємства ПАТ «Запоріжсталь» за 2015-2019 рр.

Ключові слова: ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ, ПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ, ЛІКВІДНІСТЬ, РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ, ТИП ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ

ANNOTATION

Litus P.R. Management of financial stability of the enterprise - A
Master's degree thesis.

Master's thesis in the specialty 072 Master of Finance, Banking and Insurance. - Department of Finance, Banking and Insurance, Zaporizhzhya Polytechnic National University, 2020.

The purpose of the master's thesis is to study the theoretical and practical aspects of financial stability management at the PUBLIC COMPANY and to develop the main methods of its improvement. The achievement of the determined goal has determined the need for a consistent solution of the following tasks: the research of methods of analysis of financial stability of the enterprise was conducted; general description and analysis of financial condition of PUBLIC COMPANY is carried out; changes in the indicators of financial sustainability of the enterprise are analyzed; the main problems of financial stability management were identified and the ways of their solution were proposed.

The object of master's work is the activity of PUBLIC COMPANY.

The subject of the study is the process of managing financial sustainability of the enterprise.

Keywords: FINANCIAL STABILITY, SOLVENCY, LIQUIDITY, PROFITABILITY, TYPE OF FINANCIAL STABILITY

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ДО ДИПЛОМНОЇ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

1. Коваль О.А., Літус П.Р. Управління фінансовою стійкістю підприємства. *Ефективна економіка*. – 2020. №12.
2. Богма О.С., Літус П.Р. Інвестиційна діяльність в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *Управління соціально-економічним розвитком держави та регіонів*. Запоріжжя, 2017. С 26-28.

ЗМІСТ

ЗАВДАННЯ НА МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ	2
АНОТАЦІЯ	4
СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ДО ДИПЛОМНОЇ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ	6
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ	9
ВСТУП	10
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА	12
1.1. Поняття та сутність фінансової стійкості	12
1.2. Політика управління фінансовою стійкістю підприємства	19
1.3. Показники фінансової стійкості підприємства та їх характеристика	27
РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПАТ «ЗАПОРІЖСТАЛЬ»	40
2.1. Загальна характеристика фінансово-господарської діяльності ПАТ «Запоріжсталь»	40
2.2. Аналіз фінансового стану ПАТ «Запоріжсталь»	49
2.3. Аналіз абсолютних показників та типу фінансової стійкості ПАТ «Запоріжсталь»	59
2.4. Оцінка відносних показників фінансової стійкості ПАТ «Запоріжсталь»	65
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	80
3.1. Умови збільшення прибутковості підприємства	80
3.2. Шляхи оптимізації структури капіталу	89
3.3. Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю	97

РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ	105
4.1. Аналіз потенційних небезпек	105
4.2. Заходи по забезпеченню безпеки	107
4.3. Заходи по забезпеченню виробничої санітарії та гігієни праці	111
4.4. Заходи безпеки у надзвичайних ситуаціях	117
4.4.1. Заходи з пожежної безпеки	117
4.4.2. Інженерний захист територій, радіаційний і хімічний захист	119
ВИСНОВКИ	122
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	126
ДОДАТКИ	133

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

ВЗ – витрати на збут

ВК - власний капітал

ВОК – власні обігові кошти

ВУ – витрати на управління

ВФ – фінансові витрати

ДПФН – джерела, що послаблюють фінансову напруженість

ДР – дохід від реалізації продукції

З – запаси

НВ – незавершене виробництво

ПАТ – публічне акціонерне товариство

ПП – податок на прибуток

С – собівартість продукції

ЧП – чистий прибуток

грн. - гривня

ВСТУП

Ефективність господарської і фінансової діяльності підприємства в умовах трансформації економіки країни визначається, в першу чергу, його фінансовим станом. Фінансовий стан підприємства найповнішою мірою характеризує його успіх як у виробничій сфері, так і у відносинах із партнерами, банками, інвесторами.

Стійкий фінансовий стан формується в процесі економічної діяльності підприємства. Визначення його на певну дату допомагає відповісти на питання, наскільки правильно підприємство управляло фінансовими ресурсами протягом періоду, що передував цій даті, як воно використовувало майно, яка структура майна, наскільки раціонально воно поєднувало власній позикові джерела фінансування, яка віддача виробничого потенціалу.

Фінансова стійкість передбачає спроможність своєчасного і повного виконання зобов'язань підприємства за розрахунками з бюджетом, споживачами, постачальниками, підрядниками, кредиторами, тобто можливість підприємства здійснювати всі потрібні грошові виплати і розрахунки. Фінансова стійкість підприємства характеризується достатньою фінансовою забезпеченістю безперервності основних видів діяльності; фінансовою незалежністю від зовнішніх джерел фінансування; здатністю маневрувати власними коштами; достатнім забезпеченням матеріальних оборотних засобів власними джерелами покриття. Основою фінансової стійкості є раціональна організація і використання оборотних коштів.

Дослідженням питання фінансової стійкості займались Бандурка О.М., Антипенко Є.Ю., Доненко В.І., Когородська А.О., Жихор О.Б., Рябенко Г.М., Івахненко В.М., Василик О.Д., Галушко О.С., Ковальов В.В., Костирко Л.А., Крейніна М.Н., Мних Є.В., Поддєрьогін А.М., Шеремет А.Д., Фурик В.Г., Краснощокіна Ю. В., Карпенко Г. В. та інші.

Метою дипломної роботи бакалавра є формування пропозицій щодо покращення фінансової стійкості підприємства.

Відповідно до мети дослідження завданнями дипломної роботи бакалавра є:

- визначити сутність, роль і значення фінансової стійкості підприємства та основних факторів, що на неї впливають;
- дослідити політику управління фінансовою стійкістю підприємства;
- визначити показники фінансової стійкості підприємства та дати їм характеристику;
- описати організаційно-економічну характеристику підприємства;
- проаналізувати фінансову діяльність підприємства;
- оцінити фінансову стійкість підприємства;
- удосконалити методики визначення фінансової стійкості підприємства;
- визначити основні напрямки підвищення фінансової стійкості на підприємстві.

Об'єктом дослідження є діяльність ПАТ «Запоріжсталь» за 2015- 2019 рр.

Предметом дослідження є процес управління фінансовою стійкістю підприємства ПАТ «Запоріжсталь» за 2015-2019 рр.

Методологічну основу дипломної роботи бакалавра становить діалектичний метод пізнання. В процесі дослідження використовувались прийоми аналізу і синтезу, а саме: групування, типізація, порівняння, економіко-математичне моделювання та графічне представлення результатів дослідження. Ряд методів і прийомів економічних досліджень базуються на економічних та логічних висновках, розрахунковому конструктивізмі.

Теоретико-методичною основою написання дипломної роботи бакалавра є нормативні документи, підручники, посібники з питань аналізу фінансової стійкості, фінансова звітність ПАТ «Запоріжсталь».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Поняття та сутність фінансової стійкості підприємства

В сучасних економічних умовах більшість підприємств мають дуже складне фінансове становище, значна частина прибутку носить інфляційний характер, не поліпшується положення і з платоспроможністю. Такий стан економіки вимагає від підприємств підвищення ефективності виробництва, конкурентоспроможності продукції та послуг на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, ефективних форм господарювання і управління виробництвом, подолання безгосподарності, активізації підприємництва, ініціативи і т. д. Для стабільного розвитку необхідне досягнення стійкості високого порядку – динамічної стійкості або стійкого розвитку [1].

Однією з характеристик стабільного стану підприємства є його фінансова стійкість. Вона обумовлена як стабільністю економічного середовища, в рамках якого підприємство здійснює свою діяльність, так залежить і від результатів його функціонування, його активного і ефективного реагування на зміну внутрішніх і зовнішніх факторів. У науковій літературі поняття «стійкість» ототожнюється з такими поняттями, як сталість (незмінність, постійність) та стабільність (забезпечення сталості). Кібернетичний підхід трактує стійкість як збереження незмінності деяких інваріант системи у процесі змін її стану. Економіко математичний підхід до визначення стійкості характеризується твердженням про умови, які забезпечують системі стан рівноваги або утримання її характерних ознак на відповідному рівні [2, с. 57].

Існує неоднозначність трактувань при визначенні поняття «фінансова стійкість». Одні вчені характеризують фінансову стійкість як довготривалу

платоспроможність. Інші – як раціональну структуру та склад оборотних активів, їх використання. Треті вважають, що вона відображає стабільність діяльності підприємства в довгостроковій перспективі та визначається співвідношенням власних і позикових ресурсів і їх ефективним використанням. Дослідивши публікації з даного питання, було виокремлено декілька визначень цього поняття (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Визначення поняття «фінансова стійкість підприємства» науковцями

Автори	Поняття фінансової стійкості
1	2
Тютюнник Ю.М	Здатність підприємства функціонувати і розвиватися, зберігати рівновагу активів і пасивів у мінливому економічному середовищі, що гарантує його платоспроможність та інвестиційну привабливість у довгостроковій перспективі в межах допустимого рівня ризику [3, с. 351].
Матковський С.О	Забезпеченість запасів підприємства сталими джерелами їх формування, гарантована платоспроможність, незалежність від випадковостей ринкової кон'юнктури і поведінки партнерів [4, с. 438].
Непочатенко О.О	Ефективне формування, розподіл і використання фінансових ресурсів підприємства [5, с. 222].
Грабовецький Б.Є.	Надійно гарантована платоспроможність, рівновага між власними та залученими засобами, незалежність від випадковостей ринкової кон'юнктури і партнерів, довіра кредиторів та інвесторів і рівень залежності від них, наявність такої величини прибутку, який би забезпечив самофінансування [6, с. 216].

Продовж. табл. 1.1

1	2
Гринів Б.В.	Здатність підприємства здійснювати і розвивати свою діяльність в умовах конкуренції та ринкової нестабільності, зберігаючи задовільну структуру капіталу та динамічну фінансову рівновагу активів і пасивів, що забезпечує нормальну ліквідність, поточну і перспективну платоспроможність [7, с. 295].
Білик М.Д.	Такий стан фінансових ресурсів підприємства, за якого раціональне розпорядження ними є гарантією наявності власних коштів, стабільної прибутковості та забезпечення процесу розширеного відтворення [8, с. 394].

Фінансову стійкість підприємства характеризують такі чинники:

- фінансова забезпеченість безперервності діяльності;
- фінансова незалежність від зовнішніх джерел фінансування;
- здатність вільно маневрувати грошовими коштами;
- забезпечення покриття затрат на розширення та оновлення виробництва;
- стабільне перевищення доходів над витратами [10, с. 284].

В.І. Оспіщев у своїй праці [11, с. 220] виокремлює внутрішні і зовнішні фактори, що впливають на фінансову стійкість підприємства. Основні фактори представлено на рис. 1.1.

Слід зазначити, що внутрішні та зовнішні фактори взаємопов'язані, але їх вплив на фінансову стійкість підприємства може різноспрямованою, тобто одні – позитивно, інші – негативно. Тому позитивний вплив певного фактора може бути зниженим або повністю ліквідований негативним впливом іншого, більш вагомого фактора.

В процесі функціонування кожне підприємство має зберегти не лише стійкість свого становища, але й збалансувати внутрішні можливості із

впливом зовнішнього середовища для досягнення стану нової якості, що дасть змогу розвиватися.

Рис.1.1 Фактори, що впливають на фінансову стійкість підприємства

Аналіз фінансової стійкості підприємства дає змогу оцінити здатність підприємства адаптуватися до умов зовнішнього середовища та визначити ступінь його незалежності від зовнішніх джерел фінансування.

Зміст і завдання аналізу фінансової стійкості підприємств впливають насамперед із функцій, які він виконує. З урахуванням підходів до аналізу

господарської діяльності можна запропонувати і визначити декілька функцій аналізу фінансової стійкості:

- вивчення характеру впливу економічних законів на діяльність підприємства, установлення закономірностей і тенденцій економічних явищ і процесів у конкретних умовах підприємства;
- наукове обґрунтування поточних і перспективних планів - потрібно аналізувати результати діяльності підприємства, обґрунтовувати прогнози, вивчати закономірності розвитку і виявляти недоліків та помилки, це дасть можливість розробити науково обґрунтований план, вибрати оптимальний варіант рішень;
- контроль за виконанням планів і управлінських рішень - потрібно проводити контроль у процесі аналізу фінансової стійкості підприємства з метою виявлення недоліків, помилок та оперативного впливу на діяльність підприємства;
- пошук резервів підвищення ефективності функціонування підприємства на основі вивчення передового досвіду і досягнень науки та практики - оцінка результатів діяльності підприємства і виконання поставлених планів, а також оцінка досягнутого рівня розвитку і використання наявних можливостей. Об'єктивна оцінка діяльності сприяє оперативному й ефективному втручанню з метою усунення виявлених відхилень;
- розробка заходів для використання виявлених резервів у процесі функціонування підприємства сприяє формуванню рекомендацій щодо коригування тактики підприємства.

Існують певні принципи (вимоги), які повинні обов'язково виконуватися у процесі організації, проведення і практичного використання результатів при проведенні аналізу фінансової стійкості підприємств. До таких принципів відносять:

- національність (урахування специфіки тієї країни, де функціонує підприємство);
- науковий характер (аналіз має базуватися на науковому підході);

- комплексність (аналіз повинен охоплювати всі сторони діяльності підприємства, щоб установити його фінансовий стан і виробити необхідні заходи для поліпшення його функціонування);
- забезпечення системного підходу до аналізу (кожний досліджуваний об'єкт розглядається як складна динамічна система елементів, пов'язаних між собою і зовнішнім середовищем);
- об'єктивність, конкретність, точність (аналіз має базуватися на достовірній інформації, а висновки і рекомендації – обґрунтовуватися точними аналітичними розрахунками);
- дієвість (аналіз повинен ефективно впливати на діяльність підприємства, дозволяючи його керівництву вчасно виявляти недоліки, а також сприяти попередженню виникнення їх у майбутньому);
- плановість і системність (для цього необхідно організувати підприємству окремий підрозділ, що буде здійснювати аналіз його діяльності);
- оперативність (швидке і своєчасне проведення аналізу дасть змогу приймати правильні управлінські рішення, що відповідають поточній кон'юктурі ринку і пріоритетам розвитку підприємства);
- демократизм (участь в аналізі широкого кола співробітників підприємства забезпечує істотне підвищення його ефективності, що позитивно впливає на фінансові показники і згуртовує колектив).

Проведення аналізу фінансової стійкості підприємств на основі вказаних принципів може істотно збільшити ефективність і позитивні результати їх діяльності. Виходячи з періодичності проведення, аналіз фінансової стійкості підприємств може класифікуватися як щоденний, щотижневий, місячний, квартальний, річний. Залежно від спектра досліджуваних питань аналіз фінансової стійкості підприємств можна підрозділити на два види:

- повний, коли вивчаються всі аспекти діяльності підприємства, тобто зовнішні і внутрішні його зв'язки;

– тематичний, коли розглядається тільки вузьке коло питань, що дає змогу виявити можливості поліпшення окремих напрямів діяльності підприємства.

Основними джерелами інформації для аналізу фінансової стійкості і фінансового стану в цілому є фінансова звітність, яка являє собою сукупність форм звітності, складених на основі даних фінансового обліку з метою представлення користувачам узагальненої інформації про фінансове становище і діяльність підприємства для прийняття ними визначених ділових рішень.

Вивчення фінансової стійкості дозволяє оцінити можливості організації забезпечувати безперебійний процес фінансово-господарської діяльності та ступінь покриття коштів, вкладених у активи власними джерелами [12, с. 24].

Фінансовий стан підприємства, його стійкість і стабільність залежать від результатів його виробничої, комерційної та фінансової діяльності. Якщо виробничий і фінансовий плани успішно виконуються, то це позитивно впливає на фінансовий стан підприємства. Навпаки, в наслідок спаду обсягів виробництва і продажів відбувається підвищення її собівартості, зменшення виручки і суми прибутку і як наслідок погіршення фінансового стану підприємства і його платоспроможності. Отже, стійкий фінансовий стан є підсумком грамотного, умілого керування всім комплексом факторів, що визначають результати господарської діяльності підприємства.

Стале фінансове становище, у свою чергу, робить позитивний вплив на виконання виробничих планів і забезпечення потреб виробництва необхідними ресурсами. Тому фінансова діяльність як складова частина господарської діяльності повинна бути спрямована на забезпечення планомірного надходження і витрачання грошових ресурсів, виконання розрахункової дисципліни, досягнення раціональних пропорцій власного і позикового капіталу і найбільш ефективно його використання.

Визначення меж фінансової стійкості підприємства належить до числа найбільш важливих економічних проблем в умовах переходу до ринку, бо безпосередня фінансова стійкість може призвести до неплатоспроможності підприємства і відсутності у нього коштів для розширення виробництва, а надлишкова – буде перешкоджати розвитку, обтяжуючи витрати підприємства зайвими запасами і резервами [13, с. 191].

Таким чином, фінансова стійкість є найважливішою характеристикою фінансово-економічної діяльності підприємства в умовах ринкової економіки. Якщо підприємство фінансово стійке, то воно має перевагу перед іншими підприємствами того ж профілю та залучень інвестицій, в отриманні кредитів, у виборі постачальників і в підборі кваліфікованих кадрів.

1.2. Політика управління фінансовою стійкістю підприємства

Виходячи з визначення фінансової стійкості підприємства як головної компоненти загальної стійкості підприємства, що є об'єктом фінансового управління, його господарською діяльністю та характеризує стан фінансових ресурсів як забезпеченість пропорційного, збалансованого розвитку при збереженні платоспроможності, кредитоспроможності в умовах припустимого рівня ризику, можна стверджувати, що управління фінансовою стійкістю підприємства є системою принципів та методів розроблення і реалізації управлінських рішень, пов'язаних із забезпеченням постійного зростання прибутку, збереженням платоспроможності і кредитоспроможності, підтриманням фінансової рівноваги [14, с. 255].

Політика управління фінансовою стійкістю – це сукупність дій управлінського персоналу підприємства, яка полягає у забезпеченні стійкості фінансового стану підприємства у довгостроковій перспективі за рахунок

високої частки власного капіталу у загальній сумі джерел фінансових ресурсів підприємства.

Управління фінансовою стійкістю підприємства орієнтоване сьогодні переважно на розв'язання короткострокових проблем. У цих умовах поширеними є зміни завдань, пріоритетів діяльності, рішень, наслідком чого є недосконалість структури показників фінансової стійкості, зниження її рівня. Тому на підприємстві має здійснюватися стратегічне управління фінансовою стійкістю [15, с. 27].

Процес стратегічного управління фінансовою стійкістю необхідно розглядати на основі економічних принципів, що адекватні умовам та особливостям на різних рівнях господарської діяльності. Враховуючи економічні можливості підприємств в умовах ринкового середовища, можна виділити такі принципи стратегічного управління фінансовою стійкістю суб'єкта господарювання:

Загальні:

- системність управління фінансовою стійкістю; - комплексний характер формування управлінських рішень;
- гнучкість процесу управління фінансовою стійкістю;
- науковість методів оцінки фінансової стійкості;
- оптимальність вибору найбільш економічно вигідного варіанта при плануванні, що базується на альтернативній основі;
- взаємна внутрігосподарська і внутрівідомча узгодженість планів та координація дій ефективного використання фінансових ресурсів;
- визначення провідних ланок і напрямів першочергового спрямування коштів.

Специфічні:

- врахування рівня фінансового ризику;
- інтегрованість із загальною системою управління підприємством;
- орієнтованість на стратегічні цілі розвитку підприємства;
- високий динамізм управління фінансовою стійкістю підприємства;

- постійне зростання інтенсивності обороту грошових потоків;
- соціальна зорієнтованість спрямування грошових ресурсів на економічний розвиток [16, с. 209].

З врахуванням сутності та принципів управління фінансовою стійкістю підприємств формуються його стратегічні цілі. Зокрема, стратегічні цілі управління фінансовою стійкістю належать більшою мірою до напрямку зміцнення становища підприємства в галузі, збереження і підвищення її довгострокових конкурентних позицій на ринку [17, с. 104].

До основних цілей управління фінансовою стійкістю можна віднести:

- збалансування активів і пасивів (забезпечення достатності власного капіталу, гнучкої структури капіталу, організації руху капіталу);
- збалансованість доходів і витрат (забезпечення достатнього рівня рентабельності, зміна структури витратомісткості господарського процесу, збільшення обсягу товарообороту);
- збалансованість грошових потоків (забезпечення платоспроможності та самофінансування, зниження дебіторської заборгованості, забезпеченість кредитоспроможності [18, с. 122].

Доцільно відзначити, що у системі управління фінансовою стійкістю важливу роль відіграє визначення головної мети, адже саме вона визначає концепцію розвитку підприємства, основні напрями його ділової активності та служить орієнтиром у середовищі ринкових перетворень.

Думки науковців з приводу головної мети управління фінансовою стійкістю наведені в табл. 1.2.

Головною метою управління фінансовою стійкістю підприємства є забезпечення фінансової безпеки та стабільності функціонування і розвитку підприємства у довгостроковій перспективі в межах допустимого рівня ризику. Відповідно, забезпечення високого рівня фінансової стійкості підприємства в процесі його розвитку та функціонування забезпечується формуванням оптимальної та гнучкої структури капіталу, забезпеченням постійної платоспроможності та ліквідності, збалансуванням грошових

потоків, забезпеченням кредитоспроможності, забезпеченням оптимальної структури активів та постійним стабільним перевищення доходів над витратами [19, с. 30].

Таблиця 1.2

**Головне завдання управління фінансовою стійкістю за думками
науковців**

Автори	Головна мета
Л.Т. Гіляровська , А.О. Вехорева	Метою управління фінансовою стійкістю підприємства є підтримка його фінансової рівноваги, уникнення ризиків для інвесторів і кредиторів та оцінка його заборгованості.
Г.В. Козаченко, А.Е. Воронкова, В.Ю. Медяник	Головною метою механізму управління фінансовою стійкістю підприємства вважають забезпечення створення ефективної системи взаємодії, яка, з одного боку, не має збиткових зв'язків, що уповільнюють роботу підприємства, а з іншого – включають всі ті зв'язки, відсутність яких призвела б до порушення заданих параметрів.
О.В. Єфімова, О.С. Стоянова, Д.В. Шиян, Н.І. Строченко	Головним завданням управління фінансовою стійкістю підприємства вважають забезпечення оптимальної структури його активів, що дасть змогу забезпечити платоспроможність підприємства та, як результат, його фінансову стійкість.

Головною проблемою ефективного управління фінансовою стійкістю є оптимальне розміщення капіталу підприємства. Від того, які асигнування вкладені в основні та обігові кошти, скільки їх перебуває у сфері виробництва і в сфері обігу, в грошовій та матеріальній формі, значною мірою залежать результати виробничо-фінансової діяльності, відповідно, вся фінансова стійкість підприємства.

У сучасних умовах господарювання співвідношення власного капіталу та зобов'язань є тим фактором, який безпосередньо впливає на фінансовий стан підприємства. Підприємство, діяльність якого фінансується в основному за рахунок власного капіталу, є фінансово стійким, незалежним, платоспроможним. Проте в даному випадку може виникнути ряд проблем зокрема: власний капітал обмежений у розмірах; суб'єкти, які вклали свої кошти у підприємство, зацікавлені у виплаті значних дивідендів, а це може стати перешкодою для стратегічних цілей розвитку підприємства [20, с. 106].

Залучення позикового капіталу дає підприємству ряд переваг, дозволяє до деякої міри покращити його фінансовий стан. Проте неефективне використання позикового капіталу, значна плата за користування останнім, заморожування на тривалий час коштів в обороті можуть дати зворотний ефект, значно знизити платоспроможність підприємства і навіть довести його до банкрутства [21, с. 6].

Вважається, що ще однією вагомою причиною при визначенні співвідношення власного капіталу та зобов'язань є мета учасників у капіталі. Наприклад, власники одного підприємства мають на меті збільшити вартість власного капіталу, а іншого – збільшити довготермінові зобов'язання шляхом отримання значної суми кредиту. У першому випадку аналіз фінансової стійкості може бути здійснений з точки зору обґрунтованості збільшення обсягу власного капіталу, в іншому – довготермінових зобов'язань, з метою недопущення в обох випадках порушення оптимального співвідношення пасивів балансу конкретного підприємства, втрати незалежності та стабільності останнім. Фінансово стійким є такий суб'єкт господарювання, який за рахунок власних коштів покриває кошти, вкладені в активи, не допускає невиправданої дебіторської та кредиторської заборгованості, своєчасно розраховується за своїми зобов'язаннями [22, с. 132].

На практиці доведено, що оптимальне співвідношення власного капіталу та зобов'язань визначити практично неможливо, оскільки воно

залежить від багатьох факторів, які по-різному впливають на кожне конкретне підприємство.

Підприємство повинно прорахувати вигідну саме йому структуру капіталу, підтримуючи баланс між власним та позиковим. При цьому крайнощі можуть бути досить небезпечними, оскільки надмірний обсяг зобов'язань може призвести до втрати фінансової стійкості та платоспроможності. Наслідком значного збільшення власного капіталу може бути втрата власниками контролю над підприємством [23, с. 37].

Основою фінансової стійкості є виважена, раціональна організація й ефективне використання оборотних коштів. Політика фінансування оборотних активів являє собою частину загальної політики управління його оборотними активами, що полягає в оптимізації обсягу та складу фінансових джерел їх формування з позицій забезпечення ефективного використання власного капіталу та достатнього рівня фінансової стійкості підприємства. Суть політики управління оборотним капіталом полягає у визначенні достатнього рівня й раціональної структури поточних активів й у визначенні величини й структури джерел їхнього фінансування [24, с. 81].

Можна виділити три основні моделі управління оборотними коштами.

Агресивний підхід до фінансування оборотних активів передбачає, що за рахунок власного і довгострокового позикового капіталу фінансуються необоротні активи, невелика частка постійної їх частини (не більше половини), в той час як за рахунок короткострокового позикового капіталу – переважна частина постійної і вся змінна частина оборотних активів. Така модель фінансування створює проблеми у забезпеченні поточної платоспроможності і фінансової стійкості підприємства. Разом з тим, вона дозволяє здійснювати операційну діяльність з мінімальною потребою у власному капіталі, а отже, забезпечувати найбільш високий рівень його рентабельності [25, с. 286].

При агресивній моделі управління поточними активами пасивами питома вага поточних активів у складі всіх активів висока, а період оборотності оборотних коштів тривалий.

Агресивній моделі управління поточними активами відповідає агресивна модель управління поточними пасивами, при якій у загальній сумі пасивів переважають короткострокові кредити. При цьому у підприємства підвищується рівень ефекту фінансового важеля. Витрати підприємства на виплату відсотків по кредитах ростуть, що знижує рентабельність і створює ризик втрати ліквідності.

Консервативний підхід до фінансування оборотних активів передбачає, що за рахунок власного і довгострокових зобов'язань повинні фінансуватися необоротні активи, постійна частина оборотних активів і близько половини змінної їх частини. Друга половина змінної частини оборотних активів повинна фінансуватися за рахунок короткострокового позикового капіталу. Такий тип політики фінансування оборотних активів забезпечує високий рівень фінансової стійкості підприємства (за рахунок мінімального обсягу використання короткострокових позикових коштів), однак збільшує витрати власного капіталу на їх фінансування, що призводить до зниження рівня його рентабельності.

Помірний (або компромісний) підхід до фінансування оборотних активів передбачає, що за рахунок власного і довгострокового позикового капіталу мають фінансуватися необоротні активи, постійна частина оборотних активів, в той час як за рахунок короткострокового позикового капіталу – весь обсяг змінної їх частини. Такий тип політики фінансування поточних активів забезпечує прийнятний рівень фінансової стійкості підприємства і рентабельність використання власного капіталу, наближену до середньоринкової норми прибутку на капітал [26].

Щоб структура капіталу за його розміщенням у активах була однорідно поєднаною із структурою капіталу за джерелами фінансування майна підприємства, допустимим є використання структурного співвідношення

капіталу за його формою як співвідношення майна у грошовій та не грошовій формах, а за змістом як співвідношення сукупного власного та запозиченого капіталів.

Здійснювати управління фінансовою стійкістю необхідно з врахуванням ризиків, зумовлених науковим прогресом, нестабільністю політичної ситуації, зростанням конкуренції на товарних і фінансових ринках, посиленням глобалізаційних процесів та дефіцитом інформації. Велика ймовірність виникнення «стратегічних несподіванок» призводить до виникнення ризику зниження фінансової стійкості, що зумовлює необхідність приймати стратегічні фінансові рішення і поза циклами планування з метою швидкого реагування на зміни зовнішнього середовища. Це, в свою чергу, потребує створення одночасного зростання рентабельності сукупного власного капіталу та забезпечення фінансової стійкості відповідної підсистеми контролю ризику обраної стратегії та управління ризиком втрати фінансової стійкості.

Ідентифікувавши основні ризики фінансової стійкості, виникає необхідність їх оцінити, оскільки управляти можна лише проаналізованим ризиком. З цією метою необхідно одночасно визначити два показники – ймовірність виникнення ризику та величину збитків, які виникли внаслідок його дії [27, с. 61].

Підсистема управління ризиком фінансової стійкості підприємства, як невід'ємна складова системи стратегічного управління фінансовою стійкістю підприємства в умовах невизначеності, реалізується у вигляді двоступеневого комплексу заходів оцінки й управління ризиком зниження фінансової стійкості.

Такий підхід зумовлений подвійною реакцією стратегічного управління на зовнішні зміни: довгостроковою та оперативною водночас. Довгострокову реакцію закладено в стратегічних планах, а оперативна – реалізується в режимі реального часу. Тому підсистема управління ризиком на підприємстві повинна передбачати контроль та управління ризиками як при

ухваленні стратегічних рішень, так і при їхній реалізації шляхом тактичних та оперативних рішень [28, с. 148].

Отже політика управління фінансовою стійкістю підприємства повинна забезпечувати стійкість та платоспроможність підприємства як на короткострокові періоди так і на перспективу, в основі якої є необхідність постійного збалансування активів і пасивів, доходів і витрат, позитивних і негативних грошових потоків. Управління зниженням ризиком втрати стійкості підприємства є основою управління фінансовою стійкістю, має здійснюватися на всіх етапах діяльності підприємства, оскільки можливість настання ризику є невизначеним процесом, який може негативно вплинути як на стійкість підприємства, так і на його прибутковість в цілому.

1.3. Показники фінансової стійкості підприємства та їх характеристика

Фінансова стійкість є однією з найважливіших характеристик фінансового стану суб'єкта господарювання. В Україні використовують різні методики оцінки фінансового стану підприємств. Різні системи показників оцінки фінансового стану і стали причиною існування кількох підходів до визначення та оцінки фінансової стійкості.

Для характеристики фінансової стійкості використовується система абсолютних і відносних показників. Найбільш узагальнюючими абсолютними показниками фінансової стійкості є відповідність або невідповідність джерел коштів для формування запасів і затрат, тобто різниця між сумою джерел коштів і сумою запасів і витрат [29, с. 163].

Для оцінки стану запасів і витрат використовують дані групи статей "Запаси" II розділу активу балансу.

Для характеристики джерел формування запасів визначають три основні показники.

а) наявність власних обігових коштів (ВОК) – визначається як різниця між капіталом і резервами та необоротними активами. Цей показник характеризує чистий оборотний капітал. Його збільшення порівняно з попереднім періодом свідчить про подальший розвиток діяльності підприємства. У формалізованому вигляді наявність обігових коштів можна записати:

$$\text{ВОК} = \text{КиР} - \text{ПА} = \text{П1} - \text{А1} \quad (1.1)$$

де КиР – сума капіталу і резервів;

ПА – позаобігові активи;

П1 – перший розділ пасиву балансу;

А1 – перший розділ активу балансу.

б) наявність власних і довгострокових позикових джерел формування запасів і витрат (ВД) – визначається шляхом збільшення значення попереднього показника на суму довгострокових пасивів:

$$\text{ВД} = \text{ВОК} + \text{ДП} = \text{П1} + \text{П3} - \text{А1} \quad (1.2)$$

де ДП – довгострокові зобов'язання;

П3 – третій розділ пасиву балансу.

в) загальний розмір основних джерел формування запасів і витрат (ЗВ) визначається шляхом збільшення попереднього показника на суму короткострокових позичкових коштів:

$$\text{ЗВ} = \text{ВД} + \text{КПК} \quad (1.3)$$

де КПК – короткострокові позикові кошти.

Цим трьом показникам наявності джерел формування запасів відповідають три показники забезпеченості запасів джерелами їхнього формування:

а) надлишок (+) або нестача (–) власних обігових коштів

$$(\Delta \text{ВOK}): \Delta \text{ВOK} = \text{ВOK} - \text{З} \quad (1.4)$$

де З – запаси.

б) надлишок (+) або нестача (–) власних та довгострокових джерел формування запасів ($\Delta \text{ВД}$):

$$\Delta \text{ВД} = \text{ВД} - \text{З} \quad (1.5)$$

в) надлишок (+) або нестача (–) загальної величини основних джерел формування запасів ($\Delta \text{ЗВ}$):

$$\Delta \text{ЗВ} = \text{ЗВ} - \text{З} \quad (1.6)$$

Виокремлення трьох показників забезпеченості запасів і витрат джерелами їх формування дозволяє класифікувати фінансові ситуації на підприємствах за ступенем їх стійкості.

Відповідно до показника забезпечення запасів і витрат власними та позиковими коштами можна назвати такі типи фінансової стійкості підприємства:

а) абсолютна стійкість фінансового стану $S = (1; 1; 1)$ – для забезпечення запасів достатньо обігових коштів, платоспроможність підприємства

гарантована. Більше того, її навряд чи можна розглядати як ідеальну, оскільки це означає, що керівництво компанії не вміє, не бажає або не має можливості використовувати зовнішні джерела коштів для операційної діяльності. В нинішніх умовах розвитку економіки України зустрічається доволі рідко, задається умовою:

$$З < \text{ВОК} + K \quad (1.7)$$

де K – кредити банківських установ, а також кредиторська заборгованість за товари.

б) нормальна стійкість фінансового стану підприємства $S = (0;1;1)$ – для забезпечення запасів крім власних обігових коштів залучаються довгострокові кредити та позики. Гарантія платоспроможності підприємства, відповідає наступній умові:

$$З = \text{ВОК} + K \quad (1.8)$$

в) нестійкий фінансовий стан $S = (0;0;1)$ – для забезпечення запасів крім власних обігових коштів та довгострокових кредитів та позик залучаються короткострокові кредити та позики. Характеризується порушеною платоспроможністю, при якій зберігається можливість відновлення рівноваги за рахунок поповнення джерел власних коштів і збільшення ВОК:

$$З = \text{ВОК} + K + \text{ДПФН} \quad (1.9)$$

де ДПФН – джерела, що послаблюють фінансову напруженість.

Відсутність фінансової стійкості вважається припустимою, якщо виконуються такі умови:

– виробничі запаси (ВЗ) і готова продукція (ГП) дорівнюють сумі короткострокових кредитів і позикових коштів (ККПК), що беруть участь у формуванні запасів, або перевищують її:

$$ВЗ + ГП > ККПК \quad (1.10)$$

– незавершене виробництво (НВ) і витрати майбутніх періодів (ВМП) дорівнюють величині власного оборотного капіталу або менші від неї:

$$НВ + ВМП < ВОК \quad (1.11)$$

У цій ситуації існує можливість відновлення рівноваги за рахунок поповнення джерел власних коштів, скорочення дебіторської заборгованості, прискорення оборотності запасів.

г) кризовий фінансовий стан $S = (0;0;0)$ – для забезпечення запасів не вистачає «нормальних» джерел їх формування. Підприємство знаходиться на межі банкрутства, тому що грошові кошти, короткострокові цінні папери і дебіторська заборгованість не покривають навіть його кредиторської заборгованості і прострочених позик:

$$З > ВОК + К \quad (1.12)$$

Ці показниками фінансової стійкості характеризують ступінь забезпеченості запасів і витрат джерелами їхнього формування. Таким чином знаходяться три показники забезпеченості запасів джерелами їхнього формування (Φ_i), за допомогою яких визначається трикомпонентний показник типу фінансового становища:

- $S_i = 1$, при $\Phi_i > 0$, тобто $\Phi_{вок} > 0$, $\Phi_{вд} > 0$, $\Phi_{зв} > 0$, $\Rightarrow S = (1;1;1)$;
- $S_i = 0$, при $\Phi_i < 0$, тобто $\Phi_{вок} < 0$, $\Phi_{вд} < 0$, $\Phi_{зв} < 0$, $\Rightarrow S = (0;0;0)$.

Фінансова стійкість визначається показниками, що характеризують рентабельність підприємства, ефективність менеджменту, ділову активність, інвестиційну діяльність, дивідендну політику тощо.

Відповідно до стандартів фінансової звітності показники, які характеризують фінансову стійкість підприємства, відображають напрямок фінансової діяльності підприємства. За визначенням, це діяльність, яка зумовлює зміни розміру і складу власного і позикового капіталу підприємства.

За критерієм вартості залучення капіталу, а також ураховуючи позитивний вплив фінансового важеля, підприємству було б вигідно формувати свої активи насамперед за рахунок позикових коштів. Проте якщо величина позикових коштів значно перевищує власні, підприємству загрожує банкрутство, оскільки позичальники можуть водночас виставити вимоги щодо повернення боргів. Співвідношення між власними і позиковими коштами визначає наперед фінансову стійкість підприємства у довгостроковому плані. Підприємство з не ризиковим співвідношенням впевненіше почувається на ринку капіталу за рахунок додаткової емісії акцій, облігацій або кредитів банків. На практиці використовують сукупність показників для аналізу фінансової стійкості підприємства з погляду структури джерел фінансування [30, с. 33].

Коефіцієнт автономії (незалежності), або коефіцієнт концентрації власного капіталу,

$$K_{авт} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Пасиви}} = \frac{ВК}{П} \quad (1.13)$$

Коефіцієнт характеризує частку власників підприємства в загальній сумі авансованих коштів. Що більше значення цього показника, то більшою є фінансова стійкість підприємства і незалежність його від кредиторів. У загальній сумі фінансових ресурсів частка власного капіталу не повинна бути меншою від 50 %, тобто $K_{авт} > 0,5$.

Мінімальне значення коефіцієнта $K_{авт.} = 0,5$ свідчить про те, що всі зобов'язання підприємства можуть бути покриті власними коштами.

Доповненням до цього показника є коефіцієнти концентрації залученого (позичкового) капіталу — їх сума має дорівнювати 1 (або 100%). Щодо рівня залучення позичених коштів у зарубіжній практиці існують різні думки. Найбільш поширено таку: частка власного капіталу має бути не меншою за 0,6 (60%). У підприємство з високою часткою власного капіталу кредитори вкладають охочіше кошти, скільки воно з більшою ймовірністю може погасити борги за рахунок власних коштів. Проте це не скрізь так: японським компаніям, наприклад, властива висока частка залученого капіталу (до 80%). А значення цього показника в Японії в середньому на 58% вище, ніж, наприклад, в американських корпораціях. Це пояснюється тим, що інвестиції там мають різну природу: у США основний потік інвестицій надходить від населення, в Японії — від банків. Високе значення коефіцієнта концентрації залученого капіталу свідчить про велику міру довіри до корпорації з боку банків, а значить, і про фінансову надійність. Низьке значення цього коефіцієнта свідчитиме про неспроможність отримати кредити в банку, що є певною пересторогою для інвесторів і кредиторів.

Коефіцієнт фінансової залежності

$$K_{ф.з.} = \frac{\text{Пасиви}}{\text{Власний капітал}} = \frac{П}{ВК} \quad (1.14)$$

Цей показник обернений до коефіцієнта автономії. Збільшення $K_{ф.з.}$ у часі свідчить про підвищення частки позикових коштів у фінансуванні підприємства і навпаки. Якщо $K_{ф.з.} = 1$, підприємство не має позик.

Коефіцієнт співвідношення залучених і власних коштів доповнює коефіцієнт автономії.

Якщо нормальне мінімальне значення $K_{авт.} = 0,5$, то нормальне співвідношення залучених і власних коштів $K_{з/в} = 1$.

$$K_{з/в} = \frac{\text{Залучені кошти}}{\text{Власний капітал}} = \frac{ЗК}{ВК} \quad (1.15)$$

Значення $K_{з/в}$ показує скільки позикових коштів припадає на 1 гривню власного капіталу. Збільшення значення цього показника в часі свідчить про деяке зниження фінансової стійкості, і навпаки.

Коефіцієнт мобільності.

За умов збереження мінімальної фінансової стабільності підприємств $K_{з/в}$ має бути обмежений зверху значенням співвідношення вартості оборотних і необоротних активів.

$$K_{моб} = \frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Необоротні активи}} = \frac{ОА}{НА} \quad (1.16)$$

Коефіцієнт маневреності власного капіталу

$$K_{ман} = \frac{\text{Власні обігові кошти}}{\text{Власний капітал}} = \frac{ВОК}{ВК} \quad (1.17)$$

Значення K_m показує частку власного капіталу, що використовується для фінансування поточної діяльності підприємства. Збільшення значення цього коефіцієнта позитивно характеризує зміни у фінансовому стані підприємства, оскільки свідчить про збільшення можливості вільно маневрувати власними коштами. Значення цього показника може змінюватися залежно від структури капіталу і галузевої належності підприємства (норматив — 0,4 - 0,6).

Коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами запасів

$$K_{зап} = \frac{\text{Власні обігові кошти}}{\text{Запаси}} = \frac{ВОК}{З} \quad (1.18)$$

Нормальне значення цього відносного показника, що було отримане на основі статистичного узагальнення господарської практики, становить 0,6-0,8.

Коефіцієнт виробничих фондів.

Визначається відношенням балансової вартості виробничих фондів (основних коштів, виробничих запасів та незавершеного виробництва) до підсумку балансу:

$$K_{вф} = \frac{\text{Виробничі фонди}}{\text{Активи}} = \frac{ВФ}{А} \quad (1.19)$$

За даними господарської практики нормальне значення $K_{вф} \geq 0,5$. Якщо показник менший від нормального значення, слід вжити заходів щодо поповнення майна виробничого призначення, залучивши для цього додатково власні кошти або довгострокові кредити.

Для характеристики структури джерел коштів слід використовувати також спеціальні показники, що відбивають різноманітні тенденції у зміні окремих груп джерел. Насамперед це коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів.

$$K_{дз} = \frac{\text{Довгострокові зобов'язання}}{\text{Довгострокові зобов'язання} + \text{власний капітал}} = \frac{ДЗ}{ДЗ + ВК} \quad (1.20)$$

Значення $K_{дз}$ показує частку довгострокових позик у сукупних стабільних джерелах фінансування. Цей показник дає змогу приблизно визначити частку позикових коштів при фінансуванні капітальних вкладень. Збільшення значення цього коефіцієнта свідчить про посилення залежності підприємства від зовнішніх інвесторів, тобто про погіршення його фінансової стійкості.

Коефіцієнт структури довгострокових вкладень

$$K_{сдв} = \frac{\text{Довгострокові зобов'язання}}{\text{Необоротні активи}} = \frac{ДЗ}{НА} \quad (1.21)$$

Цей коефіцієнт показує, яка частка необоротних активів профінансована чужими коштами, тобто не належить підприємству. Показник розраховують, припустивши, що довгострокові позики використовують для фінансування основних засобів, капітальних вкладень та інших необоротних активів.

Коефіцієнт короткострокової заборгованості

$$K_{кз} = \frac{\text{Короткострокові зобов'язання}}{\text{Зобов'язання}} = \frac{Зк}{Зоб} \quad (1.22)$$

Коефіцієнт короткострокової заборгованості показує частку короткострокових позик у сукупних позикових джерелах фінансування. Вказаний коефіцієнт, як правило, не нормується. Для забезпечення ритмічної діяльності, особливо для підприємств з сезонним типом виробництва та господарюючих суб'єктів з підвищеною потребою в оборотному капіталу, залучення короткострокового позикового є важливою умовою ефективної діяльності. Проте, при оцінюванні фінансової стійкості виходять із того, що короткострокові позики підвищують фінансові ризики підприємства і можуть обумовлювати дестабілізацію діяльності, зниження його платоспроможності. Тому зазвичай позитивно оцінюють зниження коефіцієнту короткострокової заборгованості у динаміці. Оцінюючи цей показник важливо враховувати загальні тенденції зміни забезпеченості підприємства джерелами фінансування. У разі, коли спостерігається скорочення сукупного капіталу підприємства і виникають складнощі у фінансовому забезпеченні господарської діяльності, скорочення короткострокових позик й зниження коефіцієнту короткострокової заборгованості потрібно розцінювати негативно.

Коефіцієнт автономії джерел формування запасів

$$\text{Каз} = \frac{\text{Власні обігові кошти}}{\text{Підсумок основних джерел формування запасів}} = \frac{\text{ВОК}}{\text{ВОК} + \text{К}^{\text{Д}} + \text{К}^{\text{К}}} \quad (1.23)$$

Цей коефіцієнт характеризує частку власних оборотних коштів у загальній сумі основних джерел формування запасів підприємства. Щодо його рекомендованого значення, відмітимо, що чим більше цей коефіцієнт, тим більш фінансово стійке досліджуване підприємство. Оптимальним значенням коефіцієнта автономії джерел формування запасів є 1. Таке значення вказаного коефіцієнта показує, що джерела формування запасів товариства повністю складаються з його власних оборотних коштів. Це, в свою чергу, свідчить про абсолютну фінансову стійкість аналізованого підприємства.

Коефіцієнт кредиторської заборгованості

$$\text{Ккрз} = \frac{\text{Кредиторська заборгованість}}{\text{Зобов'язання}} = \frac{\text{КЗ}}{\text{Зоб}} \quad (1.24)$$

Цей коефіцієнт показує питому вагу кредиторської заборгованості у складі поточних зобов'язань підприємства. Кредиторська заборгованість, як вже раніше було зазначено, є найбільш ризиковим джерелом фінансування оборотних активів товариства, оскільки термін його повернення кредиторам є найбільш коротким (порівняно з короткостроковими кредитами банків). Тому найбільш прийнятним є фінансування оборотних активів підприємства за рахунок короткострокових кредитів (які треба повертати банку через рік), ніж за рахунок кредиторської заборгованості (ці зобов'язання необхідно погашати через місяць). Із зазначеного випливає, що чим менше значення коефіцієнта кредиторської заборгованості, тим більш фінансово стійке підприємство.

Співвідношення між дебіторською та кредиторською заборгованістю

$$\text{Кдк} = \frac{\text{Дебіторська заборгованість}}{\text{Кредиторська заборгованість}} = \frac{\text{ДЗ}}{\text{КЗ}} \quad (1.25)$$

Цей коефіцієнт показує, чи достатньо в підприємства грошових коштів, які будуть перераховані на його поточний рахунок від дебіторів наприкінці терміну погашення дебіторської заборгованості, для покриття найбільш строкових зобов'язань підприємства, або ні.

Щодо рекомендованого значення коефіцієнта співвідношення між дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємства - практика показує, що воно повинно дорівнювати 1. За таких умов господарювання - коштів, які будуть отримані підприємством від дебіторів, повністю вистачить для покриття найбільш строкових зобов'язань підприємства перед кредиторами.

Зазначимо, що не існує єдиних однозначних критеріїв для розглянутих показників. Багато залежить від галузі, ринкової ситуації та репутації підприємства (неплатежів, порушення фінансової дисципліни). Загальною вимогою з боку кредиторів є обережність стосовно збільшення частки позикового капіталу підприємств; вони віддають перевагу тим, у кого велика частка власного капіталу. Власники підприємства, навпаки, схильні підвищувати частку позикових коштів, але в межах припустимого ризику, щоб не втратити фінансової стійкості [31, с. 270].

Аналіз фінансової стійкості за критерієм ступеня покриття запасів стабільними джерелами фінансування, а також за критеріями показників платоспроможності та ринкової стійкості показників грошового потоку дає змогу дістати повне уявлення про поточний та очікуваний рівні фінансової стійкості як найважливіші показники фінансового стану підприємства.

Отже, теоретичні основи управління фінансовою стійкістю визначають сутність, роль та значення фінансової стійкості на підприємстві а також основні фактори, що на неї впливають.

Сутність фінансової стійкості визначається ефективним формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів. Вона є відображенням стабільного перевищення доходів над витратами, забезпечує вільне маневрування коштами організації і шляхом їхнього ефективного

використання сприяє безперебійному процесу виробництва і реалізації продукції. Загалом ринкова стійкість - це комплексне поняття, що означає такий стан фінансових ресурсів підприємства, їхній розподіл і використання, що гарантує і забезпечує розвиток підприємства на основі зростання прибутку і капіталу при збереженні платоспроможності і кредитоспроможності в умовах припустимого рівня ризику.

Політика управління фінансовою стійкістю – це сукупність дій управлінського персоналу підприємства, яка полягає у забезпеченні стійкості фінансового стану підприємства у довгостроковій перспективі за рахунок високої частки власного капіталу у загальній сумі джерел фінансових ресурсів підприємства.

Дослідивши основні методи і критерії визначення фінансової стійкості організації, ми вважаємо, що для цілей аналізу фінансової стійкості об'єкту дослідження поряд з абсолютними показниками фінансової стійкості доцільно розраховувати сукупність відносних аналітичних показників – коефіцієнтів ліквідності, платоспроможності, ринкової стійкості.

Вибір цих методів пояснюється тим, що вони проводяться на основі відкритої публічної звітності підприємств і потребують закритих даних внутрішньої звітності.

Це повинно доповнюватись використанням наступних основних методів фінансового аналізу підприємства: горизонтальний, вертикальний, порівняльний та аналіз коефіцієнтів, що були розглянуті раніше, а для узагальнення отриманої картини фінансового стану підприємства - інтегральну бальну оцінку фінансової стійкості.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПАТ «ЗАПОРІЖСТАЛЬ»

2.1. Загальна характеристика фінансово-господарської діяльності ПАТ «Запоріжсталь»

Публічне акціонерне товариство «Запоріжсталь» було засноване 16 листопада 1933 року в м. Запоріжжя. Наразі дане підприємство є одним із лідируючих підприємств чорної металургії в Україні. Воно виготовляє чавун, гарячекатаний прокат, холоднокатаний прокат, металовироби та товарні сляби. ПАТ «Запоріжсталь» займає третє місце за масштабами виробництва металопродукції в Україні.

Комбінат входить у число 80-ти кращих підприємств світу, виробляє майже 10% сталі й готового прокату в Україні, поставляє високоякісну продукцію на зовнішній ринок. Підприємство працює стабільно, забезпечує зростання виробництва, робить все для покращення технологічних процесів і технічного переозброєння підприємства, поліпшення якості продукції.

ПАТ «Запоріжсталь» спеціалізується на 3 виробництвах: агломераційному, сталеплавильному та доменному. Зараз підприємство має наступні виробничі потужності:

- агломераційний цех (6 агломашин);
- доменний цех (4 доменні печі);
- мартенівський цех (7 мартенівських печей і 1 двохванний сталеплавильний агрегат);
- цех підготовки складів;
- обжимний цех;
- цех гарячої прокатки тонкого листа;
- цех холодної прокатки № 1;
- цех холодної прокатки № 3.

На комбінаті «Запоріжсталь» функціонує Інтегрована система менеджменту якості, енергоефективності, охорони праці та екології (ICM), схвалена ТОВ «БЮРО ВЕРІТАС Сертифікейшн Україна» як відповідна вимогам міжнародних стандартів ISO 9001, ISO 14001, OHSAS 18001 та ТОВ «Технічні та управлінські послуги» вимогам міжнародних стандартів ISO 50001.

Сертифікатами відповідності вимог міжнародних стандартів підтверджується досягнення реальних і стійких поліпшень комбінату як виробника агломерату, чавуну, сталевих слябів з вуглецевих, низьколегованих і легованих сталей, прокату гарячекатаного і холоднокатаного в рулонах і листах, стрічки сталевий, гнутих профілів, жерсті, кисню, азоту та інертних газів. Інтегрована система менеджменту ПАТ «Запоріжсталь» орієнтується на запити і очікування споживачів, персоналу, громадськості, органів влади і прагне до підвищення довгострокової конкурентоспроможності.

Пріоритетними завданнями в цьому напрямку є випуск високоякісної продукції при забезпеченні безпечних умов праці персоналу, мінімізації впливів на навколишнє природне середовище, захист здоров'я населення проживає в регіоні діяльності комбінату і підвищення енергоефективності. У травні 2016р. ПАТ «Запоріжсталь» успішно пройшов ресертифікаційний аудит Системи енергетичного менеджменту і підтвердив сертифікат відповідності вимогам міжнародного стандарту ISO 50001 на новий трирічний період до 2019 року.

15-18 листопада 2016 ПАТ «Запоріжсталь» успішно пройшов другий наглядний аудит Інтегрованої системи менеджменту, який провели експерти ТОВ «Бюро Верітас Сертифікейшн Україна». Аудит підтвердив високий рівень відповідності ICM комбінату вимогам міжнародних стандартів по системах менеджменту якості ISO 9001, екологічного менеджменту ISO 14001, а також управління охороною праці та виробничої безпеки OHSAS 18001 [42].

На підприємстві діє лінійно-функціональна структура управління. Основними підрозділами ПАТ «Запоріжсталь» є відділ виробництва, відділ

фінансів, відділ транспорту і логістики, відділ охорони праці, промислової та техногенної безпеки, відділ збуту, відділ капітального будівництва та інвестицій, відділ роботи з персоналом, відділ інжинірингу, комерційний відділ, відділ технології та якості. На рис. 2.1 зображена структура управління ПАТ «Запоріжсталь».

Рис. 2.1 Структура управління ПАТ «Запоріжсталь»

Вищим органом управління Товариством є Загальні збори акціонерів, які обирають Спостережну (Наглядову) раду, голову Правління та голову Ревізійної комісії. Спостережна (Наглядова) рада складається з 6 осіб,

контролює та регулює діяльність Правління Товариства, захищає права акціонерів.

Правління у складі 7 осіб керує поточною діяльністю Товариства за допомогою 9 дирекцій по напрямкам діяльності, підрозділами, підпорядкованими заступнику генерального директора з корпоративних прав, головною бухгалтерією, управлінням справами.

Дирекція з технічних питань. До складу цієї дирекції входять: головні спеціалісти, служби: ремонтів та технічного переозброєння основних фондів; головного енергетика, відділи: охорони праці, технічний, автоматизації і метрології, технічного контролю, центральна лабораторія, а також ремонтно-механічні й енергетичні цехи.

Основними завданнями цієї дирекції є:

- розробка та здійснення технічної політики, перспектив розвитку та шляхів реалізації програм в усіх напрямках удосконалювання технологічних процесів, реконструкції і технічного переозброєння підприємства, поліпшення якості продукції;

- виконання затверджених технологічних процесів і правил технічної експлуатації устаткування, здійснення ремонтів і забезпечення охорони праці і навколишнього середовища.

Дирекція з виробництва. До її складу входять виробничий відділ та відділ оперативного планування. Безпосередньо директору з виробництва підпорядковані всі металургійні і прокатні цехи, а також управління залізничного транспорту.

Основним завданням цієї дирекції є забезпечення виконання планових завдань з виробництва, що забезпечують виконання замовлень дирекції зі збуту, оперативне планування та аналіз виробництва.

Дирекція з маркетингу. Містить в собі відділи: конкурентноздатності та попиту, стратегії маркетингу, маркетингу постачання.

Завданнями цих відділів є:

- розробка на основі вивчення ринку кон'юнктурних прогнозів попиту, перспектив розвитку підприємства, номенклатури продукції;

- розробка рекомендацій для формування планів збуту;

- просування продукції підприємства на ринку.

Дирекція зі збуту та зовнішньоекономічної діяльності.

До складу дирекції входять: зовнішньоторговельна фірма; відділ збуту; відділ митних операцій; бюро аналізу та перспективного планування; цех товарів народного споживання.

Основними завданнями цієї дирекції є:

- розробка та реалізація збутової політики підприємства;

- підготовка та укладання договорів (контрактів) зі збуту продукції, формування портфеля замовлень;

- організація закупівель сировини, напівфабрикатів і устаткування;

- координація дій усіх дирекцій у питаннях збутової політики.

Дирекція з постачання. До її складу входять: відділ матеріальнотехнічного постачання; відділ сировини і палива; відділ устаткування; автотранспортний цех; цех підготовки виробництва; цех підготовки виробництва УКБ.

Основні завдання: планування та забезпечення виробничої діяльності підприємства сировиною, паливом, матеріалами, устаткуванням, запасними частинами та іншими матеріально-технічними ресурсами.

Дирекція з фінансово-економічних питань. До її складу входять: головний спеціаліст з інформаційних технологій; фінансовий відділ; планово-економічний відділ; відділ автоматизованих систем управління виробництвом; бюро аналізу фінансово-господарської діяльності; бюро вексельних розрахунків.

Основними завданнями дирекції є:

- розробка економічної і фінансової політики;

- перспективне й поточне планування економічної і фінансової діяльності підприємства;

- аналіз і контроль за фінансово-господарською діяльністю підприємства та його підрозділів;
- забезпечення реалізації програм стратегічного розвитку інформаційних технологій.

Дирекція з кадрів та соціальних питань. До її складу входять: відділ праці, управління і соціальної політики; відділ кадрів; відділ підготовки кадрів; відділ по роботі з молоддю; лабораторія соціологічних досліджень.

Основні завдання: визначення і здійснення політики підприємства в сфері організації, нормування та оплати праці, управління підприємством, добору, підготовки і розстановки кадрів, у рішенні соціальних питань, а також дослідження соціологічних та психологічних проблем організації праці, побуту та відпочинку працівників, розробка шляхів та методів їх рішення.

Дирекція з загальних питань. Включає господарчий відділ; відділ надзвичайних ситуацій та цивільної оборони; відділ обліку, приватизації житла і роботи непромислових об'єктів; цех утримання непромислових об'єктів; пансіонат "Металург"; відомчу воєнізовану охорону; відділ дошкільних закладів; санаторій-профілакторій; Палац культури металургів; спортивний комплекс ПАТ «Запоріжсталь».

Основні завдання: планування і здійснення заходів щодо розвитку і забезпечення діяльності непромислових об'єктів (крім сільськогосподарського виробництва, торгівлі і суспільного харчування), охорони майна підприємства, господарському забезпеченню й обслуговуванню управління підприємства, розвиток та удосконалення фізкультурно-спортивної, культурно-виховної роботи та роботи по оздоровленню працівників Товариства та їх сімей.

Дирекція з сільськогосподарських питань. До її складу входять: виробничо-тваринницький комплекс; цех продовольства, харчування і торгівлі.

Основні завдання: планування й здійснення заходів щодо розвитку і забезпечення діяльності сільськогосподарського виробництва, переробки і

реалізації сільськогосподарської продукції, торгівлі і суспільного харчування на підприємстві.

Підрозділи, підпорядковані заступнику генерального директора з корпоративних прав: відділ цінних паперів, власності та управління корпоративними правами; бюро земельних ресурсів; бюро по зведеному плануванню, звітності та контролю діяльності агрогосподарств.

Основні завдання:

- розробка стратегії обороту і емісії цінних паперів, консолідації акцій Товариства;
- оформлення прав власності на нерухоме майно, управління майном, яке не увійшло до статутного фонду Товариства, але знаходиться на його балансі;
- управління корпоративними правами Товариства;
- оформлення прав власності та користування землею;
- координація діяльності виробничо-тваринницького комплексу та цеху продовольства, харчування і торгівлі з агрогосподарствами.

Головна бухгалтерія.

Основні завдання: визначення, планування, здійснення і координація організації бухгалтерського обліку господарсько-фінансової діяльності підприємства.

Управління справами. Включає юридичний відділ; канцелярію; загальний відділ; відділ зв'язку з громадськістю і засобами масової інформації; протокольний відділ; відділ контролінгу.

Основні завдання:

- організаційно-технічне забезпечення діяльності правління, дирекцій та інших підрозділів підприємства;
- забезпечення законності в діяльності підприємства, захисту його правових інтересів;
- організаційне і правове забезпечення міжнародної діяльності;

- організація стабільного діловодства. ПАТ ЗМК "Запоріжсталь" має самостійний баланс, розрахункові (поточні), валютні та інші рахунки в банках, фірмове найменування, товарний знак та печатку.

Підприємство здійснює оперативний та бухгалтерський облік результатів своєї діяльності, який відповідає вимогам національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, а також складає фінансову та статистичну звітність. Фінансова звітність ПАТ «Запоріжсталь» в усіх суттєвих аспектах достовірно і повно розкриває фінансову інформацію про Товариство.

Організаційна структура підприємства є дуже складним і широким поняттям. Одним із основних показників, які характеризують організаційну структуру ПАТ «Запоріжсталь» є чисельність персоналу. У табл. 2.1 наведені дані кількості працівників за 2015-2019 рр.

Таблиця 2.1

Чисельність працівників ПАТ «Запоріжсталь» у 2015-2019 рр.

Показник	Роки					Відхилення (+/-) 2019 р. до:	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
К-ть працівників	13998	12687	11298	10440	10947	-3051	+507

З аналізу чисельності працівників у табл. 2.1 можна побачити, що кількість працівників протягом 2015-2018 років постійно зменшується. У 2019 році кількість працівників зросла на 507 осіб, порівняно з попереднім роком. Проте загальна кількість працюючих за 5 років зменшилася на 3051 ос. Зменшення кількості працюючих осіб має негативний вплив на діяльність підприємства.

Важливою складовою дослідження організаційно-економічної характеристики підприємства є аналіз основних результатів фінансової діяльності. Даний аналіз представлено у табл. 2.2.

Дослідивши основні результати діяльності ПАТ «Запоріжсталь» протягом 2014-2016 років можна зробити висновок, що підприємство має позитивні зміни протягом аналізованого періоду. Чистий дохід підприємства збільшився у 2015 році майже на 42%, але у 2016 р. він збільшився лише на 5,62 %. Собівартість реалізованої продукції у 2015 році збільшилась на 45%, та залишилася незмінною протягом 2016 року.

Чистий прибуток підприємства також має позитивну тенденцію до збільшення. Так, у 2015 році це показник зріс на 61%, а у 2016 році він збільшився майже на 160% порівняно з попереднім роком.

Що ж стосується активів підприємства, ми бачимо, що необоротні активи у 2015 році збільшилися на 22%, а у 2016 році відбулося незначне збільшення. Оборотні активи також зростали протягом аналізованого періоду.

Таблиця 2.2

Результати фінансової діяльності ПАТ «Запоріжсталь» протягом 2015-2019 рр.

Показник и	Роки					Відхилення (+/-) 2019 р. до:	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Чистий дох. від реаліз. прод., тис.грн	31395478	33158709	46746886	59153818	46493395	+15097917	-12660423
Собівартість, тис.грн	23582269	23699479	38309499	49414580	48834211	+25251942	-580369
Валов. прибуток, тис.грн	7813209	9459230	8437387	9739238	- 2340816	-10154025	-12080054
Чистий прибуток, тис. грн.	1804968	4690083	3348549	4719209	- 4332802	-6137770	-9052011

Протягом періоду відбувається збільшення обсягу чистого доходу від реалізації у 2019 році на 15097917 тис. грн. в порівнянні з 2015 роком. Проте

спостерігається значне зменшення чистого доходу від реалізації у 2019 році на 12660423 тис. грн., в порівнянні з 2008 роком.

Собівартість протягом 2015 – 2019 років збільшилась на 25251942 тис. грн., це зумовлено в основному збільшенням обсягу виробництва продукції. Проте у 2019 р. обсяг виробництва зменшився на 15% і це призвело до зменшення собівартості на 580369 тис. грн. порівняно з 2018 роком.

Проаналізувавши валовий прибуток та чистий прибуток підприємства, можна помітити постійні коливання протягом усього аналізованого періоду. У 2019 році спостерігаються збитки на підприємстві. Загалом валовий прибуток у 2019 році порівняно з 2015 роком зменшився на 10154025 тис. грн. (130 %), а чистий прибуток зменшився на 6137770 (340 %). Це є негативною тенденцією, адже втрачаючи прибуток, у підприємства знижується рентабельність і відповідно погіршується його репутація на ринку, що в свою чергу може призвести до негативних наслідків.

2.2. Аналіз фінансового стану ПАТ «Запоріжсталь»

Для того, щоб більш детально оцінити діяльність підприємства, проведемо оцінку фінансового стану ТОВ «Горобина», яка передбачає основні етапи: аналіз динаміки та структури валюти балансу; аналіз майнового стану; аналіз ділової активності; аналіз рентабельності.

Для аналізу динаміки та структури валюти балансу скористаємося агрегованим балансом за період 2015-2019 роки, що включає статті активу та пасиву.

За аналізований період в цілому валюта балансу збільшилась на 31295415 тис. грн., проте тенденція до зростання спостерігалася лише до 2019 року, в якому порівняно з 2018 відбулося зменшення на 7059597 тис. грн., що свідчить про скорочення діяльності підприємства. Таке зменшення, в першу

чергу, зумовлене значним скороченням оборотних активів (10957735 тис. грн.). В свою чергу необоротні активи збільшились за рахунок збільшення основних засобів.

Як бачимо, в структурі активів переважають оборотні активи, це говорить про те, що у товариства легкий баланс. Оборотні активи за аналізований період збільшились на 23291336 тис. грн., проте у порівнянні з 2018 роком у 2019 спостерігається значне їх зменшення на 10957735 тис. грн., що говорить про скорочення коштів авансованих у виробництво.

Серед статей оборотних активів найбільше збільшилися такі як виробничі запаси та дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги. Аналізуючи склад та структуру оборотних активів за відповідний період, було встановлено, що найбільшу частку в даному розділі агрегованого балансу займають виробничі запаси, готова продукція, дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги та інша поточна дебіторська заборгованість. Значення таких статей як грошові кошти та їх еквіваленти, рахунки в банках зменшились, що є негативною тенденцією для товариства, адже таким чином воно зменшує свою абсолютну платоспроможність.

У структурі пасивів найбільшу частку (52,03 %) у 2015 році займав власний капітал, який протягом періоду постійно зростав. У 2019 році порівняно з 2015 власний капітал зріс на 14286898 тис. грн. Проте в 2019 в порівнянні з 2018 бачимо зменшення на 948346 тис. грн. Власний капітал у структурі пасивів склав 48,78%. Даний факт є негативним для підприємства, адже таким чином зменшується незалежність підприємства, погіршуються показники стійкості.

Значну частку в структурі пасивів займають поточні зобов'язання, які протягом 2015-2018 років зростали, але у 2019 році ми спостерігаємо зменшення. Так сума поточних зобов'язань у 2019 році зменшилася на 6825510 тис. грн порівняно з 2018 роком. Це позитивно впливає на діяльність підприємства, адже воно покращує таким чином фінансову стійкість.

Також необхідно відмітити наявність і збільшення довгострокових зобов'язань, на 609137 тис. грн. у 2019 в порівнянні з 2015. В цілому зростання даного розділу пасиву це позитивна ситуація для підприємства, адже беручи довгострокові кредити, підприємство може отримати значно більшу вигоду. Отримання довгострокових кредитів для підприємства є свідченням довіри кредитора.

Показники, які характеризують майновий стан ПАТ «Запоріжсталь» представлені в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Показники майнового стану ПАТ «Запоріжсталь» за 2015 – 2019 роки

Показник	Роки					Відхилення (+/-) 2019 р. до:	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Фондоозброєність	1036,84	1271,58	1637,75	1987,58	2062,36	1025,52	74,78
Фондовіддача	1,94	2,07	2,23	2,88	1,89	-0,05	-0,99
Частка основних засобів в активах	0,54	0,44	0,34	0,33	0,40	-0,14	0,07
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,00	0,10	0,00	0,09	0,00	0,00	0,09
Коефіцієнт оновлення основних засобів	0,21	0,09	0,15	0,07	0,08	-0,12	0,01
Коефіцієнт мобільності активів	0,60	1,10	1,64	1,99	1,29	0,69	-0,70

Протягом 2015-2019 років фондоозброєність постійно зростає. Якщо у 2015 році цей показник складав 1036,84 тис. грн, то у 2019 році цей показник вже 2062,36 тис. грн. Тобто ми бачимо, що забезпеченість персоналу основними засобами зросла на 1025,52 тис. грн., що є позитивним фактором.

Аналізуючи фондовіддачу, ми спостерігаємо зростання даного показника протягом 2015-2018 років. Але у 2019 році показник помітно зменшується. Так у 2018 році на кожну гривню основних виробничих фондів припадало 2 грн. 88 коп. виробленої продукції, а у звітному році порівняно з

попереднім цей показник зменшився на 99 коп. і склав 1,89 грн., що говорить про негативні зміни.

Коефіцієнт зносу основних засобів протягом усього аналізованого періоду коливається. У 2019 році цей показник склав 0, що говорить про придатність основних фондів.

Коефіцієнт мобільності активів показує, скільки обігових коштів припадає на одиницю необігових, тобто потенційну можливість перетворення активів у ліквідні кошти. Нормативне значення дорівнює 5. Протягом 2015-2018 років даний показник зростає, що є позитивним явищем, але у 2019 році коефіцієнт мобільності активів зменшився на 0,7, та становив 1,29, що надто менше за нормативне значення.

Ліквідність – це показник фінансового стану, який показує, як швидко підприємство може безперешкодно продати свої активи, одержати гроші і повернути борги у міру настання строку їх повернення. За допомогою ліквідності оцінюється результат поточного та фінансового розвитку підприємства. За рівнем ліквідності та платоспроможності можна оцінити початкову стійкість фінансового стану.

Аналіз ліквідності та платоспроможності необхідний не тільки для підприємства з метою оцінки і прогнозування фінансової діяльності, але й для зовнішніх інвесторів (кредиторів, акціонерів).

Для аналізу показники балансу групують, керуючись двома правилами: активи групують по мірі зменшення ліквідності, а пасиви – по мірі збільшення терміновості їх погашення (табл. 2.4).

Дані таблиці 2.4 говорять про те, що на підприємстві в 2019 році, порівняно з 2015 роком, всі групи активів збільшилися, окрім найбільш ліквідних активів, які за період зменшилися на 276844 тис. грн. Щодо пасивів по мірі терміновості їх погашення, то за аналізований період найбільш термінові пасиви зменшилися, а усі інші групи збільшилися.

Таблиця 2.4

Групування активів по мірі зменшення ліквідності та пасивів по мірі збільшення терміновості їх погашення ПАТ «Запоріжсталь» за період з 2015 по 2019 рр., тис. грн.

Показники	Роки					Відхилення (+/-) 2009 р. до:	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Активи							
Найбільш ліквідні активи (A1)	387424	1028554	348928	423708	110580	-276844	-313128
Активи, що швидко реалізуються (A2)	8358511	16935899	32496179	39859323	31121613	22763102	- 8737710
Активи, що повільно реалізуються (A3)	2821970	3728223	4689177	5194433	3532668	710698	- 1661765
Активи, що важко реалізуються (A4)	17678175	18193910	22389633	21874352	25772490	8094315	3898138
Пасиви							
Найбільш термінові пасиви (П1)	547584	244132	378782	202327	222596	-324988	20269
Короткострокові пасиви (П2)	7994943	13956214	28793758	31166554	24668239	16673296	- 6498315
Довгострокові пасиви (П3)	2781190	3083968	3173512	3179746	2832262	51072	-347484
Стійкі пасиви (П4)	18770181	23198154	29641022	33900303	33666216	14896035	-234087

Наявність ліквідних активів забезпечує ліквідність балансу підприємства. Абсолютно ліквідним балансом вважається баланс на якому витримуються чотири рівняння: $A1 > П1$, $A2 > П2$, $A3 > П3$, $A4 < П4$.

Визначення співвідношень цих груп активів і пасивів дозволить встановити тенденції в структурі балансу і його ліквідність.

– 2015 р: $A1 < П1$; $A2 > П2$, $A3 < П3$, $A4 < П4$.

– 2016 р: $A1 > П1$; $A2 > П2$, $A3 > П3$, $A4 < П4$.

- 2017 р: $A1 < П1$; $A2 > П2$, $A3 > П3$, $A4 < П4$.
- 2018 р: $A1 < П1$; $A2 > П2$, $A3 > П3$, $A4 < П4$.
- 2019 р: $A1 < П1$; $A2 > П2$, $A3 > П3$, $A4 < П4$.

Невиконання першої нерівності свідчить про те, що ліквідність балансу не є абсолютною і підприємство може погасити свої зобов'язання тільки, якщо воно мобілізує всі фонди обігу.

Оцінка ліквідності і платоспроможності діяльності підприємства надана в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

**Показники ліквідності і платоспроможності ПАТ «Запоріжсталь» за
період з 2015 по 2019 рр.**

Показник	Роки					Відхилення (+/-) 2019 р. до:	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,03	0,06	0,01	0,01	0,00	-0,03	-0,01
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,68	0,99	1,03	1,17	1,08	0,41	-0,09
Коефіцієнт покриття	1,00	1,22	1,19	1,32	1,25	0,25	-0,07
Власний оборотний капітал	-3146876	865207	2732545	7980887	3134117	6280993	-4846770

У 2019 році у порівнянні з 2018 р. спостерігаємо зниження рівня ліквідності на підприємстві. Коефіцієнт абсолютної ліквідності у 2019 році зменшився на 0,03 порівняно з 2015 роком, і знаходиться нижче нормативного значення, що є негативним фактором, що свідчить про зменшення можливостей підприємства сплачувати за своїми зобов'язаннями негайно. Що ж стосується коефіцієнта швидкої ліквідності, то він у 2016 і 2019 роках відповідає нормативному значенню і навіть перевищує його і становить 0,99 та 1,08 у 2016, 2019 роках відповідно, тобто має чітку тенденцію до збільшення.

Коефіцієнт покриття відповідає нормативному значенню, що є позитивним явищем і говорить про те, що в разі непередбачених ситуацій, підприємство буде в змозі погасити свої зобов'язання. Наявність власного обігового капіталу вже є позитивним для підприємства, при чому можна зазначити, що значення показника протягом 2015 – 2018 років збільшується. Така динаміка є сприятливою у діяльності товариства, оскільки свідчить про збільшення вартості оборотного капіталу та здатність підприємства погашати свої поточні зобов'язання та розширювати поточну діяльність у значній мірі. Проте у 2019 році порівняно з 2018, показник знизився на 4846770 тис. грн., що є негативною ситуацією для підприємства.

Наразі визначимо ефективність використання фінансових ресурсів на підприємстві, застосовуючи показники ділової активності (табл. 2.6).

Аналіз ділової активності, який проводиться за допомогою коефіцієнтів оборотності та строків обертання не дає можливості охарактеризувати підприємство з позитивної сторони. Коефіцієнти оборотності активів, запасів та власного капіталу за період є дуже низькими, тобто вони обертаються дуже повільно, відповідно строки обертання – високі. Так строки обертання активів становлять 345 днів у 2015 р., 439 – у 2016 р., 477 – у 2017 р., 416 – у 2018 р. та 475 днів у 2019 р.

Темпи обертання дебіторської та кредиторської заборгованості також високі. На ПАТ «Запоріжсталь» терміни погашення дуже великі, так у 2019 році порівняно з 2015 показники зросли на 145 та 84 дні відповідно. Така ситуація свідчить про те, що капітал підприємства використовується неефективно.

Впродовж 2015-2019 років строк обертання власного капіталу також збільшується. Так у 2019 році показник зріс на 52 дні, порівняно з 2015 роком, та на 43 дні – у порівнянні з 2018 роком.

Проте спостерігаються позитивні зміни, які стосуються швидкості оборотності матеріальних запасів. Так у 2015 році термін обертання становив 50 днів, а у 2019 році вже 30 днів.

Таблиця 2.6

Показники ділової активності ПАТ «Запоріжсталь» за 2015 – 2019 роки

Показник	Роки					Відхилення (+/-) 2019 р. до:	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Коефіцієнт оборотності активів	1,04	0,82	0,75	0,86	0,76	-0,29	-0,11
Строк обертання активів, днів	345,08	439,51	477,37	416,57	475,34	130,26	58,77
Коефіцієнт оборотності основних засобів	1,94	2,07	2,23	2,88	1,89	-0,05	-0,99
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	4,45	2,19	1,50	1,55	1,59	-2,85	0,04
Строк обертання дебіторської заборгованості, днів	80,97	164,37	239,23	231,58	226,27	145,29	-5,32
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	2,77	1,92	1,45	1,71	1,68	-1,10	-0,04
Строк обертання кредиторської заборгованості, днів	129,84	187,65	249,10	210,26	214,66	84,82	4,40
Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	7,14	6,42	8,04	10,33	11,50	4,36	1,17
Строк обертання матеріальних запасів, днів	50,40	56,04	44,78	34,85	31,30	-19,11	-3,55
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	2,01	1,64	1,78	1,91	1,55	-0,45	-0,36
Строк обертання власного капіталу, днів	179,54	219,15	202,01	188,01	231,86	52,32	43,85

Аналіз ділової активності дозволяє зробити висновок, що ПАТ «Запоріжсталь» недостатньо ефективно працює на ринку своєї галузі, тобто необхідно терміново прийняти заходи щодо поліпшення ситуації, яка склалася.

Для аналізу показників ефективності діяльності підприємства необхідно розрахувати показники, що характеризують рентабельність ПАТ «Запоріжсталь» (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Показники рентабельності ПАТ «Запоріжсталь» за період 2015 – 2019 рр.

Показник	Роки					Відхилення (+/-) 2019 р. до:	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Рентабельність активів	0,071	0,141	0,066	0,083	-0,081	-0,152	-0,163
Рентабельність власного капіталу	0,115	0,232	0,128	0,153	-0,145	-0,260	-0,297
Рентабельність виробництва продукції	0,122	0,125	0,063	0,073	-0,052	-0,174	-0,124
Рентабельність діяльності	0,296	0,268	0,165	0,149	-0,036	-0,332	-0,185
Валова рентабельність продажу	0,249	0,285	0,180	0,165	-0,050	-0,299	-0,215
Чиста рентабельність продажу	0,057	0,141	0,072	0,080	-0,093	-0,151	-0,173

Розрахувавши коефіцієнти рентабельності ПАТ «Запоріжсталь», можна зробити висновок, що майже всі напрямки діяльності підприємства не є досить прибутковими і знаходяться на дуже низькому рівні. Впродовж 2015-2018 років спостерігається коливання усіх показників рентабельності, проте всі коефіцієнти рентабельності були додатними. Але у 2019 році діяльність підприємства була збитковою, а отже й усі показники рентабельності є від'ємними. Таким чином, можна зробити висновок, що ПАТ «Запоріжсталь»

у 2019 році бракувало джерел поповнення його власних коштів для здійснення звичайної господарської діяльності.

Отже, можна зробити висновок, що фінансовий стан на підприємстві ПАТ «Запоріжсталь» є незадовільним. Аналізуючи дані балансу, очевидно, що обсяги виробництва на підприємстві поступово знижуються і підприємство втрачає позитивні тенденції, про це говорить зменшення оборотних та необоротних активів, виручки від реалізації, валового прибутку, собівартості та валюти балансу. Показники майнового стану говорять про те, що основні засоби знаходяться в незадовільному стані, вони морально і фізично застарілі, і потребують якомога швидкого оновлення. Аналіз ліквідності показує, що баланс не є абсолютно ліквідним при наявній структурі джерел фінансових ресурсів. Це говорить про те, що досліджуване підприємство не забезпечене найбільш ліквідними активами для погашення термінових зобов'язань. Аналіз ділової активності і рентабельності також не характеризує підприємство з гарної сторони, невідповідність нормам показників свідчить про незадовільний стан діяльності підприємства.

2.3. Аналіз абсолютних показників та типу фінансової стійкості ПАТ «Запоріжсталь»

Фінансову стійкість підприємства оцінюють за допомогою абсолютних і відносних показників. Абсолютним показником фінансової стійкості вважають наявність власних оборотних коштів. Вартість власних обігових коштів визначається як різниця між оборотними активами підприємства та його короткостроковими зобов'язаннями. Формування власних обігових коштів представлено в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

**Аналіз формування власних обігових коштів ПАТ «Запоріжсталь» за
2015-2019 роки**

Показник	Роки					Відхилення (+/-) 2019 р. до:	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Оборотні активи підприємства, у т.ч.:	11287115	21159950	38487761	45536196	34578461	23291346	-10957735
- запаси і витрати	3627615	4086059	5133524	5112500	4539175	911560	-573325
- дебіторська заборгов.	7061798	15139590	31064864	38053120	29221830	22160032	-8831290
- грошові кошти та їх еквіваленти	387424	1027854	348928	423708	110580	-276844	-313128
- інші оборотні активи	8560	647241	1630937	1658514	253509	244949	-1405005
Поточні зобов'язання	11323717	17284314	32346052	34548607	27723097	16399380	-6825510
Власні обігові кошти	-36602	3875636	6141709	10987589	6855364	6891966	-4132225
Співвідношення власних обігових коштів і оборот. активів	-0,003	0,183	0,160	0,241	0,198	0,201	-0,043

Відповідно до даних таблиці 2.8 оборотні активи і їх складові, окрім грошових коштів, продовж 2015-2018 років мали стрімку тенденцію до збільшення. Грошові кошти та їх еквіваленти протягом усього аналізованого періоду не мають ніякої тенденції. В 2019 році у порівнянні з 2018 роком

спостерігаємо зменшення майже всіх показників. Зменшення оборотних активів та їх складових говорить про зменшення обсягу випуску продукції.

У 2015-2018 роках поточні зобов'язання постійно зростали, але у 2019 році ми бачимо різке зниження, що свідчить про посилення незалежності підприємства та здатності його розраховуватися із зобов'язаннями.

Що ж стосується власних обігових коштів, то ми бачимо, що у 2015 році цей показник був від'ємним. Проте у 2016-2019 роках спостерігається наявність власних обігових коштів. Але у 2019 році порівняно з 2018 роком показник знизився на 4132225 тис. грн.

Співвідношення власних обігових коштів і оборотних активів має нечітку тенденцію за аналізований період, і свідчить про те що власні оборотні кошти займають у структурі оборотних активів 0 %, 18,3 %, 16 %, 24,1 %, 19,8 % у 2015, 2016, 2017, 2018 та 2019 роках відповідно.

Для визначення типу фінансової стійкості підприємства спочатку слід провести характеристику джерел формування запасів (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Характеристика джерел формування запасів

Показник	Роки					Відхилення (+/-) 2019 р. до:	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Власні оборотні кошти (ВОК), тис. грн.	-36602	3875636	6141709	10987589	6855364	6891966	-4132225
Наявність власних і довгострок. позикових джерел, тис. грн.	3075773	6888136	9551138	13994540	10576876	7501103	-3417664
Загальна величина основних джерел формування запасів і витрат (ЗВ), тис. грн.	5785190	9887927	12608910	17024674	13222857	7437667	-3801817

З даних таблиці 2.9 бачимо, що вартість власних оборотних коштів протягом 2015-2018 років має чітку тенденцію до зростання, але у 2019 році спостерігаємо зменшення. Проте у 2019 порівняно з 2015 показник збільшився на 6891966 тис. грн., а порівняно з 2018 роком – зменшився на 4132225 тис. грн. Така динаміка не є сприятливою в діяльності підприємства, так як говорить про нестабільну діяльність товариства.

Власні і довгострокові позикові кошти також збільшуються впродовж 2015-2018 років, та зменшуються у 2019 році у порівнянні з попереднім роком. У 2019 році цей показник становив 10576876 тис. грн., що на 7501103 тис. грн. більше ніж у 2015, і на 3417664 тис. грн. менше ніж у 2018 році. Таке коливання не дозволяє підприємству розвиватися і свідчить про те, що підприємство не в змозі утримати збільшення показника.

Схожа ситуація стосується і загальної величини основних джерел формування запасів і витрат. У 2015–2018 роках її розмір потрохи збільшувався і становив 17024674 тис. грн. у 2018, що на 11239484 тис. грн. більше ніж в 2015, проте в 2019 порівняно з попереднім роком показник скоротився до 13222857 тис. грн., тобто на 3801817 тис. грн., таке зменшення було за рахунок короткострокових позикових коштів, що є позитивною ситуацією для підприємства, адже ж воно розраховується з постачальниками і кредиторами і, таким чином, забезпечується автономність підприємства та підвищується платоспроможність.

Для визначення типу фінансової стійкості слід визначити розмір запасів і витрат на підприємстві (табл. 2.10).

Дослідивши таблицю 2.10, можна зробити висновок, що до 2018 року на підприємстві була чітка тенденція до збільшення запасів, проте у 2019 році порівняно з попереднім роком запаси зменшились на 573325 тис. грн. На зменшення запасів у 2019 році вплинуло зменшення таких статей як: «незавершене виробництво» (на 245132 тис. грн.), «товари» (на 22918 тис. грн.) та «виробничі запаси» (на 422864 тис. грн.). Усе це могло бути спричинено зменшенням обсягів виробництва продукції, а також

спрямуванням частини товарів на реалізацію, тим самим зменшуючи кількість продукції на складах. Загалом складові запаси впродовж 2015 – 2019 років не мали ніякої тенденції, це безперечно є негативним фактором для підприємства і говорить про не ідеальну політику управління запасами та неспроможність підприємства утримувати показники на визначеному рівні.

Таблиця 2.10

Склад запасів і витрат ПАТ «Запоріжсталь» за 2015 – 2019 роки

Показник	Роки					Відхилення (+/-) 2019 р. до:	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Запаси у т.ч.:	3627615	4086059	5133524	5112500	4539175	911560	-573325
- виробничі запаси	1483222	1696330	1640288	2211166	1788302	305080	-422864
- незаверш. виробн.	847818	595882	2063157	1097094	851962	4144	-245132
- готова продукція	1295411	1793376	1429594	1779995	1897584	602173	117589
- товари	1164	471	485	24245	1327	163	-22918
Витрати	0	0	0	0	0	0	0
Всього запасів і витрат	3627615	4086059	5133524	5112500	4539175	911560	-573325

З метою остаточного визначення типу фінансової стійкості на даному підприємстві необхідно розрахувати показники забезпеченості запасів джерелами їхнього фінансування (табл. 2.11).

Для характеристики джерел формування запасів використовують кілька показників, що відображають різний рівень охоплення різних видів джерел:

- наявність власних обігових коштів, що дорівнює різниці величини реального власного капіталу і суми величин позаобігових активів;

- наявність довготермінових джерел формування запасів, яку визначають так: одержаний результат з попереднього розрахунку збільшуємо на суму довготермінових зобов'язань;

- загальна величина основних джерел формування запасів, що дорівнює сумі довготермінових джерел (попередній результат) і поточних зобов'язань.

Таблиця 2.11

**Показники забезпеченості запасів джерелами їхнього формування ПАТ
«Запоріжсталь» за період з 2015 по 2019 рр.**

Показник	Роки					Відхилення (+/-) 2019 р. до:	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Надлишок або нестача власних оборотних коштів (Фвок), тис. грн.	-3664217	-210423	1008185	5875089	2316189	5980406	-3558900
Надлишок або нестача власних та довгострокових джерел формування запасів (Фвд), тис. грн.	-551842	2802077	4417614	8882040	6037701	6589543	-2844339
Надлишок або нестача загальної величини основних джерел формування запасів (Фзв), тис. грн.	2157575	5801868	7475386	11912174	8683682	6526107	-3228492

Для визначення типу фінансового становища потрібно розрахувати трикомпонентний показник типу фінансового становища (S):

- 2015 р: $\Phi_{\text{вок}} < 0$; $\Phi_{\text{вд}} < 0$; $\Phi_{\text{зв}} > 0$; $\Rightarrow S = (0,0,1)$;
- 2016 р: $\Phi_{\text{вок}} < 0$; $\Phi_{\text{вд}} > 0$; $\Phi_{\text{зв}} > 0$; $\Rightarrow S = (0,1,1)$;
- 2017 р: $\Phi_{\text{вок}} > 0$; $\Phi_{\text{вд}} > 0$; $\Phi_{\text{зв}} > 0$; $\Rightarrow S = (1,1,1)$;
- 2018 р: $\Phi_{\text{вок}} > 0$; $\Phi_{\text{вд}} > 0$; $\Phi_{\text{зв}} > 0$; $\Rightarrow S = (1,1,1)$;

- 2019 р: $\Phi_{\text{вок}} > 0$; $\Phi_{\text{вд}} > 0$; $\Phi_{\text{зв}} > 0$; $\Rightarrow S = (1,1,1)$.

Отже, як бачимо, у підприємства протягом 2015-2016 років була достатньо нестабільна ситуація, так у 2015 році $\Phi_{\text{вок}} < 0$, $\Phi_{\text{вд}} < 0$, $\Phi_{\text{ЗВ}} > 0$, а у 2016 році $\Phi_{\text{вок}} < 0$, $\Phi_{\text{вд}} > 0$, $\Phi_{\text{ЗВ}} > 0$ це свідчить про нестійкий фінансовий стан на підприємстві, і означає, що запаси й витрати покриваються сумою власних джерел формування оборотних коштів, довгострокових позикових джерел, короткострокових кредитів. Це призводить до порушення платоспроможності підприємства, але існує можливість відновити рівновагу, за рахунок поповнення джерел власних засобів, скорочення дебіторської заборгованості, прискорення оборотності запасів.

У 2017-2019 роках спостерігається абсолютна фінансова стійкість, що свідчить про здатність підприємства за рахунок власних оборотних коштів покривати запаси і витрати, а також покращення його платоспроможності.

Але, оскільки намітилась тенденція до покращення показників $\Phi_{\text{вок}}$, $\Phi_{\text{вд}}$, то потрібно якнайшвидше вжити можливі заходи для подальшого їх зростання, щоб утримати підприємство на даному рівні.

2.4. Оцінка відносних показників фінансової стійкості ПАТ «Запоріжсталь»

Аналіз фінансової стійкості дозволяє встановити, на скільки ефективно організація управляє власними та запозиченими коштами впродовж періоду, який передував цій даті. Фінансова стійкість підприємства характеризується станом власних і залучених засобів і оцінюється за допомогою системи фінансових коефіцієнтів.

У вітчизняних підручниках та нормативно-правових документах, які пояснюють методику оцінки фінансового становища організації, нема одного переліку показників фінансової стійкості. Проте на наш погляд, необхідно

використовувати лише 9 коефіцієнтів, які якомога об'єктивніше дозволяють оцінити фінансову стійкість підприємства.

Для детальнішої характеристики фінансової стійкості ПАТ «Запоріжсталь» необхідно також провести аналіз відносних показників, що характеризують фінансову стійкість (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Відносні показники фінансової стійкості ПАТ «Запоріжсталь» за період з 2015 по 2019 рр.

Показник	Роки					Відхилення (+/-) 2019 р. до:	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	0,52	0,50	0,42	0,45	0,49	-0,03	0,04
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,62	0,57	0,48	0,50	0,55	-0,08	0,05
Коефіцієнт фінансової залежності	0,48	0,50	0,58	0,55	0,51	0,03	-0,04
Коефіцієнт фінансового ризику (левериджу)	0,20	0,15	0,13	0,10	0,12	-0,07	0,03
Коефіцієнт маневрування власного капіталу	0,00	0,19	0,23	0,36	0,23	0,23	-0,13
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами	-0,01	0,95	1,20	2,15	1,51	1,52	-0,64
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	0,12	0,23	0,13	0,15	-0,14	-0,26	-0,30
Коефіцієнт ефективності використання фінансових ресурсів	1,04	0,82	0,75	0,86	0,76	-0,29	-0,11
Коефіцієнт ефективності власного капіталу	0,12	0,23	0,13	0,15	-0,14	-0,26	-0,30

Виходячи з розрахунків, представлених у таблиці 2.12, можна зробити наступні висновки з приводу фінансової стійкості ПАТ «Запоріжсталь».

Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії) протягом аналізованого періоду не має чіткої тенденції. Загалом, у 2019 році відносно 2015 року він зменшився на 0,03, а відносно 2018 – збільшився на 0,04. Проте у 2017-2019 роках знаходився весь час нижче нормативного значення – 0,5. Це означає, що частка власного капіталу в усьому майні підприємства хоч і збільшувалась, проте становила менше половини, що свідчить про залежність підприємства від позикових джерел.

Щодо коефіцієнта фінансової стійкості підприємства, то він за аналізований період зменшився з 0,62 до 0,55 або на 12 % та не відповідав нормативному значенню і становив менше 1. Це означає, що підприємство поки що не може покрити свої зобов'язання за рахунок власних коштів. І хоач цей показник збільшувався протягом 2018-2019 років, але необхідно вживати заходи щодо його збільшення і утримання позитивних тенденцій до зростання.

Що стосується коефіцієнта залежності, то у 2019 році цей показник збільшився на 0,03 порівняно з 2015 роком. Це є негативною тенденцією, адже підприємство залежить від зовнішніх зобов'язань.

Про коефіцієнт фінансового ризику (левериджу) можна сказати, що його значення в 2019 році, порівняно з 2015 роком, поліпшилося, і у 2019 році цей показник складає 0,12, що відповідає нормативному значенню.

З метою виявлення ефективності використання оборотних коштів проаналізуємо наступні показники. Так, для оцінки ступеню мобільності використання оборотних коштів використовується коефіцієнт маневреності власного оборотного капіталу, який показує, яка частка власного оборотного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності, тобто вкладена в оборотні засоби, а яка капіталізована. Його нормативне значення становить більше 0,5. На ПАТ «Запоріжсталь» цей показник протягом усього аналізованого періоду знаходився на рівні нижче нормативного значення. Проте у 2019 році в порівнянні з 2015 роком цей показник збільшився на 0,23. Як бачимо значення цього показника коливалося, проте він має позитивну тенденцію.

Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами показує, наскільки запаси і витрати фінансуються за рахунок власного оборотного капіталу. Даний показник на досліджуваному підприємстві за аналізований період зріс на 1,52. Ця динаміка вказує на зменшення залежності підприємства від позикових джерел формування запасів і витрат, що позитивно впливає на фінансовий стан підприємства. Проте у 2019 році порівняно з попереднім роком коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами різко знизився на 0,64.

Для того, щоб охарактеризувати ефективність використання підприємством фінансових ресурсів, треба розрахувати коефіцієнти рентабельності власного капіталу, ефективності використання фінансових ресурсів та ефективності використання власного капіталу.

Коефіцієнт ефективності використання фінансових ресурсів на ПАТ «Запоріжсталь» за аналізований період зменшився з 1,04 до 0,76, тобто на 0,29. Проаналізувавши скорочення даного коефіцієнту можна також сказати, що це вплине в найближчому майбутньому на фінансову стійкість підприємства, так як воно в більшій мірі не зможе покрити свої витрати.

Коефіцієнт ефективності власного капіталу також зменшився значною мірою: з 0,12 до -0,14, що теж є несприятливим моментом в діяльності підприємства і повинно негативно відобразитися на платоспроможності і фінансовій стійкості.

Таким чином, проаналізувавши відносні показники фінансової стійкості підприємства, можна зробити висновок, що за аналізований період всі показники не відповідали нормативним значенням, окрім коефіцієнта фінансового ризику, який протягом усього аналізованого періоду відповідав нормативному значенню. Проте, важливо відмітити, що у 2019 році підприємство було в більшій мірі нестійким, на що вказує суттєве відхилення ряду основних показників від загальної тенденції. Загалом всі відносні показники свідчать про низьку стійкість фінансового стану ПАТ «Запоріжсталь». Але якщо порівнювати ситуацію 2019 року з 2015, то вона

дещо поліпилася, тобто спостерігається поступове зростання відносних показників фінансової стійкості.

Наступним етапом аналізу ПАТ «Запоріжсталь» є обчислення інтегральних показників фінансової стійкості (табл. 2.13)

Таблиця 2.13

Характеристика показників фінансової стійкості визначених за інтегральним підходом ПАТ «Запоріжсталь» за 2015 – 2019 роки

Показник	Роки					Відхилення (+/-) 2019 р. до:	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Коефіцієнт покриття матеріальних запасів власними оборотними коштами (Звок)	0,00	0,20	0,17	0,25	0,20	0,21	-0,05
Коефіцієнт маневреності власних коштів (Кман)	0,00	0,19	0,23	0,36	0,23	0,23	-0,13
Індекс постійного активу (Кпа)	1,20	0,96	0,90	0,74	0,90	-0,31	0,15
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів (Кдп)	0,20	0,15	0,13	0,10	0,12	-0,07	0,03
Коефіцієнт накопичення зносу (Кнз)	0,00	0,10	0,00	0,09	0,00	0,00	-0,09
Коефіцієнт реальної вартості майна (Кра)	0,62	0,45	0,40	0,35	0,44	-0,17	0,10
Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів	0,92	1,01	1,36	1,22	1,05	0,13	-0,17
Узагальнюючий показник зміни фінансової стійкості	-	-0,09	-0,11	-0,03	0,11	0,20	0,14

Виходячи з даних таблиці 2.13, можна зробити висновок, що інтегральний показник зміни фінансової стійкості за 2015 – 2018 роки мав від’ємне значення, що свідчить про зниження фінансової стійкості, проте в динаміці показник має чітку тенденцію до збільшення, і вже в 2009 році

показник становить 0,11, що говорить про покращення фінансової стійкості ПАТ «Запоріжсталь».

Недоліком застосування аналізу за допомогою коефіцієнтів є складність щодо остаточного висновку про стійкість підприємства, оскільки загальна картина за показниками часто неоднорідна. Так, якщо за одним параметром підприємство відповідає нормативним значенням, то за іншими спостерігається зворотна ситуація. Це своєрідний дестабілізаційний чинник, який лише посилює суб'єктивність думки самого аналітика, тобто його схильність вважати певний параметр головним або брати його до уваги меншою мірою.

Таким чином, я хочу запропонувати використання бального методу оцінки відносних показників фінансової стійкості, за яким кожному коефіцієнту, в залежності від наближення до нормативного показника, присвоюється відповідний бал. Розрахунок бального методу оцінки фінансової стійкості наведений в табл. 2.14.

Бали за основними показниками підсумовуються і підприємству присвоюється відповідний клас, за яким визначається сукупний по показникам рівень фінансової стійкості, платоспроможності та ризику:

- I клас – фінансово абсолютно стійке підприємство, кредити якого підкріплені інформацією, яка дозволяє бути впевненим у поверненні боргів та виконанні зобов'язань у відповідності з договором. Ліквідність та платоспроможність перебуває у нормальному стані.

- II клас – підприємство з нормальною фінансовою стійкістю, яке демонструє невеликий рівень ризику по кредитах та зобов'язанням, свідчить про незначну слабкість фінансових показників. Підприємства даного класу не розглядаються як ризикові. Платоспроможність та ліквідність підприємства перебуває у нормальному стані.

- III клас – фінансово нестійке підприємство, на якому не передбачається втрата засобів, проте повне погашення процентів при виконанні зобов'язань є сумнівним.

– IV клас – передкризовий стан, підприємство потребує особливої уваги, так як присутній ризик втрати платоспроможності.

– V клас – кризове підприємство найвищого рівня ризику, практично не платоспроможне.

Таблиця 2.14

Класифікація бального методу оцінки фінансової стійкості підприємства

Показник	Границі класів відповідно до критеріїв					
	I клас	II клас	III клас	IV клас	V клас	
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$0,5 i \geq 20$ балів	$0,4 i \geq 16$ балів	$0,3 = 12$ балів	$0,2 = 8$ балів	$0,1 = 4$ бали	$< 0,1 = 0$ балів
Коефіцієнт швидкої ліквідності	$1,5 i \geq 18$ балів	$1,4 = 15$ балів	$1,3 = 12$ балів	$1,2 : 1,1 = 9 : 6$ балів	$1,0 = 3$ бали	$< 0,1 = 0$ балів
Коефіцієнт поточної ліквідності	$2 i \geq 16,5$ балів	$1,9 : 1,7 = 15 : 12$ балів	$1,6 : 1,4 = 10,5 : 7,5$ балів	$1,3 : 1,1 = 6,6 : 1,8$ балів	$0,4 = 1$ бал	$< 1 = 0$ балів
Коефіцієнт автономії	$0,6 i \geq 17$ балів	$0,59 : 0,54 = 16,2 : 12,2$ балів	$0,53 : 0,47 = 11,4 : 7,4$ балів	$0,43 : 0,41 = 6,6 : 1,8$ балів	$0,4 = 1$ бал	$< 0,4 = 0$ балів
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами	$0,5 i \geq 15$ балів	$0,4 = 12$ балів	$0,3 = 9$ балів	$0,2 = 6$ балів	$0,1 = 3$ бали	$< 0,1 = 0$ балів
Коефіцієнт фінансової незалежності в частині формування запасів і витрат	$1 i \geq 13,5$ балів	$0,9 = 11$ балів	$0,8 = 8,5$ балів	$0,7 : 0,6 = 6,0 : 3,5$ балів	$0,5 = 1$ бал	$< 0,5 = 0$ балів
Мінімальне значення	100	$85,2 : 66$	$63,4 : 56,5$	$41,6 : 28,3$	14	-

Застосуємо бальний метод оцінки фінансової стійкості до ПАТ «Запоріжсталь» (табл. 2.15).

Проаналізувавши відносні показники фінансової стійкості за бальним методом, можна стверджувати про скрутне становище на підприємстві. У 2015 році підприємство відносилось до V класу, найгіршого, який свідчить про кризову ситуацію, про нездатність розраховуватися із своїми зобов'язаннями та вважається неплатоспроможності.

Таблиця 2.15

Оцінка показників фінансової стійкості ПАТ «Запоріжсталь» за 2015 – 2019 роки за бальним методом

Показник	2015 рік		2016 рік		2017 рік		2018 рік		2019 рік	
	Значення	Бал	Значення	Бал	Значення	Бал	Значення	Бал	Значення	Бал
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,03	0	0,06	0	0,01	0	0,01	0	0,00	0
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,68	0	0,99	0	1,03	3	1,17	6	1,08	3
Коефіцієнт поточної ліквідності	1	1	1,22	1,8	1,19	1,8	1,32	6,6	1,25	1,8
Коефіцієнт автономії	0,52	7,4	0,50	7,4	0,42	1,8	0,45	6,6	0,49	7,4
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами	-0,01	0	0,95	15	1,20	15	2,15	15	1,51	15
Коефіцієнт фінансової незалежності в частині формування запасів і витрат	-0,01	0	0,95	11	1,2	13,5	2,15	13,5	1,51	13,5
Всього	-	8,4	-	35,2	-	35,1	-	47,7	-	40,7

Але вподальшому у 2016-2019 роках підприємство знаходилося у IV класі за бальним методом оцінки фінансової стійкості, а отже перебуває у передкризовому становищі, його фінансова стійкість послаблена і існує значний ризик втрати платоспроможності.

Таким чином, за бальним методом оцінки фінансової стійкості підприємство перебуває у достатньо скрутному становищі, наближеному до втрати платоспроможності та стійкості в загалом.

Існує велика кількість методик оцінки фінансової стійкості підприємства, але найбільш відомими є розрахунок абсолютних та відносних показників. З метою надання об'єктивної оцінки фінансової стійкості

підприємства ми пропонуємо застосування комплексного методу, який дає змогу прослідкувати причини зміни фінансової стійкості в залежності від змін складових інтегрального показника.

Фінансова стійкість підприємства – це здатність підприємства на основі ефективного управління створити рівновагу між власними та залученими коштами, а також розподілити та використати свої фінансові ресурси так, щоб забезпечити збільшення рентабельності та можливість розвитку підприємства за умови збереження плато- та кредитоспроможності.

Саме виходячи із даного визначення, можна стверджувати про взаємозалежність величини чистого прибутку підприємства та показників його фінансової стійкості.

Насамперед, з метою встановлення взаємозалежності між прибутковістю підприємства та показниками фінансової стійкості підприємства результативною ознакою (y) було обрано величину чистого прибутку (збитку), який відображено в рядку 2350 (2355) форми №2 «Звіт про фінансові результати».

Факторними ознаками (x) першорядно було обрано показники фінансової стійкості, а саме: середньорічну вартість запасів (x_1), величину залученого капіталу (x_2), робочий капітал підприємства (x_3), коефіцієнт покриття (x_4), коефіцієнт автономії (x_5), коефіцієнт фінансового левереджу (x_6), коефіцієнт Бівера (x_7).

Враховуючи дослідження мультиколінеарності та результати аналізу крокової регресії, доцільно про виключити з моделі наступні фактори: залучений капітал (x_2); коефіцієнт покриття (x_4), оскільки за ступенем впливу він перебуває на останньому місці, окрім того зв'язок коефіцієнта покриття із чистим прибутком виявився оберненим; коефіцієнт автономії (x_5). Та відповідно залишено в моделі такі фактори, як коефіцієнт фінансового левереджу (x_6), робочий капітал (x_3), запаси (x_1) та коефіцієнт Бівера (x_7).

Проте, досліджуючи фінансову стійкість, використовувався показник власного оборотного капіталу. Виходячи з рівняння балансу, результат

розрахунку робочого капіталу буде збігатись зі значенням власного оборотного капіталу. Тому надалі абсолютний показник «робочий капітал» було замінено відносним показником «частка власного оборотного капіталу у валюті балансу», який розрахуємо шляхом ділення величини власного оборотного капіталу на валюту балансу.

Окрім того, замінено також абсолютний показник запасів (x_1) на відносний показник достатності основного джерела покриття запасів, оскільки його позитивне значення свідчить про абсолютний тип фінансової стійкості підприємства. Даний показник розрахуємо шляхом ділення величини власного оборотного капіталу на величину запасів.

Коефіцієнт фінансового левереджу, який показує співвідношення довгострокового та власного капіталів замінили коефіцієнтом фінансової стійкості, що розраховується шляхом ділення власного капіталу на залучений капітал. Даний показник можна розрахувати для будь-якого підприємства, навіть якщо в його балансі немає довгострокових зобов'язань. Окрім того, в побудованій моделі спостерігається прямий зв'язок між чистим прибутком та коефіцієнтом фінансового левереджу, що не зовсім відповідає логіці фінансового аналізу, проте пояснюється особливістю досліджуваної вибірки.

Отже, для побудови моделі доцільно використовувати такі чотири показники:

- x_1 – співвідношення власного оборотного капіталу та запасів ($K_{свок}$);
- x_2 – співвідношення власного оборотного капіталу та валюти балансу ($K_{свокб}$);
- x_3 – коефіцієнт фінансової стійкості ($K_{фс}$);
- x_4 – коефіцієнт Бівера (КБ).

Отже, одержано рівняння регресії:

$$y = -1971181 + 2402490x_1 - 2081132x_2 - 789351x_3 + 35789801x_4 \quad (2.1)$$

Матриця парних коефіцієнтів кореляції показує, що між чистим прибутком та всіма факторами спостерігається прямий зв'язок, тобто чим вищим є значення кожного окремого фактора, тим вищим є чистий прибуток.

Найбільш тісним виявився зв'язок між чистим прибутком та коефіцієнтом співвідношення власного оборотного капіталу і запасів (x_1), а найслабшим – зв'язок між чистим прибутком та коефіцієнтом співвідношення власного оборотного капіталу та валюти балансу (x_2).

Після перевірки побудованої нами економіко-статистичної моделі взаємозв'язку чистого прибутку та показників фінансової стійкості на адекватність процесу фінансової стійкості за допомогою коефіцієнта множинної детермінації (R^2) та F – критерія Фішера, потрібно дану модель вважати адекватною та такою, що дає можливість прогнозувати фінансову стійкість підприємств залежно від зміни коефіцієнта фінансової стійкості, співвідношення власного оборотного капіталу та запасів, частки власного оборотного капіталу у валюті балансу та коефіцієнта Бівера, а також для розрахунку нормативних значень окремих показників.

Наступним кроком для побудови моделі комплексної оцінки фінансової стійкості є обґрунтування оптимальних меж цих показників.

Першим показником є коефіцієнт співвідношення власного оборотного капіталу та запасів. Окремі автори, як, наприклад, Артеменко В.Г. та Беллендир М.В., Лахтіонова Л.А., Крамаренко Г.О., пропонують розраховувати співвідношення власного оборотного капіталу та запасів, що називають коефіцієнтом забезпечення матеріальних запасів. При цьому наводяться оптимальні значення 0,6 – 0,8.

Значення показника, що не перевищує 1, свідчить про те, що підприємство перебуває в абсолютно стійкому фінансовому становищі, а саме такого стану і повинно прагнути підприємство. На нашу думку, виходячи із проведеного аналізу, нормативне значення співвідношення власного оборотного капіталу та запасів необхідно встановити на рівні 1 та, відповідно, чим вищим є його величина, тим краще. Отже, $x_1 > 1$.

Коефіцієнт фінансової стійкості або, як його називає Філімоненков О.С. коефіцієнт фінансової стабільності, повинен мати мінімальне значення 1, що свідчитиме про стійкий фінансовий стан підприємства та його відносну незалежність від зовнішніх фінансових джерел. Проте виходячи з тверджень інших авторів, співвідношення власного та залученого капіталу може коливатися в межах від 0,5 до 9,5. При цьому середнє арифметичне значення становить 5. Саме тому вважаємо доцільним встановити оптимальне значення коефіцієнта фінансової стійкості (x_3) на рівні 5. Таке значення і вище підтверджуватиме абсолютну стійкість підприємства.

Ознакою формування незадовільної структури балансу є таке фінансове становище підприємства, у якого протягом тривалого часу коефіцієнт Бівера не перевищує 0,2, що відображає небажане скорочення частки прибутку, яка спрямовується на розвиток виробництва. Методичні рекомендації з виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій щодо приховування банкрутства, фіктивного банкрутства або доведення до банкрутства пропонують оптимальне значення коефіцієнта Бівера, яке рівне 0,4. Отже, $x_4 < 0,4$.

Стосовно частки власного оборотного капіталу в майні підприємства, то сучасна література не пропонує оптимальних значень даного показника. Проте, виходячи з логіки фінансового аналізу, можна стверджувати, що позитивним є зростання даного коефіцієнта. Для розрахунку оптимальної межі використаємо результати проведеного вище дослідження та виведену нами формулу взаємозв'язку чистого прибутку та показників фінансової стійкості. При цьому, значення чистого прибутку прирівнюємо до 0. Отже, одержимо такий результат:

$$y = -1971181 + 2402490x_1 - 2081132x_2 - 789351x_3 + 35789801x_4$$

$$0 = -1971181 + 2402490 \cdot 1 - 2081132x_2 - 789351 \cdot 5 + 35789801 \cdot 0,4$$

$$2081132x_2 = -1971181 + 2402490 - 3946755 + 14315920,4$$

$$2081132x_2 = 1080047,4$$

$$x_2 = 0,52$$

Отже, значення коефіцієнта співвідношення власного оборотного капіталу та валюти балансу (x_2) в точці беззбитковості повинно наближатись до 0,52. Саме тому, на нашу думку, оптимальним значенням даного показника є рівень 0,52.

Для комплексної оцінки фінансової стійкості підприємств ми пропонуємо застосовувати таку модель:

$$Z = x_1 * x_2 * x_3 * x_4 \quad (2.2)$$

де Z – це інтегрований показник оцінки фінансової стійкості підприємства.

Добуток оптимальних значень коефіцієнта співвідношення власного оборотного капіталу та запасів (x_1), коефіцієнта співвідношення власного оборотного капіталу та валюти балансу (x_2), коефіцієнта фінансової стійкості (x_3) та коефіцієнта Бівера (x_4) становить:

$$1 * 0,52 * 5 * 0,4 = 1,04$$

У такий спосіб, оптимальне значення Z -показника повинно бути не менше 1,04. Це свідчитиме про абсолютно стійке фінансове становище підприємства. Відхилення від норми в меншу сторону свідчитимуть про порушення фінансової стійкості.

Під час розрахунку значення інтегрованого показника не можна повністю покладатись на цифру 1,04 і поділяти підприємства на стійкі й нестійкі. Для визначення типу фінансової стійкості необхідно враховувати значення кожної складової запропонованої моделі, адже від'ємні значення окремих коефіцієнтів при добутку можуть утворювати додатні, що свідчитиме про абсолютну стійкість підприємства. Виходячи саме з таких міркувань, ми визначили такі види фінансової стійкості:

- абсолютний вид фінансової стійкості (інтегрований показник $Z > 1,04$ за умови, що всі факторні ознаки мають значення > 0). Даний тип свідчить

про те, що підприємство забезпечене власним оборотним капіталом, діяльність є прибутковою, а власних коштів є значно більше, ніж залучених;

- нормальний вид фінансової стійкості (інтегральний показник Z коливається в межах від 0 до 1,04, а факторні ознаки x_1 , x_2 , та x_4 мають позитивне значення).;

- нестійкий за структурою капіталу (інтегрований показник $Z > 0$, проте факторні ознаки x_1 та x_2 мають від'ємне значення). Даний тип фінансової стійкості свідчить про те, що підприємство працює прибутково, проте структура капіталу не є задовільною, про що свідчить відсутність власного оборотного капіталу;

- нестійкий за результатом діяльності (інтегрований показник $Z < 0$, при цьому факторні ознаки x_1 та x_2 мають додатне значення, а x_4 – від'ємне). Цей вид стійкості показує, що підприємство працює збитково, але має наявності власний оборотний капітал;

- кризовий вид фінансової стійкості (інтегрований показник $Z < 0$, при цьому факторні ознаки x_1 , x_2 та x_4 мають від'ємне значення). Даний вид стійкості вказує на те, що підприємство працює збитково, має незадовільну структуру капіталу, в тому числі нестачу власних оборотних коштів.

Отже, розглянемо модель комплексної оцінки фінансової стійкості на ПАТ «Запоріжсталь» за 2015 – 2019 роки (табл. 2.16).

З табл. 2.16 ми бачимо, що інтегральний показник протягом усього періоду був меншим за нормативне значення. У 2015-2018 роках інтегральний показник є додатним та постійно зростає. У 2015 році x_1 мав від'ємне значення, а отже підприємство було нестійким за структурою капіталу. У 2016-2018 роках підприємство характеризується нормальним видом фінансової стійкості. Даний тип стійкості свідчить про те, що підприємство недостатньо забезпечене власним оборотним капіталом, працює прибутково, проте значення окремих показників нижче від оптимального.

Таблиця 2.16

**Розрахунок інтегрального показника фінансової стійкості ПАТ
«Запоріжсталь» за 2015 – 2019 роки**

Показник	Роки					Відхилення (+/-) 2019 р. до:	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
x_1	-0,01	0,95	1,20	2,15	1,51	1,52	-0,64
X_2	0,00	0,10	0,10	0,16	0,11	0,11	-0,05
X_3	1,08	0,99	0,73	0,82	0,95	-0,13	0,13
X_4	0,13	0,15	0,09	0,07	-0,14	-0,26	-0,21
Z	0	0,013	0,008	0,021	-0,022	-0,02	-0,04

У 2019 році спостерігається погіршення фінансового стану підприємства. Інтегральний показник був менше 0, а отже підприємство було нестійким за результатом діяльності. Цей вид стійкості показує, що підприємство працює збитково, але має в наявності власний оборотний капітал.

Проаналізувавши фінансову стійкість за моделлю комплексної оцінки фінансової стійкості, можна зробити висновок, що у 2016-2018 роках підприємство мало нормальний вид фінансової стійкості, проте у 2019 році на підприємстві спостерігався нестійкий вид фінансової стійкості, що в першу чергу зумовлене відсутністю чистого прибутку. Також необхідно відмітити, що результати проведених розрахунків відповідають відносним показникам фінансової стійкості та аналізу фінансового стану ПАТ «Запоріжсталь» в цілому, які свідчили про нестабільну ситуацію на підприємстві.

Таким чином, дана модель, на нашу думку, відповідає дійсному стану підприємства, а також є досить простою у використанні, не потребує складних розрахунків, значної кількості інформації (достатньо лише двох форм фінансової звітності) та дає змогу прослідкувати причини зміни фінансової стійкості в залежності від характеру змін величин кожної складової запропонованої формули, а, виявивши причини, можна коригувати та спрямовувати діяльність для підвищення фінансової стійкості.

Отже, проаналізувавши основні показники фінансової стійкості підприємства ПАТ «Запоріжсталь» за 2015-2019 роки, ми бачимо, що підприємство характеризується нестійким фінансовим становищем. У 2019 році майже усі показники погіршилися порівняно з попереднім роком, що говорить про негативні тенденції.

Проведений аналіз дозволяє виокремити три головні проблеми, пов'язані з нестійким фінансовим станом підприємства.

Перша проблема пов'язана з негативною тенденцією до зменшення прибутку на підприємстві протягом досліджуваного періоду, а у 2019 році діяльність підприємства була взагалі збитковою.

Другою причиною нестійкого фінансового становища підприємства є перевищення позикового капіталу над власним капіталом. Так у 2017-2019 роках коефіцієнт фінансової незалежності (автономії) був меншим за нормативне значення 0,5, а отже підприємство не в змозі виконати зовнішні зобов'язання за рахунок власних активів.

Третім фактором, що впливає на нестійке фінансове становище підприємство, на мій погляд, є висока частка дебіторської заборгованості у структурі активів підприємства. Надмірна кількість дебіторської заборгованості може призвести до банкрутства підприємства.

Отже, для підвищення фінансової стійкості підприємства потрібно зосередитися на вирішенні саме цих трьох проблем. Основні шляхи покращення фінансового стану та вирішення цих проблем представлено у розділі 3.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Умови збільшення прибутковості підприємства

Одним з істотних компонентів фінансової стійкості підприємства є наявність у нього фінансових ресурсів, достатніх для розвитку конкурентноздатного виробництва. В свою чергу, самі фінансові ресурси можуть бути в необхідному обсязі сформовані тільки за умови ефективної роботи підприємства, яка зможе забезпечити одержання прибутку. За рахунок прибутку в ринковій економіці підприємство створює фінансову базу як для самофінансування поточної діяльності, так і для здійснення розширеного відтворення. Використовуючи прибуток, підприємство може не лише погасити свої зобов'язання перед бюджетом, банками та іншими підприємствами й організаціями, а й інвестувати засоби в нове будівництво, реконструкцію чи модернізацію наявного устаткування або заміну його прогресивнішим. При цьому для досягнення і підтримання фінансової стійкості важливий не тільки абсолютний обсяг прибутку, а й його рівень щодо вкладеного капіталу підприємства або затрат, тобто рентабельність [32, с. 35].

На ПАТ «Запоріжсталь» протягом 2015-2019 років спостерігалось зменшення прибутку, що безперечно мало негативний вплив на діяльність підприємства в цілому і на фінансову стійкість зокрема. Саме тому необхідно визначити що стало причиною негативної динаміки прибутку на досліджуваному підприємстві, для цього потрібно застосувати факторний аналіз прибутку.

В умовах ринкової економіки прибуток відіграє важливу роль, будучи головною метою підприємницької діяльності, основним внутрішнім джерелом формування фінансових ресурсів підприємства, що забезпечують його розвиток, створюючи базу економічного розвитку держави в цілому. Прибуток

є головним джерелом зростання ринкової вартості підприємства, найважливішим джерелом задоволення соціальних потреб суспільства, а також основним захисним механізмом, що охороняє підприємство від загрози банкрутства [33, с. 96].

Оскільки прибуток – основний результативний показник діяльності підприємства, тому важливо виявити його залежність від різноманітних факторів та оцінити їх вплив на прибуток.

Особливості управління прибутком підприємства за допомогою застосування факторного аналізу були розглянуті у роботах таких авторів, як Ганжа Ю., Рязанцева В., Масленко Ю., Зінченко Е., Воробйов Ю., Ковальов В., Білик М., Бланк І., Кірейцев Г., Мец В., Поддєрьогін А., Савицька Г. та інші.

Прибуток підприємства — це фінансовий результат його діяльності, який найточніше відображає ефективність виробництва продукції, рівень організації, стан продуктивності праці, рівень собівартості. До того ж це і основа для розвитку підприємства, і запорука добробуту персоналу, і великі дивіденди для власників.

Основна частина прибутку формується як різниця між виручкою від реалізації продукції та витратами на її виробництво. Якщо власні витрати на виробництво більші, ніж грошові надходження, підприємство отримує збитки.

Факторний аналіз прибутку – це методика комплексного системного вивчення та виміру впливу факторів на величину результативного показника, а саме прибутку підприємства [34, с. 128].

Фактори, які впливають на величину прибутку від реалізації продукції або надання послуг, є такими:

- зміна обсягу реалізації — збільшення обсягів продажу рентабельної продукції веде до збільшення суми прибутку, а нерентабельної — навпаки до її зменшення;
- зміна асортименту продукції — якщо збільшується частка рентабельної продукції в загальному обсязі реалізації, то і прибуток, відповідно, зростає;
- зміна собівартості продукції — її зростання є причиною зменшення прибутку, а зменшення собівартості — навпаки збільшує прибуток;

- зміна ціни реалізації — при збільшенні цін сума прибутку зростає, якщо ціна зменшується, то зменшується і прибуток;

- чисельність та склад персоналу — кількість працівників, достатня для повноцінного обслуговування технологічного процесу, забезпечує зростання прибутку, також велике значення має і кваліфікація працівників;

- економічне стимулювання працівників — вплив цього фактору можна оцінити через показники оплати праці та її продуктивність. Що ефективнішим є стимулювання персоналу, то кращою буде їх праця, і як наслідок — більшими випуск продукції та прибуток;

- продуктивність праці — її зростання, за інших однакових умов, спричиняє збільшення величини прибутку;

- стан матеріально-технічної бази підприємства — сучасні засоби праці підвищують її продуктивність, а отже, і прибуток;

- фондівдача — збільшення фондівдачі збільшує випуск продукції на 1 грн вкладених грошей, це також веде до росту прибутку [35, с. 283].

Ми проаналізували вплив факторів на прибуток ПАТ “Запоріжсталь” у 2018-2019 рр., використовуючи Ф№2 “Звіт про фінансові результати” Вихідні дані подано в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Аналіз прибутку ПАТ “Запоріжсталь” у 2018-2019 рр.

№ з/п	Показник	2018 р.	2019 р.	Відхилення	
				тис.грн	%
1.	Дохід від реалізації продукції (ДР)	59153818	46493395	-12660423	-21%
2.	Інші доходи (ДІ)	673406	2487211	1813805	269%
3.	Собівартість продукції (С)	49414580	48834211	-580369	-1%
4.	Витрати на управління (ВУ)	912790	790656	-122134	-13%
5.	Витрати на збут (ВЗ)	-2905187	-2988050	-82863	3%
6.	Фінансові витрати (ВФ)	-924316	-1313736	-389420	42%
7.	Податок на прибуток (ПП)	951142	613245	-337897	-36%
8.	Чистий прибуток (ЧП)	4719209	-4332802	-9052011	-192%

У цьому випадку вплив факторів на прибуток підприємства можна подати у такому вигляді:

$$\text{ЧП} = \text{ДР} + \text{ДІ} - \text{С} - \text{ВУ} - \text{ВЗ} - \text{ВФ} - \text{ПП} \quad (3.1)$$

Величина виручки від реалізації залежить від таких факторів, як ціна реалізованої продукції, асортимент продукції та кількість її реалізації. Ця залежність має такий вигляд:

$$\text{ДР} = \text{О} \cdot \text{НП} \cdot \text{Ц}, \quad (3.2)$$

де О – обсяг реалізації;

НП – номенклатура видів продукції;

Ц – ціна одиниці продукції.

Факторну модель собівартості реалізованої продукції можна подати в такому вигляді:

$$\text{С} = \text{НП} \cdot \text{О} \cdot \text{З}_{\text{змн}}, \quad (3.3)$$

де $\text{З}_{\text{змн}}$ – змінні витрати на одиницю виробленої продукції

За допомогою даних Звіту про фінансові результати, виявити вплив всіх перелічених факторів на фінансовий результат підприємства неможливо, тому що нам невідомі такі показники, як питома вага реалізованої та виробленої продукції, обсяг випуску та реалізації, а також ціна та собівартість одиниці.

У той же час, знаючи середній індекс цін, можна визначити вплив змін цін, обсягу реалізованої та випущеної продукції на розмір чистого прибутку.

За даними Держкомстату України у 2019 р. проти 2018 р. (грудень до грудня) індекс цін становив 104,1%.

Визначимо вплив факторів на зміну доходу від реалізації. З таблиці 3.1 видно, що дохід від реалізації у 2019 р. був на 12660423 тис. грн. меншим, ніж у 2018-му, або на 21%. Це збільшення є наслідком впливу двох факторів: ціни реалізації та обсягу реалізованої продукції. Розрахувати величину впливу кожного з них можна у такий спосіб:

$$\Delta \text{ДР}_{\text{ц}} = \text{ДР}_{2019} - \text{ДР}_{2019} : 1,041 = 46493395 - 46493395 : 1,041 = 1831151 \text{ тис. грн}$$

$$\Delta \text{ДР}_{\text{о}} = \text{ДР}_{2019} : 1,041 - \text{ДР}_{2018} = 46493395 : 1,041 - 59153818 = -14491574 \text{ тис. грн}$$

Таким чином зростання цін сприяло збільшенню виручки від реалізації на 1831151 тис. грн. Проте у 2019 році обсяг випуску зменшився порівняно з попереднім роком, і зменшення обсягу випуску сприяло зменшенню виручки від реалізації на 14491574 тис. грн.

Прослідкуємо вплив факторів на зміну собівартості реалізованої продукції. З таблиці 3.1 видно, що собівартість у 2019 р. становила 48834211 тис. грн, а у 2018 р. 49414580 тис. грн, що на 580369 тис. грн або 1% менше.

$$\Delta \text{С}_{\text{ц}} = \text{С}_{2019} - \text{С}_{2019} : 1,041 = 48834211 - 48834211 : 1,041 = 1923345 \text{ тис. грн}$$

$$\Delta \text{С}_{\text{о}} = \text{С}_{2019} - \text{С}_{2018} - \Delta \text{С}_{\text{ц}} = 48834211 - 49414580 - 1923345 = -2503714 \text{ тис. грн}$$

Таким чином, за рахунок зміни ціни собівартість зросла на 1923345 тис. грн, а за рахунок зміни обсягу випуску зменшилася на 2503714 тис. грн.

Як показують розрахунки, ціна реалізації впливає на чистий прибуток у складі двох факторів – собівартості та доходу від реалізації. При цьому вплив у складі собівартості зменшує прибуток, а у складі доходу від реалізації – збільшує. З огляду на це загальний вплив ціни реалізації на чистий прибуток можна розрахувати у такий спосіб:

$$\Delta \text{ЧП}_{\text{ц}} = \Delta \text{ДР}_{\text{ц}} - \Delta \text{С}_{\text{ц}} = 1831151 - 1923345 = -92194 \text{ тис. Грн}$$

За рахунок збільшення ціни чистий прибуток підприємства зменшився на 23177 тис. грн.

Визначаючи вплив на прибуток витрат на управління, на збут та фінансових витрат, треба пам'ятати, що це фактори зворотного впливу, тобто у формули треба підставляти знак мінус:

$$\Delta\text{ЧП}_B = (B\text{У}_{2019} + B\text{З}_{2019} + B\Phi_{2019}) - (B\text{У}_{2018} + B\text{З}_{2018} + B\Phi_{2018})$$

$$= (790656 + 2988050 + 1313736) - (912790 + 2905187 + 924316) = 350149$$

Отже, зменшення витрат на управління та збільшення фінансових витрат і витрат на збут у 2019 р., порівняно з 2018-м, призвело до зменшення прибутку на суму 350149 тис. грн.

Обчислити вплив величини інших доходів на зміну чистого прибутку можна за такою формулою:

$$\Delta\text{ЧП}_i = \text{ДІ}_{2019} - \text{ДІ}_{2018} = 2487211 - 673406 = 1813805 \text{ тис. грн}$$

Як бачимо, за рахунок зменшення суми інших доходів чистий прибуток збільшився на 1813805 тис. грн.

Вплив податку на прибуток розраховують за формулою:

$$\Delta\text{ЧП}_{\text{пп}} = - (\text{ПП}_{2019} - \text{ПП}_{2018}) = - (613245 - 951142) = 337897 \text{ тис. грн}$$

Це означає, що зменшення величини податку на прибуток сприяло збільшенню прибутку на суму 337897 тис. грн.

Отримані дані узагальнено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Узагальнена таблиця впливу факторів на величину прибутку

№ з/п	Показник	Сума, тис. грн
1.	Зміна ціни	-92194
2.	Обсяг реалізації	-14491574
3.	Обсяг випуску	-2503714
4.	Витрати на управління, на збут, фінансові витрати	-350149
5.	Інші доходи	1813805
6.	Податок на прибуток	337897
7.	Усього	-9052011

З табл. 3.2 видно, що головною причиною зниження прибутку підприємства є зниження обсягу випуску продукції та відповідно обсягу реалізації.

У сучасних економічних реаліях управління фінансовими ресурсами грає ключову роль у діяльності підприємств. Фінансовий стан суб'єктів господарювання характеризується наявністю фінансових ресурсів, необхідних для ефективного функціонування, їх належного розміщення і цільового використання. Контроль і регулювання фінансових результатів необхідні, так як вони дозволяють досягати стратегічних цілей, підвищувати виробничий потенціал підприємства, підтримувати поточну діяльність.

Безперервна робота над отриманням і максимізацією розміру чистого прибутку є найважливішим критерієм успішної роботи компанії. Щоб збільшити прибуток компанії можна реалізувати наступні види діяльності [36, с. 253]:

- а) підвищення обсягів виробництва і реалізації продукції;
- б) зниження витрат на виробництво продукції;
- в) підвищення якості продукції.

Розглянемо, яким чином можна досягти швидкого і ефективного зниження виробничих витрат. Отримання найбільшого результату при найменших витратах – це зниження собівартості продукції.

В економічному сенсі собівартість – це грошове вираження витрат організації на виробництво і реалізацію продукції.

Собівартість продукції – це вартісна оцінка природних і паливно-енергетичних ресурсів, сировини, матеріалів, основних засобів, трудових ресурсів і інших витрат, що безпосередньо мають участь у виробничому процесі.

Безперервний розвиток техніки і технологій є однією з головних умов зниження витрат. Придбання основних засобів, механізація і автоматизація виробничих процесів, покращення технологій, використання нових видів сировини мають великий вплив на зменшення собівартості продукції.

Для зменшення виробничих витрат необхідно застосовувати кооперування і використовувати спеціалізацію. Витрати на виробництво продукції в організаціях з масовим виробництвом нижчі за витрати на підприємствах, що виготовляють таку ж продукцію в менших обсягах.

Зниження собівартості досягається в першу чергу за рахунок підвищення продуктивності праці. При зростанні продуктивності праці зменшуються витрати праці на одиницю продукції. Таким чином, зменшується доля фонду оплати праці у загальному обсязі витрат.

Щоб зменшити витрати на виробництво продукції необхідно знайти шляхи зменшення витрат у виробничо-господарській діяльності підприємства. Послідовне виконання режиму економії необхідно занурювати у всіх частинах – зменшувати вартість матеріальних ресурсів кожної одиниці продукції, зменшувати витрати на утримання виробництва і управління ним, ліквідувати брак.

Витрати на купівлю сировини займають значну долю в загальній структурі витрат на виробництво продукції. Навіть мінімальне скорочення на закупівлю сировини, матеріалів і електроенергії при виробництві кожної одиниці продукції в цілому по підприємству дає більший ефект.

Аналіз вартості витрат необхідний з моменту закупівлі сировини. В ціну сировини і матеріалів входять транспортні витрати. Тому при виборі постачальників необхідно обирати тих, хто знаходиться недалеко від підприємства і обирати найбільш дешевий вид транспорту. При прагненні в зменшенні витрат не слід нехтувати аналізом якості сировини, так як в кінцевому рахунку це впливає на якість готової продукції.

Також дуже важливим шляхом зниження собівартості є раціональне використання матеріалів і впровадження технічно обґрунтованих нормозатрат.

Зміна умов виробництва і реалізації продукції відображається на ефективності виробництва. Значний вплив на рівень собівартості продукції мають техніко-економічні фактори виробництва. Даний вплив відображається

в залежності від змін в устаткуванні, технології, організації виробництва, в структурі і якості продукції та розмірі витрат на її виробництво. Аналіз витрат зазвичай проводиться систематично протягом всього року з метою виявлення внутрішніх резервів їх зменшення.

Продукція ПАТ «Запоріжсталь» є матеріаломісткою, збутомісткою, працемісткою і фондомісткою. В табл. 3.3 представлено заходи зниження витрат на виробництво продукції [37-39].

Таблиця 3.3

Заходи зменшення собівартості продукції

Зменшення матеріальних витрат	Зменшення собівартості продажу	Зменшення витрат на працю	Зменшення амортизаційних відрахувань
- оптимізація використання матеріальних ресурсів; - зменшення витрат на доставку сировини; - зменшення відходів від браку; - впровадження матеріалозберігаючих технологій; - оптимізація складських запасів; - вдосконалення технології виробництва; - зміна обсягу і структури продукції.	- оптимізація каналів продажу; - застосування нових методів реклами; - використання системи оптових знижок; - зменшення транспортних витрат на доставку продукції.	- вдосконалення кадрової служби; - підвищення якості підбору персоналу; - розрахунок оптимальної чисельності персоналу; - вдосконалення системи мотивації персоналу; - підвищення продуктивності праці; - розрахунок оптимальних норм виробництва на одного робітника.	- розробка наукового підходу до вибору методу амортизації; - зменшення термінів впровадження нового устаткування.

Зменшення виробничих витрат є найбільш важливим фактором, що впливає на фінансові результати. Отже, необхідно більш детально розглянути можливі шляхи зменшення собівартості. Підприємство має три блоки: постачання, виробництво та розподіл. Фактори зменшення витрат – це причини, рушійні сили, що зменшують витрати, та умови, в яких вони діють.

Впровадження перерахованих вище мір допоможе зменшити витрати на виробництво продукції, що в свою чергу дозволить збільшити обсяг прибутку від додаткових вкладень.

Розроблені заходи підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності можна вважати доцільними і реальними. Зменшення собівартості за рахунок зміни постачальників сировини дозволить підприємству зменшити собівартість продукції, що в кінцевому рахунку вплине на збільшення виручки від реалізації, прибутку від продажів, а також чистого прибутку.

Отже, для зменшення собівартості продукції, необхідно закуповувати нове устаткування, автоматизувати і механізувати виробництво, вдосконалювати технології виробництва, підвищувати продуктивність праці, правильно обирати постачальників матеріалів, а також розумно використовувати сировину і матеріали. Для підвищення ефективності реалізації продукції необхідно розширювати асортимент продукції, максимізувати ціни і обсяги продажу, а також мінімізувати витрати. Також не слід забувати про ритм постачання і підтримання якості продукції на найвищому рівні.

1.2 Шляхи оптимізації структури капіталу

Формування оптимальної структури капіталу підприємства для фінансування необхідного обсягу затрат та забезпечення бажаного рівня доходів є одним із найважливіших завдань, що вирішуються в процесі фінансового управління підприємством.

Згідно з І.О. Бланком, оптимальна структура капіталу відображає таке співвідношення використання власного та позикового капіталу, при якому забезпечується найбільш ефективний взаємозв'язок між коефіцієнтами

рентабельності власного капіталу та коефіцієнтом фінансової стійкості підприємства, тобто максимізується його ринкова вартість [40, с. 33].

Будь-яке підприємство для фінансування своєї діяльності потребує достатнього обсягу фінансування, яке залежить від періоду обігу активів та відповідних ним пасивів. Активи та пасиви підприємства за строками обігу можна поділити на коротко та довгострокові. Залучення того чи іншого джерела фінансування пов'язане з витратами зі сплати процентів за користування цими джерелами. Загальна сума коштів, що сплачується за користування певним обсягом залучених фінансових ресурсів, як уже зазначалося вище, називається вартістю капіталу. В оптимальному варіанті передбачається, що обігові кошти підприємств фінансуються за рахунок довгострокових джерел. Завдяки цьому оптимізується загальна сума витрат щодо залучення коштів.

Мета управління структурою капіталу — мінімізувати витрати по залученню довгострокових джерел фінансування і тим самим забезпечити власникам капіталу максимальну ринкову оцінку вкладених ними грошових коштів [41, с. 81].

Процес оптимізації структури капіталу здійснюється у наступній послідовності [42, с. 12].

Аналіз складу капіталу в динаміці за ряд періодів (кварталів, років) та тенденцій зміни його структури, а також вплив, що вони здійснюють на фінансову стійкість та ефективність використання капіталу. В процесі аналізу розглядаються такі показники, як коефіцієнти фінансової незалежності, заборгованості, співвідношення між довгостроковими та короткостроковими зобов'язаннями, коефіцієнт фінансового важеля. Далі вивчаються показники оборненості та рентабельності активів та власного капіталу (всі вище перелічені показники були розглянуті в другому розділі дипломної роботи).

Оцінка основних факторів, що визначають структуру капіталу. До них відносяться:

- галузеві особливості операційної діяльності (характер цих особливостей визначає структуру активів підприємства, їх ліквідність);
- стадія життєвого циклу підприємства (молоді компанії з конкурентоспроможною продукцією можуть залучати для свого розвитку більше позикового капіталу, а зрілі — використовують переважно власні кошти);
- кон'юнктура товарного ринку (чим стабільніша кон'юнктура цього ринку, а відповідно, стабільніший попит на продукцію підприємства, тим вище та безпечніше стає використання позикового капіталу, та навпаки);
- кон'юнктура фінансового ринку (в залежності від стану цієї кон'юнктури зростає або знижується вартість позикового капіталу);
- рівень рентабельності операційної діяльності;
- податковий тиск на компанію (частка прямих та непрямих податків, що сплачуються у доході від продаж-брутто);
- ступінь концентрації акціонерного капіталу (прагнення капіталовласників зберегти контрольний пакет акцій).

З урахуванням наведених та інших факторів управління структурою капіталу передбачає вирішення двох ключових задач:

- а) встановлення прийнятних пропорцій використання власного та позикового капіталу;
- б) забезпечення у випадку необхідності залучення додаткового внутрішнього або зовнішнього капіталу.

Оптимізація структури капіталу за критерієм максимізації рівня фінансової рентабельності. Для таких розрахунків був обраний критерій, який найбільш повно відображає вплив ефективності сформованих джерел фінансування на збільшення доходності вкладених власниками коштів, тобто максимізації фінансової рентабельності. Також для проведення таких оптимізаційних розрахунків використовується механізм фінансового важеля.

Сутність фінансового важеля полягає в тому, щоб посилити вплив зміни прибутку на динаміку фінансової рентабельності, тобто у підвищенні еластичності фінансової рентабельності відносно прибутку [43, с. 442].

$$\Phi P = (1 - n)EP + (1 - n)(EP - CPCB) \frac{PK}{BK} \quad (3.4)$$

ΦP — фінансова рентабельність;

EP — економічна рентабельність;

$CPCB$ — середня розрахункова ставка відсотку;

B_k — відсоток за кредит;

BK — власний капітал;

PK — позиковий капітал;

n — ставка податку на прибуток.

Друга складова цієї суми — ефект фінансового важеля — відображає вплив структури капіталу на підвищення фінансової рентабельності. Вплив важеля обумовлений тим, що при позитивному значенні диференціалу для підприємства доцільне залучення позикових коштів, однак постійне нарощування плеча важеля може знизити загальний ефект, так як залучення великих розмірів кредитних ресурсів, як правило, супроводжується жорсткістю умов їх залучення. В такому випадку ефект важеля не буде давати максимальної віддачі, а при певних умовах (коли диференціал стане менше нуля) буде знижувати фінансову рентабельність [44, с. 72].

Таким чином, позитивний вплив ефекту фінансового важеля проявляється тоді, коли економія за рахунок зниження податкових платежів перевищує витрати підприємства за користування позиковими коштами. Значення ефекту фінансового важеля повинно бути таким, щоб компенсувати податкові вилучення з прибутку та забезпечити мінімізацію відхилення між економічною та фінансовою рентабельністю.

Процес оптимізації структури капіталу ПАТ «Запоріжсталь» за критерієм максимізації рівня фінансової рентабельності представлено у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Розрахунок коефіцієнта фінансової рентабельності при різних значеннях коефіцієнта фінансового важеля

Показники	Варіанти						
	1	2	3	4	5	6	7
1	2	3	4	5	6	7	8
Власний капітал	29974704	29974704	29974704	29974704	29974704	29974704	29974704
Обсяг позикового капіталу	0	7493676	14987352	29974704	44962056	59949408	74936760
Загальний обсяг капіталу	29974704	37468380	44962056	59949408	74936760	89924112	104911464
Коефіцієнт фінансового важеля	0	0,25	0,5	1	1,5	2	2,5
Рентабельн. активів, %	30	30	30	30	30	30	30
Мінімальна ставка процента за кредит, %	0	15	15	15	15	15	15
Мінімальна процентна ставка з урахуванням премії за кредитний ризик, %	0	15	15,5	16	16,5	17	17,5
Бухгалтерський прибуток з урахуванням процентів за кредит	8992411	11240514	13488617	17984822	22481028	26977234	31473439
Сума процентів за кредит	0	1124051	2323040	4795953	7418739	10191399	13113933

Продовж. табл. 3.4

1	2	3	4	5	6	7	8
Бухгалтер. прибуток без урахув. суми процентів за кредит	8992411	10116463	11165577	13188870	15062289	16785834	18359506
Ставка податку на прибуток	18	18	18	18	18	18	18
Сума податку на прибуток	1618634	1820963	2009804	2373997	2711212	3021450	3304711
Чистий прибуток	7373777	8295499	9155773	10814873	12351077	13764384	15054795
Чиста рентабельність власного капіталу, %	24,6%	27,7%	30,5%	36,1%	41,2%	45,9%	50,2%
Приріст чистої рентабельності власного капіталу, %	0	3,08%	2,87%	5,54%	5,1%	4,7%	4,3%

Як видно з наведеної таблиці, найбільший приріст чистої рентабельності власного капіталу (5,54%) був отриманий у варіанті IV. В подальшому він відсутній, так як коефіцієнт фінансового важеля досягнув свого оптимального значення 1,000, що визначає співвідношення позикового та власного капіталу в пропорції 50% / 50% та наступні позики недоцільні. Необхідна умова приросту чистої рентабельності власного капіталу: рентабельність активів більше середньої відсоткової ставки за кредит. Саме такий максимальний результат отриманий у варіанті IV (30% > 16%).

Отже, здійснення таких розрахунків з використанням механізму фінансового важеля дозволяє визначити оптимальну структуру капіталу, яка призводить до максимізації рівня фінансової рентабельності.

Даний аналіз дозволяє зробити висновок, що підприємству необхідно збільшити власний капітал, адже у 2019 році власний капітал складав 48,78 %

у структурі капіталу. Якщо власний капітал збільшиться та становитиме 50% у структурі капіталу підприємства рентабельність власного капіталу збільшиться.

Досягнути покращення показників фінансової стійкості на підприємстві можна шляхом збільшення частки власного капіталу, а саме в результаті отримання прибутку чи фінансової допомоги або шляхом здійснення переоцінки основних засобів або емісії цінних паперів.

Найбільш поширеним механізмом збільшення власного капіталу, а відповідно, і підвищення фінансової стійкості підприємства є отримання прибутку. Прибуток підприємства розраховується як різниця між виручкою від реалізації продукції та витратами на її виробництво. Тобто щоб збільшити виручку, необхідно знизити витрати.

Шляхи зменшення витрат розглянуто у п.3.1.

Також прибуток можна отримати за рахунок продажу непотрібних основних засобів і матеріалів, цінних паперів.

Усі вищеперераховані заходи по збільшенню прибутку компанії відносяться до виробничих заходів.

Отримання фінансової допомоги – це найшвидший та найнадійніший спосіб збільшення власного капіталу, тому що в цьому випадку відбувається його збільшення без відповідного збільшення частки зобов'язань. Фінансова допомога підприємству може бути надана органами державної, обласної чи місцевої влади, а також власниками підприємства і його кредиторами, шляхом фінансування його поточних і капітальних витрат.

Компанія не частіше одного разу на рік може здійснювати переоцінку основних засобів. Результатом дооцінки об'єктів основних засобів є збільшення додаткового капіталу, який є частиною власних засобів підприємства. Якщо підвищується вартість майна підприємства, то підвищується його фінансова стійкість.

Емісія акцій – це встановлена на законодавчому рівні сукупність дій емітента, спрямована на розміщення нових акцій. Емісія акцій здійснюється з

метою швидкого залучення засобів і безпосередньо впливає на збільшення статутного капіталу. Розміщення нових акцій серед акціонерів – це єдиний вихід підприємства із кризи, а також один із шляхів підвищення його фінансової стійкості.

Наразі розглянемо шляхи зниження залученого капіталу підприємства, які приведуть до підвищення фінансової стійкості підприємства, які будуть зводитися до збору грошових засобів для покриття зобов'язань і реструктуризації зобов'язань.

Існує думка про те, що використовувати залучені засоби набагато вигідніше, адже підприємство не витрачає кошти на податок на прибуток. Використання позикового капіталу в діяльності підприємства призведе до зниження його фінансової стійкості, а також може привести до банкрутства підприємства.

Для того щоб компанії розрахуватися за боргами, їй необхідна певна кількість грошових засобів, тобто виконання зобов'язань пов'язане з грошовим потоком підприємства. Зобов'язання компанії будуть зменшуватися лише у тому випадку, якщо зростання грошового потоку буде випереджати зростання потоку зобов'язань. Таким чином, знизити рівень зобов'язань можна шляхом мобілізації грошового потоку підприємства. Мобілізація грошового потоку може бути досягнута шляхом прискорення збору дебіторської заборгованості. І чим більш жорсткою буде політика з управління дебіторською заборгованістю, тим швидше можна погасити заборгованість і тим самим підвищити фінансову стійкість.

Другим способом зниження зобов'язань є реструктуризація заборгованості, яка буде зводитися до наступних операцій:

- заміна грошових виплат на акції;
- пролонгація залученого капіталу;
- заміна одного зобов'язання іншим;
- також підприємство може домовитися про прощення боргу (що у наші дні практично неможливо).

Усі розглянуті вище способи управління активами підприємства призводять або до збільшення власного капіталу, або до скорочення позикового, а відповідно, покращують усі показники фінансової стійкості підприємства.

3.3. Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємства

На ПАТ «Запоріжсталь» слід зазначити слабку сторону фінансової політики підприємства в області управління оборотним капіталом, яка впливає на низький рівень фінансової стійкості, — управління дебіторською і кредиторською заборгованістю, про що свідчить табл. 3.5.

Розмір дебіторської заборгованості на кінець 2019 року більше кредиторської заборгованості підприємства. Отже, ПАТ «Запоріжсталь» виступає дебітором для більшості своїх контрагентів, що свідчить про фінансові труднощі підприємства.

Таблиця 3.5

Основні показники діяльності ПАТ «Запоріжсталь» на кінець 2019 р., тис. грн.

Показники	Сума
Дебіторська заборгованість	29221830
Кредиторська заборгованість	24266257
Залишки товарно - матеріальних цінностей	4539175
Балансова вартість основних засобів	24605308
Чисті обсяги реалізації продукції	46493395

Таким чином, ми вважаємо, що на підприємстві фінансовому відділу необхідно розробити комплекс мір, що сприяють зниженню величини дебіторської і кредиторської заборгованості. Можна відзначити наступні основні напрямки політики підприємства в області заборгованості [45]:

а) визначення структури і динаміки зміни кожної статті дебіторської і кредиторської заборгованості підприємства.

За результатами аналізу необхідно виявити найбільш «хворі» статті дебіторської і кредиторської заборгованості, що роблять істотний вплив на їх величину.

б) Визначення терміну погашення кожної статті дебіторської і кредиторської заборгованості.

Результати аналізу дозволяють обґрунтовано припустити, які статті дебіторської і кредиторської заборгованості можуть бути розглянуті з погляду можливості їхнього скорочення.

в) Визначення центрів відповідальності по кожній статті дебіторської і кредиторської заборгованості

Даний захід дозволить конкретизувати відповідальність по кожній статті дебіторської і кредиторської заборгованості з метою ефективної організації подальшої роботи.

г) Збір даних від кожного центра відповідальності для складання реєстру «старіння» рахунків дебіторів і кредиторів.

Вихідною інформацією для складання такого реєстру є дані по заборгованості конкретних контрагентів, при цьому важливо одержати інформацію не тільки про суму заборгованості, але і про терміни її виникнення. Для одержання інформації про прострочену заборгованість варто провести аналіз договорів з контрагентами.

Потім усі дебітори і кредитори ранжуються по убуванню величини заборгованості.

д) Визначення оптимального терміну скорочення оборотності дебіторської і кредиторської заборгованості з метою реалізації поставлених перед підприємством задач.

е) Розробка плану індивідуальних для кожного центра відповідальності заходів щодо роботи з конкретними контрагентами з указівкою термінів, відповідальних, способів оцінки витрат і отриманого ефекту.

По кожному найбільшому дебітору і кредитору необхідно провести роботу з повернення заборгованості. До заходів щодо роботи з контрагентами підприємства відносяться: телефонні переговори; виїзди до контрагентів; оформлення договорів цесії; розробка схем погашення заборгованості векселями з їхньою наступною реалізацією; розробка ефективних бартерних схем; аналіз можливостей звертання в арбітраж.

Щоб надалі ефективно керувати дебіторською і кредиторською заборгованістю, підприємству необхідно регулярно виконувати наступні рекомендації [46, с. 248]:

- контролювати стан розрахунків з контрагентами і вчасно пред'являти позовні заяви;
- орієнтуватися на можливо більше число покупців з метою зменшення ризику несплати одним чи декількома великими споживачами;
- стежити за відповідністю кредиторської і дебіторської заборгованості.

Зниженню заборгованості сприяє ефективне керування нею за допомогою аналізу давнини термінів.

Протягом 2018-2019 років кредиторська заборгованість збільшилась. З одного боку, кредиторська заборгованість - найбільш привабливий спосіб фінансування, тому що відсотки тут звичайно не стягуються. З іншого боку, через великі відстрочки по платежах у підприємства можуть виникнути проблеми з постачальниками, збиток 108 репутації фірми через несприятливі відкликання кредиторів, судові витрати по справах, збудженим постачальниками.

Для більш детального аналізу структури всієї заборгованості, доцільно розглянути співвідношення видів заборгованості, представлений у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

**Порівняльний аналіз дебіторської і кредиторської заборгованості ПАТ
«Запоріжсталь» за 2016-2017 роки, тис. грн.**

Розрахунки	Дебіторська заборгованість		Кредиторська заборгованість		Перевищення заборгованості			
					Дебіторської		Кредиторської	
	2018	2019	2018	2019	2018	2019	2018	2019
1.3 покупцями чи постачаль. за товари і послуги	17015658	8536090	28767509	24014755			11751851	15478665
2. По авансах	1283857	1291376	10503	28448	1273354	1262928		
3. По страхуван.			18244	18552			18244	18552
4. З бюджетом	894464	1018390	87408	86666	807056	931724		
5. По оплаті праці			83159	103862			83159	103862
6. З іншими дебіторами і кредитор.	18859141	18375974	13974	13974	18845167	18362000		
Разом	38053120	29221830	28980797	24266257	20925577	20556652	11853254	15601079

Якщо на кінець 2017 року перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською склало 9072323 тис. грн., то на кінець 2019 року у наявності є перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською в сумі 4955573 тис. грн. Це є позитивною тенденцією і говорить про те, що підприємство здатне погасити кредиторську заборгованість за рахунок дебіторської заборгованості.. Але в той же час перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською дає підприємству можливість використовувати ці засоби, як притягнуті джерела.

Провівши аналіз утворення на підприємстві кредиторської та дебіторської заборгованості, необхідно з'ясувати, чи у правильному напрямі здійснюється управління запасами готової продукції та товарів, адже їх

кількість постійно зростає, відволікаючи з господарської діяльності оборотні кошти.

Це дозволить визначити дію такого внутрішнього фактору збільшення прибутку, як раціональне використання ресурсів.

Стратегічне управління запасами являє собою комплекс заходів, що спрямовані на формування та підтримання їх оптимального обсягу [47, с. 292].

Процес стратегічного управління складається з наступних етапів роботи [48, с. 86]:

1 етап - визначення цілей формування запасів. Основними цілями формування запасів готової продукції та товарів на підприємстві ПАТ «Запоріжсталь» є:

- забезпечення стійкості асортименту та ритмічності здійснення торгово-технологічного процесу для безперервної реалізації товарів покупцям, та найбільш повного задоволення їх попиту;
- накопичення товарів сезонного попиту, сезонного виробництва, дострокового завою та цільового призначення;
- здійснення спекулятивних операцій з партіями товарів в періоди вигідної торгової кон'юнктури на ринку (зростання попиту при зменшенні товарної пропозиції).

2 етап - Створення інформаційної бази управління запасами. Стратегічне управління запасами базується на зборі та систематизації внутрішньої інформації про фактичний стан запасів, швидкості їх реалізації, відповідності попиту, зовнішньої інформації про кон'юнктуру відповідного сегмента споживчого ринку та моніторингу товарної пропозиції (збутової та цінової політики постачальників), а також враховує планові показники по обсягу реалізації та використання матеріальних та фінансових ресурсів.

3 етап - Аналіз стану та ефективності управління запасами.

На цьому етапі роботи вивчаються основні тенденції та закономірності, притаманні процесам формування та реалізації запасів, аналізується оборотність запасів, виявляються причини її уповільнення або прискорення,

оцінюється ефективність інструментів поточного управління запасами, що використовуються.

План формування запасів повинен відповідати [49, с. 93]:

- встановленим цілям формування запасів, тобто забезпечувати матеріальні умови для їх досягнення;
- фінансовим можливостям підприємства, відповідати можливостям наявного можливого залучення обсягу оборотних коштів підприємства;
- матеріально - технічній базі підприємства, можливостей підприємства щодо їх розширення.

В умовах високої мінливості зовнішнього середовища важливе значення в процесі стратегічного управління має проведення оперативного регулювання обсягу запасів та контроль за їх станом.

Наявність диспропорції між структурою товарообороту та запасів потребує прийняття термінових заходів щодо їх скасування.

Ми вважаємо, що такими заходами є [50, с. 406]:

- проведення вибіркового обстеження внутрішньогрупового стану товарних запасів;
- приведення наявного асортименту у відповідність до встановлених асортиментних переліків;
- організація своєчасного повернення товарів, завезених понад норм, а комісійних товарів - комітентам;
- активізація торгівлі надмірними запасами;
- проведення їх ефективної уцінки для стимулювання збуту, активізація реклами та стимулювання збуту;
- покращення роботи з вивчення попиту на основі постійного врахування реалізованого та незадоволеного попиту;
- підсилення контролю за станом запасів, переміщення надмірних запасів в інші пункти продажів.

Треба більше уваги приділяти роботі як з постачальниками, так і з замовниками, своєчасно повертаючи товари, які не користуються попитом —

постачальникам, збільшуючи ринки збуту для охоплення найбільшої кількості потенційних замовників і покупців.

Досвід фірм по поліпшенню технологічних і управлінських процесів показує, що їхній успіх може бути заснований на визначених заходах [51, с. 96]:

а) Дії, що починаються вищим керівництвом, повинні бути засновані на знанні точних витрат. Часто їх можна одержати тільки в результаті загальної оцінки картини діяльності фірми. Наприклад, важливість експлуатаційних витрат розкривається, якщо загальна калькуляція містить у собі втрати в міжсезоння і виплати по різноманітних штрафних санкціях.

б) Добір найбільш багатообіцяючих менеджерів, що очолюють процеси і підготовляють доповіді по більш швидкому розвитку різноманітних програм стимулювання збуту, і їхня підтримка на рівні вищого керівництва.

в) Визначення основних дій, необхідних для успішного керування і забезпечення персоналом з відповідними навичками.

г) Заохочення спілкування між людьми, що очолюють різноманітні відділи, з метою розуміння колективного погляду і зусиль для потреб фірми.

За досягненнями будь-якої діяльності знаходяться щоденні зусилля по збільшенню прибутку.

На нашу думку, для правильного планування доходів і витрат, фінансових показників і прибутку підприємств в даний час все більшого значення набувають спеціалізовані комп'ютеризовані системи оперативного і фінансового обліку. Їх застосування значно спрощує процеси планування, використання і контролю за фінансовими ресурсами [52, с. 245].

До того ж автоматизація управлінської діяльності, зокрема фінансової, є запорукою підвищення якості управління взагалі, що позитивним чином впливає на відповідний внутрішній фактор збільшення прибутку.

Так, спеціальні комерційні звіти, що складаються за допомогою комп'ютерів, показують відділу збуту чи продаж [53, с. 90]:

- а) Які рахунки-фактури надають найкращі можливості для щомісячного удосконалення;
- б) Яка частота продажів повинна бути продовж місяця в кожного менеджера з продаж;
- в) Яких результатів повинен буде досягти кожен менеджер чи агент по кожному з рахунків у попередньому місяці;
- г) Скільки кожен торговий агент повинен продати до кінця року, щоб ліквідувати зниження ефективності в попередніх місяцях;
- д) Що кожен менеджер повинен зробити по кожному рахунку в наступному місяці, щоб досягти потенціалу поточного місяця (з урахуванням сезонності);
- е) Наскільки нижча чи вища ефективність кожного співробітника щодо ефективності його колег.

Наріжний камінь системи - це регулярний щомісячний вимір індивідуальних досягнень в умовах ясної впевненості і виваженості факторів виробництва.

Таким чином, введення спеціалізованої комп'ютеризованої системи оперативного і фінансового обліку дозволить компанії ПАТ «Запоріжсталь» підвищити ефективність продажів, а також поліпшити свою позицію на ринку.

РОЗДІЛ 4

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Для виконання трудових обов'язків в сфері економіко-гуманітарної діяльності з урахуванням положень нормативних вимог з безпеки праці, та для практичної реалізації теми: «Управління фінансової стійкості підприємства», передбачається засвоєння основних заходів з охорони праці на робочих місцях в адміністративних приміщеннях ПАТ «Запоріжсталь», а саме заходи по забезпеченню безпеки, виробничої санітарії, гігієни праці і пожежної безпеки.

4.1. Аналіз потенційних небезпек

Обладнання, яке використовується можна умовно розділити на дві групи:

а) обладнання, яке безпосередньо забезпечує робочий процес (наприклад, комп'ютерна та різноманітна периферійна техніка при роботах в офісі);

б) обладнання, яке підтримує комфортні умови праці (наприклад, опалювальні прилади, кондиціонери, іонізатори повітря для забезпечення оптимальних параметрів мікроклімату в приміщеннях).

До основних небезпечних факторів трудового процесу відносяться [54]:

- можливість ураження електричним струмом, при виконанні посадових обов'язків внаслідок порушення правил з електробезпеки або помилкових дій персоналу, що може призвести до електротравм різного ступеню важкості або навіть до летального наслідку;

- механічне травмування внаслідок нераціонального розташування робочих місць, що є порушенням вимог ергономіки;

- підвищене нервово-психічне навантаження, внаслідок специфіки роботи, а саме постійний контакт з клієнтами, колегами по роботі, керівництвом, контрагентами при вирішенні робочих питань (деякі з них можуть бути конфліктними, суперечливими), що може викликати емоційний дискомфорт, внутрішнє роздратування та емоційну нестабільність під час короткотривалих певних негативних ситуацій, та може призвести до захворювань нервової системи, зниження наснаги на працю та стресових станів та помилкових дій;

- оскільки робота користувача ПК вимагає тривалого статичного напруження м'язів спини, шиї, рук і ніг тому не раціональна або неправильна конструкція, організація та обладнання комп'ютеризованого робочого місця не забезпечує правильного та комфортного положення при роботі за комп'ютером, що може привести до швидкої втоми, а як наслідок до помилок, зниженню працездатності та кістково-м'язовим порушенням;

- недостатнє або надмірне освітлення робочих місць, в зв'язку з несправністю, або хибним вибором освітлювальних приладів, в зв'язку з неправильним розташуванням робочих місць по відношенню до джерел природного та штучного освітлення, що призводить до помилкових дій, погіршення зору або ефекту засліплення;

- незадовільні параметри мікроклімату в робочих приміщеннях (підвищена або знижена температура, вологість і рухливість повітря), у зв'язку з відсутністю, хибним вибором та використанням не якісних або нераціональних систем вентиляції, кондиціонування повітря, приводить до підвищеної стомлюваності, а як наслідок до помилок, зниженню працездатності, а також може бути причиною простудних захворювань;

- неправильні або нераціональні дії персоналу в умовах надзвичайних ситуацій, внаслідок не своєчасного оповіщення, неякісної підготовки персоналу правилам дій в умовах надзвичайних ситуацій або якісної

організації дій персоналу керівництвом, призводять до паніки, невинуватених травм та загибелі людей;

- можливість загоряння, в зв'язку з порушенням правил протипожежної безпеки, використанням несправного електрообладнання, або відсутністю систем пожежної сигналізації і пожежогасіння, що призводить до пожежі, а як наслідок може бути причиною опіків та травм різного ступеню важкості або навіть летального наслідку, а також значних матеріальних збитків;

- незадовільні стосунки у колективі – мобінг. Причинами прояву мобінгу можуть бути процес постійної модернізації виробничого процесу, який вимагає концентрації сил та уваги; страх втратити робоче місце; психологічний терор, зумовлений заздрістю, марнославством, інтригами, плітками та фізичним впливом. Це може призвести до погіршення виробничого клімату, зниження продуктивності праці та безпечності її умов;

- «синдром професійного вигорання», через рутинну роботу та однотипні завдання, що можуть призвести до стресових ситуацій, депресій та психічних розладів.

4.2. Заходи по забезпеченню безпеки

У приміщенні офісу застосовується широке різноманіття електроприладів: персональні комп'ютери, принтери, ксерокси, факси, освітлювальні прилади, кондиціонери, побутові електроприлади тощо. Небезпека ураження електричним струмом при використанні цих приладів з'являється при недотриманні заходів обережності, а також при відмові або несправності цього обладнання. Наслідки ураження електричним струмом залежать від багатьох факторів: опору організму, величини, тривалості дії, роду і частоти струму, шляхів його проходження через життєво важливі органи, умов зовнішнього середовища.

Для запобігання ураження електричним струмом встановлено електроустаткування, яке відповідає вимогам ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні стандартні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин», «Правил улаштування електроустановок» (далі – «ПУЕ»), ДСТУ Б В.2.5-82:2016 «Електробезпека в будівлях і спорудах. Вимоги до захисних заходів від ураження електричним струмом», НПАОП 40.1-1.32-01 «Правила будови електроустановок. Електрообладнання спеціальних установок», НАПБ А.01.001-2014 «Правила пожежної безпеки в Україні» та буде використовуватися згідно вимог НПАОП 40.1-1.01-97 «Правила безпечної експлуатації електроустановок» (далі – «ПБЕЕ»), НПАОП 40.1-1.21-98 «Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів» (далі – «ПБЕЕС») та НПАОП 0.00-7.15-18 «Вимоги щодо безпеки та захисту здоров'я працівників під час роботи з екранними пристроями».

Згідно «ПУЕ», за ступенем небезпеки ураження електрострумом, офісне приміщення належить до 1-го класу, тобто є приміщенням без підвищеної небезпеки, у якому відсутні умови, що створюють підвищену та особливу небезпеку [55].

Згідно глави 1.7 – «Заземлення і захисні заходи від ураження електричним струмом» – «ПУЕ», обладнання офісу має основну ізоляцію струмовідних частин, яка забезпечує захист від прямого дотику та подвійну, яка складається з основної та додаткової ізоляції, для забезпечення захисту від ураження електричним струмом у разі пошкодження основної ізоляції.

Відповідно до вимог п. 6.7.4. НПАОП 40.1-1.21-98 «ПБЕЕС» усі доступні для доторкання металеві деталі електрообладнання у приміщенні з ПК, які можуть опинитись під напругою, у випадку пошкодження ізоляції, з'єднані з заземлюючим пристроєм [56].

Оскільки офісне приміщення за ступенем небезпеки ураження електрострумом належить до 1-го класу, тому відповідно до вимог п. 6.7.6 НПАОП 40.1-1.21-98 «ПБЕЕС» та додатку №1 до НПАОП 40.1-1.01-97

«ПБЕЕ» користувачі ПК пройшли інструктаж з електробезпеки з оформленням в журналі інструктажу та мають I групу з електробезпеки [57].

Ймовірність механічного травмування може виникнути внаслідок нераціонального розташування робочих місць, захаращення робочих місць або у зв'язку з недбалістю та неухважністю обслуговуючого персоналу. Для виключення травматизму згідно ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» зроблено більш зручне та раціональне розташування робочих місць, таким чином збільшена відстань між ними, яка відповідає нормованим значенням (площа на одне робоче місце має становити не менше ніж $6,0 \text{ м}^2$, а об'єм не менше ніж $20,0 \text{ м}^3$). Поверхня підлоги є рівною, неслизькою, з антистатичними властивостями [58].

У зв'язку із стресовими ситуаціями та нервово-емоційними навантаженнями у працівників може виникнути ймовірність захворювань загально-невротичного характеру.

З метою зниження нервово-емоційного напруження, стомлення зорового аналізатора, поліпшення мозкового кровообігу, подолання несприятливих наслідків гіподинамії, запобігання втоми, згідно ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» для робітників із застосування ЕОМ, передбачені регламентовані перерви для відпочинку тривалістю 15 хвилин через кожні дві години, а також обладнані побутові приміщення для відпочинку під час роботи, кімната психологічного розвантаження. В кімнаті психологічного розвантаження передбачені пристрої для приготування й роздачі тонізуючих напоїв, а також місця для занять фізичною культурою [58].

Для оптимізації відносин у колективі проводяться тренінги з залучанням психологів на теми: «Адаптація у новому колективі», «Поведінка в суспільстві».

Найпоширеніші управлінські прорахунки, що сприяють процвітанню мобінгу Помилкові дії керівника. Поважаючи себе керівник повинен усіма силами протистояти мобінгу. На жаль, нерідко саме керівник є винуватцем усілякого роду негативних процесів у колективі. Проблема може полягати в особистісних характеристиках і сумнівних моральних якостях керівників.

Непоодинокими є випадки, коли в угоду своїм амбіціям жертвують не тільки цінними працівниками, але й інтересами фірми. У розвинутих країнах для боротьби з мобінгом з'являються громадські організації, відкриваються гарячі телефонні лінії і вносяться зміни в законодавство.

У разі виникнення психологічних переслідувань повинні застосовуватись ефективні методи боротьби. Працівники, що зазнали гонінь зі сторони своїх колег по роботі, мають право на допомогу і підтримку, для чого роботодавець має вжити відповідних заходів.

Для запобігання кістково-м'язових порушень робочі місця користувачів ПК у офісному приміщенні відповідають ергономічним вимогам з урахуванням характеру і особливостей трудової діяльності згідно з ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин».

Висота робочої поверхні столу з ПК регулюється в межах 680-800 мм, а ширина і глибина – забезпечує можливість виконання операцій у зоні досяжності моторного поля (рекомендовані розміри: ширина – 600-1400 мм, глибина – 800-1000 мм). Робочий стіл має простір для ніг висотою 600 мм, шириною – 500 мм, глибиною (на рівні колін) – 450 мм, на відстані витягнутої ноги – 650 мм [58].

З метою запобігання виникненню «синдрому професійного вигорання», зниження нервово-емоційного напруження, стомлення зорового аналізатора, поліпшення мозкового кровообігу, подолання несприятливих наслідків гіподинамії, запобігання втоми, передбачені перерви у роботі - 15 хвилин кожні дві години, а також спеціально обладнане приміщення - кімната відпочинку. Також запропоновано періодична участь в семінарах та

конференціях, де надається можливість зустрітися з новими людьми і обмінятися досвідом.

4.3. Заходи з виробничої санітарії і гігієни праці

Основними причинами недостатньої або надмірної освітленості робочих місць є несправність або хибний вибір освітлювальних приладів, неправильне розташування робочих місць по відношенню до джерел освітлення.

Незадовільна освітленість на робочому місці або на робочій зоні може бути причиною зниження продуктивності та якості праці, отримання травм. Недостатнє або надмірне освітлення викликає зоровий дискомфорт, що виражається у відчутті незручності або напруженості. Тривале перебування в умовах зорового дискомфорту призводить до розсіювання уваги, зменшення зосередженості, зоровій і загальній втомі.

У офісному приміщенні обладнаному ПК з екранним пристроєм (далі – «ЕП»), згідно ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» та ДБН В.2.5-28-2018 «Природне і штучне освітлення» передбачене природне та штучне освітлення [59].

Природне освітлення здійснено через світлові прорізи, які орієнтовані на південь і забезпечують коефіцієнт природної освітленості (КПО) не нижче 1,5%. Для захисту від прямих сонячних променів, які створюють прямі та відбиті відблиски на поверхні екранів і клавіатури, передбачено сонцезахисні пристрої, на вікнах встановлені жалюзі.

Розрахунок загального штучного освітлення в приміщенні офісу розмірами $A \times B \times H = 9 \times 4,5 \times 3,6$ м, з висотою робочої поверхні $h_p = 0,8$ м, нормованим значенням штучного освітлення для кабінету $E_n = 300$ лк.

1. Розраховуємо кількість рядів світильників у приміщенні N_p :

$$N_p = \frac{B}{(H - h_p) \cdot [L/h]}, \text{ шт}; \quad (4.1)$$

де: B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м;

$[L/h]$ – числове значення коефіцієнта світильника.

$$N_p = \frac{4,5}{(3,6 - 0,8) \times 1,4} = 2, \text{ шт.}$$

2. Визначимо максимально припустиму відстань між рядами світильників $L_{\max}$:

$$L_{\max} = \frac{B}{N_p}, \text{ м}; \quad (4.2)$$

де: B – ширина приміщення, м;

N_p – кількість рядів світильників у приміщенні, шт.

$$L_{\max} = \frac{4,5}{2} = 2,25, \text{ м.}$$

3. Визначаємо значення індексу приміщення i , що характеризує співвідношення розмірів освітлювального приміщення і висоти розміщення світильників:

$$i = \frac{A \cdot B}{(H - h_p) \cdot (A + B)}; \quad (4.3)$$

де: A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м.

$$i = \frac{9 \times 4.5}{(3.6 - 0.8) \times (9 + 4.5)} = 1.07.$$

4. Визначаємо значення коефіцієнта використання світлового потоку η , створюваного растровим світильником типу ЛВО.

Вибирається з урахуванням відбиття поверхонь приміщення та індексу приміщення і дорівнює $\eta = 45 \%$.

5. Визначаємо сумарний світловий потік освітлювальної установки у даному приміщенні Φ_Σ :

$$\Phi_\Sigma = \frac{E_H \cdot A \cdot B \cdot k_z \cdot z}{\eta}, \text{ лм}; \quad (4.4)$$

де: E_H – рівень нормованого загального освітлення, лк;

A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

k_z – коефіцієнт запасу;

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості (відношення середньої освітленості до мінімальної освітленості), як правило дорівнює (для люмінесцентних ламп $z = 1.1$);

η – коефіцієнт використання світлового потоку.

$$\Phi = \frac{300 \times 9 \times 4.5 \times 1.4 \times 1.1}{0.45} = 41580, \text{ лм.}$$

6. Визначаємо умовну загальну кількість світильників у приміщенні $N_{\text{св}}^*$

$$N_{\text{св}}^* = \frac{A \cdot B}{L_{\text{max}}^2}, \text{ шт}; \quad (4.5)$$

де: A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

$L_{\max}$ – максимально припустима відстань між рядами світильників, м.

$$N_{\text{св}} = \frac{9 \times 4,5}{2,25^2} = 8, \text{ шт.}$$

9. Розраховуємо світловий потік умовного джерела світла $\Phi_{\text{л}}^*$:

$$\Phi_{\text{л}}^* = \frac{\Phi_{\Sigma}}{N_{\text{л}}^*}, \text{ лм}; \quad (4.6)$$

де: Φ_{Σ} – сумарний світловий потік освітлювальної установки, лм;

$N_{\text{л}}^*$ – загальна кількість ламп у світильнику, яка розраховується за формулою:

$$N_{\text{л}}^* = N_{\text{св}}^* \cdot n, \text{ шт}; \quad (4.7)$$

де: n – кількість ламп у світильнику, шт.

$$N_{\text{л}}^* = 8 \times 2 = 16, \text{ шт.}$$

$$\Phi_{\text{л}}^* = \frac{41580}{16} = 2598,75, \text{ лм.}$$

8. Знаходимо коефіцієнт m – співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи $\Phi_{\text{л}}^*$ та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи $\Phi_{\text{л}}$:

$$m = \frac{\Phi_{\text{л}}^*}{\Phi_{\text{л}}}. \quad (4.8)$$

$$m = \frac{2598,75}{1200} = 2,17.$$

9. Визначаємо оптимальну (фактичну) кількість світильників у приміщенні $N_{\text{св}}$:

$$N_{ce} = N_{ce}^* \cdot m, \text{ шт}; \quad (4.9)$$

де: N_{ce}^* – умовна загальна кількість світильників у приміщенні, шт.

m – співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи.

$$N_{ce} = 8 \times 2,17 = 18, \text{ шт.}$$

10. Визначаємо фактичну кількість ламп у приміщенні $N_{\text{л}}$:

$$N_{\text{л}} = N_{ce} \cdot n, \text{ шт}; \quad (4.10)$$

де: N_{ce} – оптимальна (фактична) кількість світильників у приміщенні, шт;

n – кількість ламп у світильнику, шт.

$$N_{\text{л}} = 18 \times 2 = 36, \text{ шт.}$$

11. Визначаємо загальну розрахункову освітленість E_p у приміщенні, що створюється при застосуванні стандартних ламп:

$$E_p = \frac{\Phi_{\text{л}} \cdot N_{\text{л}} \cdot \eta}{A \cdot B \cdot k_z \cdot z}, \text{ лк}; \quad (4.11)$$

де: $\Phi_{\text{л}}$ – фактичний світловий потік вибраної стандартної лампи, лм;

$N_{\text{л}}$ – фактична кількість ламп у приміщенні, шт;

η – коефіцієнт використання світлового потоку;

A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

k_z – коефіцієнт запасу;

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості.

$$E_p = \frac{1200 \times 36 \times 0,45}{9 \times 4,5 \times 1,4 \times 1,1} = 311,69, \text{ лк.}$$

Виходячи з розрахунку загальне штучне освітлення в приміщенні офісу дорівнює 311,69 лк, що відповідає нормованому значенню освітлення і яке забезпечується за допомогою 18 світильників типу ЛПО.

Неправильне проектування або несправність систем опалення, вентиляції та кондиціонування в приміщенні офісу може призвести до негативних впливів на здоров'я працівників у вигляді простудних захворювань, перегрівань, проблем із дихальними шляхами тощо.

Метеорологічні умови для приміщенні з комп'ютеризованими робочими місцями – температура, відносна вологість та швидкість переміщення повітря цілком відповідають вимогам ДСН 3.3.6.042-99 «Державні санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень». Роботи у приміщенні з ПК, належать до категорії Іб – легка робота, тому передбачені наступні оптимальні значення параметрів мікроклімату [60]:

- у холодний період року: температура 21-23°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,1 м/с;
- у теплий період року: температура 22-24°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,2 м/с.

Відповідно до вимог ДБН В.2.5-67:2013 «Опалення, вентиляція та кондиціонування», з метою забезпечення оптимальних параметрів мікроклімату в офісному приміщенні обладнаному ПК з ЕП передбачена система централізованого водяного опалення з радіаторами, а на теплий період передбачений побутовий кондиціонер [61].

З метою забезпечення необхідного повітрообміну у приміщенні офісу передбачена система механічної припливно-витяжної вентиляції (методом рекуперації), яка забезпечує 3-кратний обмін повітря за годину.

Оптимальні рівні позитивних (n+) і негативних (n-) іонів у повітрі офісного приміщення з ЕП відповідають вимогам додатку 3 ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» і становить: n+ = 1500-30000 (шт. на 1 см³); n- = 3000-5000 (шт. на 1 см³).

Підтримку оптимального рівня легких позитивних і негативних аероіонів у повітрі на робочих місцях забезпечують за допомогою біполярних коронних аероіонізаторів [58].

З метою усунення сухого повітря, в офісі встановлено ультразвуковий зволожувач повітря, що має два режими роботи: «холодний пар» та «теплий пар», має систему дезінфікування води шляхом нагріву до 80°C, змінні наповнювачі для картриджу, 8-годинний таймер, функція підтримки оптимального рівня вологості відносно температури. Також офісне приміщення декоровано кімнатними рослинами, що допомагає покращити якість повітря та знизити рівень пилу у приміщенні.

4.4. Заходи безпеки у надзвичайних ситуаціях

4.4.1. Заходи з пожежної безпеки

Заходи по забезпеченню пожежної безпеки для приміщення офісу обладнаного ПК з ВДТ розроблені відповідно до вимог НАПБ А.01.001-14 «Правил пожежної безпеки в Україні» [62].

Виходячи з аналізу речовин та матеріалів, які використовуються при роботі у приміщенні обладнаному ПК з ВДТ:

- згідно ДСТУ EN 2:2014 «Класифікація пожеж (EN 2:1992, EN 2:1992/A1:2004, IDT)» у офісному приміщенні обладнаному ПК з ВДТ можлива пожежа класів – А (пожежа, що супроводжується горінням твердих матеріалів) та Е (горіння електроустановок, що перебувають під напругою до 1000 В) [63];

- відповідно до вимог ДСТУ Б В.1.1-36:2016 «Визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою», воно належить до категорії «Д» з пожежної

небезпеки – простір у приміщенні, у якому перебувають тверді горючі речовини та матеріали [64].

Оскільки офісне приміщення обладнане ПК з ВДТ належить до категорії «Д» з пожежної небезпеки, тому відповідно до вимог ДБН В.1.1-7:2016 «Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги» воно має II ступінь вогнестійкості [65].

Обладнання, силові та освітленні мережі офісного приміщення обладнаного ПК з ВДТ відповідають вимогам пожежної безпеки, оскільки виконані відповідно до вимог НПАОП 40.1-1.32-01 «Правила будови електроустановок. Електрообладнання спеціальних установок», та мають ступінь захисту ізоляції обладнання IP44 яка відповідає класу пожежанебезпечної зони П-Па до якої належить приміщення [66].

З технічних та організаційних заходів запобігання пожеж в офісному приміщенні обладнаному ПК з ВДТ передбачені наступні протипожежні заходи:

- згідно вимог ДБН В.2.5-56:2014 «Системи протипожежного захисту», в офісному приміщенні обладнаному ПК з ВДТ встановлена система пожежної й охоронної сигналізації «Сигнал-ВК6». Яка забезпечує виявлення теплових і димових ознак пожежі і місця виникнення пожежі з точністю до місця розміщення датчика [67];

- оскільки офісне приміщення що обладнане ПК з ВДТ має площу 40,5м², тому відповідно до вимог п. 5 розділу VI «Вибір типу та необхідної кількості вогнегасників», «Правил експлуатації та типових норм належності вогнегасників», затверджених наказом МВСУ 15.01.2018 № 25 та зареєстрованих в МЮУ 23.02.2018 р. за № 225/31677 для гасіння електроустановок, що знаходяться під напругою, передбачені вуглекислотні вогнегасники типу ВВК-5 у кількості 2 штук (з розрахунку один вогнегасник з величиною заряду вогнегасної речовини 3 кг і більше, на 20 м² площі приміщення). Додатково, на кожному поверсі будівлі, в якій розміщене приміщення обладнане ПК з ВДТ, передбачене два переносних порошкових

вогнегасника – ВП-5. Відстань між вогнегасниками та місцями можливих загорянь не перевищує 10 м [68].

4.4.2. Інженерний захист територій, радіаційний і хімічний захист

Відповідно до ст.34, 35 Кодексу цивільного захисту України [69] інженерний захист територій включає:

- проведення районування територій за наявністю потенційно небезпечних об'єктів і небезпечних геологічних, гідрогеологічних та метеорологічних явищ і процесів, а також ризику виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з ними;
- віднесення міст до відповідних груп цивільного захисту та віднесення суб'єктів господарювання до відповідних категорій цивільного захисту;
- розроблення та включення вимог інженерно-технічних заходів цивільного захисту до відповідних видів містобудівної і проектної документації та реалізація їх під час будівництва і експлуатації;
- урахування можливих проявів небезпечних геологічних, гідрогеологічних та метеорологічних явищ і процесів та негативних наслідків аварій під час розроблення генеральних планів населених пунктів і ведення містобудування;
- розміщення об'єктів підвищеної безпеки з урахуванням наслідків аварій, що можуть статися на таких об'єктах;
- розроблення і здійснення заходів щодо безаварійного функціонування об'єктів підвищеної безпеки;
- будівництво споруд, будівель, інженерних мереж і транспортних комунікацій із заданими рівнями безпеки та надійності;
- будівництво протизсувних, протиповіневих, протиселевих, протилавинних, протиерозійних та інших інженерних споруд спеціального призначення, їх утримання у функціональному стані;
- обстеження будівель, споруд, інженерних мереж і транспортних комунікацій, розроблення та здійснення заходів щодо їх безпечної експлуатації.

Здійснення заходів інженерного захисту територій покладається на суб'єктів забезпечення цивільного захисту.

За результатами визначення ризиків виникнення надзвичайних ситуацій внаслідок небезпечних геологічних, гідрогеологічних та метеорологічних явищ і процесів, а також на об'єктах підвищеної небезпеки, ведеться Державний реєстр небезпечних територій.

Вимоги інженерно-технічних заходів цивільного захисту, дотримання яких обов'язкове під час розроблення містобудівної та проектної документації, визначаються відповідно до Закону України «Про будівельні норми».

Радіаційний і хімічний захист населення і територій включає:

- виявлення та оцінку радіаційної і хімічної обстановки;
- організацію та здійснення дозиметричного і хімічного контролю;
- розроблення та впровадження типових режимів радіаційного захисту;
- використання засобів колективного захисту;
- використання засобів індивідуального захисту, приладів радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного і хімічного контролю аварійно-рятувальними службами, формуваннями та спеціалізованими службами цивільного захисту, які беруть участь у проведенні аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, гасінні пожеж в осередках ураження радіаційно і хімічно небезпечних об'єктів та населення, яке проживає у зонах небезпечного забруднення;
- проведення йодної профілактики рятувальників, які залучаються до ліквідації радіаційної аварії, персоналу радіаційно небезпечних об'єктів та населення, яке проживає в зонах можливого забруднення, радіоактивними ізотопами йоду з метою запобігання опроміненню щитоподібної залози;
- надання населенню можливості придбання в особисте користування засобів індивідуального захисту, приладів дозиметричного та хімічного контролю; - проведення санітарної обробки населення та спеціальної обробки одягу, майна і транспорту;

- розроблення загальних критеріїв, методів та методик спостережень щодо оцінки радіаційної і хімічної обстановки.

Радіаційний і хімічний захист населення і територій забезпечується:

- визначенням суб'єктів господарювання, на яких обладнуються місця для проведення санітарної обробки населення та спеціальної обробки одягу, майна і транспорту;

- завчасним накопиченням і підтриманням у готовності:

а) засобів колективного та індивідуального захисту;

б) приладів радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного і хімічного контролю;

в) засобів фармакологічного протирадіаційного захисту для йодної профілактики населення, рятувальників та персоналу радіаційно небезпечних об'єктів радіоактивними ізотопами йоду з метою запобігання опроміненню щитоподібної залози.

Здійснення заходів радіаційного і хімічного захисту та його забезпечення покладається на суб'єктів забезпечення цивільного захисту.

ВИСНОВКИ

Фінансова стійкість підприємства – це такий стан його рахунків, який гарантує його платоспроможність. Це комплексне поняття, яке перебуває під впливом різноманітних фінансово-економічних факторів, які треба враховувати при прийнятті фінансового вибору.

Стабільність фінансів на підприємстві може бути забезпечена за умови постійної реалізації та одержання виручки, достатньої за обсягом, щоб виконувати свої зобов'язання. Водночас для розвитку підприємства необхідно, щоб після здійснення всіх розрахунків і зобов'язань у нього залишався такий розмір прибутку, який би дав змогу розвивати виробництво й виводити його на конкурентноздатний рівень. Тобто загальна стійкість підприємства передбачає насамперед такий рух його грошових потоків, який забезпечив би постійне перевищення доходів над витратами.

Фактори, які впливають на фінансову стійкість підприємства, класифікуються за такими ознаками: за місцем виникнення (зовнішні, внутрішні); за важливістю результату (основні, другорядні); за структурою (прості, складні); за часом дії (постійні, тимчасові).

Для характеристики фінансової стійкості підприємства використовується система абсолютних і відносних показників. Найбільш узагальнюючими абсолютними показниками фінансової стійкості є відповідність або невідповідність джерел коштів для формування запасів і затрат, тобто різниця між сумою джерел коштів і сумою запасів і витрат.

Відносні показники, що характеризують фінансову стійкість підприємства можна умовно об'єднати в декілька груп: показники структури капіталу, які характеризують фінансову незалежність від зовнішніх позикових коштів; показники, що характеризують стан оборотних коштів; показники, які характеризують стан основних засобів.

Управління фінансовою стійкістю підприємства є системою принципів та методів розроблення і реалізації управлінських рішень, пов'язаних із забезпеченням постійного зростання прибутку, збереженням платоспроможності і кредитоспроможності, підтриманням фінансової рівноваги. Управління фінансовою стійкістю підприємства орієнтоване сьогодні переважно на розв'язання короткострокових проблем. У цих умовах поширеними є зміни завдань, пріоритетів діяльності, рішень, наслідком чого є недосконалість структури показників фінансової стійкості, зниження її рівня.

До основних цілей управління фінансовою стійкістю можна віднести: збалансування активів і пасивів (забезпечення достатності власного капіталу, гнучкої структури капіталу, організації руху капіталу); збалансованість доходів і витрат (забезпечення достатнього рівня рентабельності, зміна структури витратомісткості господарського процесу, збільшення обсягу товарообороту); збалансованість грошових потоків (забезпечення платоспроможності та самофінансування, зниження дебіторської заборгованості, забезпеченість кредитоспроможності).

Основні фінансово-економічні показники діяльності підприємства свідчать, що протягом аналізованого періоду простежується тенденція до скорочення реалізації продукції на підприємстві, що пов'язано зі скороченням фізичного обсягу реалізації продукції та собівартості продукції підприємства. Розмір чистого прибутку також має тенденцію до зменшення, а у 2019 році взагалі був збиток.

Здійснивши аналіз фінансового стану ПАТ «Запоріжсталь», очевидно, що підприємство знаходиться в достатньо скрутному становищі, про це свідчить аналіз майнового стану, ліквідності, ділової активності та рентабельності. Більшість показників не відповідають нормативним значенням. На товаристві відсутня абсолютна ліквідність, показники рентабельності мають чіткі тенденції до погіршення.

Аналіз фінансової стійкості ПАТ «Запоріжсталь» за абсолютними показниками показав, що у 2015-2016 роках на підприємстві був нестійкий

фінансовий стан. У 2017-2019 роках спостерігається абсолютна фінансова стійкість, що свідчить про здатність підприємства за рахунок власних оборотних коштів покривати запаси і витрати, а також покращення його платоспроможності.

Проаналізувавши відносні показники фінансової стійкості підприємства, можна зробити висновок, що за аналізований період всі показники не відповідали нормативним значенням, окрім коефіцієнта фінансового ризику, який протягом усього аналізованого періоду відповідав нормативному значенню. Проте, важливо відмітити, що у 2019 році підприємство було в більшій мірі нестійким, на що вказує суттєве відхилення ряду основних показників від загальної тенденції. Загалом всі відносні показники свідчать про низьку стійкість фінансового стану ПАТ «Запоріжсталь». Але якщо порівнювати ситуацію 2019 року з 2015, то вона дещо поліпшилась, тобто спостерігається поступове зростання відносних показників фінансової стійкості.

Проаналізувавши фінансову стійкість за моделлю комплексної оцінки фінансової стійкості, можна зробити висновок, що у 2016-2018 роках підприємство мало нормальний вид фінансової стійкості, проте у 2019 році на підприємстві спостерігався нестійкий вид фінансової стійкості, що в першу чергу зумовлене відсутністю чистого прибутку.

Головними причинами нестійкого фінансового становища є:

- зменшення чистого прибутку на підприємстві
- перевищення позикового капіталу над власним капіталом
- висока частка дебіторської заборгованості у структурі активів підприємства.

Для збільшення прибутку підприємства рекомендовано провести такі заходи, як збільшення обсягів випуску та реалізації продукції, зниження витрат на виробництво і реалізацію продукції, впровадження економічно обґрунтованих норм, впровадження досягнень науково-технічного прогресу, підвищення якості

продукції, підвищення продуктивності праці, проведення маркетингової кампанії.

Дослідивши різні можливі структури капітали, було визначено, що найбільш рентабельним підприємство буде тоді, коли власний капітал буде дорівнювати позиковому капіталу. Отже, підприємству ПАТ «Запоріжсталь» необхідно збільшити власний капітал для покращення фінансового становища.

Для правильного планування доходів і витрат, фінансових показників і прибутку підприємств в даний час все більшого значення набувають спеціалізовані комп'ютеризовані системи оперативного і фінансового обліку. Їх застосування значно спрощує процеси планування, використання і контролю за фінансовими ресурсами. До того ж автоматизація управлінської діяльності, зокрема фінансової, є запорукою підвищення якості управління взагалі, що позитивним чином впливає на відповідний внутрішній фактор збільшення прибутку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цямрюк Ю.С. Зміст економічної стійкості підприємства та методи її аналізу: електронні текстові дані. Київ, 2009. Режим доступу : http://suiai.edu.ua/projects/icmiuiep/download/conference-2009-section-2-1-tsyamryuk_yus-report.doc (дата звернення: 18.10.2020).
2. Колодізев О. М. Теоретичні аспекти управління економічною стійкістю підприємства. *Галицький економічний вісник*. – 2008. № 1(16). С. 53–59.
3. Тютюнник Ю.М. Фінансовий аналіз : навчальний посібник. Київ : Знання, 2012. 815 с.
4. Матковський С.О. Статистика підприємств : навчальний посібник, 2-ге вид., переробл. і доп. Київ : Алерта, 2013. 560 с.
5. Непочатенко О.О. Фінанси підприємств : навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 328 с.
6. Грабовецький Б.Є. Економічний аналіз : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 256 с.
7. Гринів Б.В. Економічний аналіз торговельної діяльності : навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 392 с.
8. Білик М.Д. Фінансовий аналіз : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2005. 592 с.
9. Костенко Т. Д., Підгора Є. О., Рижиков В. С., Панков В. А., Герасимов А. А., Ровенська В. В. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 400 с.
10. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств : підручник, 3-тє вид. Київ: КНЕУ, 2000. 460 с.

11. Оспіщев В.І., Нагорна І.В. Класифікація чинників впливу на фінансову стійкість підприємств. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі і послуг*. – 2009. № 2(10). С. 218-223.
12. Костирко Л.А. Методичні основи оцінки потенціалу фінансової діяльності підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. – 2009. №3,Т.1. С. 22 – 26.
13. Сметанюк О.А. Фінансова стійкість в системі фінансової безпеки підприємства. *Економічний простір*. 2014. № 85. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecpros_2014_85_21.pdf (дата звернення: 25.10.2020).
14. Ловінська І. Г. Фінансова стійкість організації як індикатор економічного потенціалу. *Фінанси, облік і аудит*. 2014. № 1. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Foa_2014_1_21.pdf (дата звернення: 27.10.2020)
15. Марцин В. С. Платоспроможність і фінансова стійкість – основні складові оцінки фінансового стану підприємства. *Економіка. Фінанси. Право*. – 2011. №7. С. 26-29
16. Краснощоківа Ю. В. Економічна стійкість як одна з головних умов забезпечення життєздатності суб'єкта господарювання у довгостроковій перспективі. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. - 2012. № 36. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/jpdf/pprbsu_2012_36_26.pdf (дата звернення: 27.10.2020)
17. Хрумало А. Ю. Теоретичні аспекти дослідження поняття "фінансова стійкість" господарюючих суб'єктів. *Управління розвитком*. - 2014. № 10. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Uproz_2014_10_39.pdf (дата звернення: 28.10.2020)
18. Мних Є. В. Економічний аналіз : підручник. Київ: Либідь, 2011. 169 с.
19. Антипенко Є. Ю.. Підвищення фінансової стійкості підприємства. *Економічний аналіз*. – 2011. №9 Ч.2. С. 29-31.
20. Рябенко Г. М. Шляхи покращення фінансового стану підприємства. *Всеукраїнський науково-виробничий журнал*. – 2012. №7. С.105-108.

21. Мамонтова Н.А. Фінансова стійкість акціонерних підприємств і методи її забезпечення (на прикладі підприємств харчової промисловості): автореф. дис. канд.. економ. Наук. Київ : НАН України, 2010. 16 с.
22. Галушко О. С. Забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств на базі інноваційного розвитку : монографія. Дніпро: Національний гірничий університет, 2012. 212 с.
23. Бугай В.З., Омельченко В.М. Аналіз та оцінка фінансової стійкості підприємства. *Держава та регіони*. – 2008. № 1. С. 34-39
24. Саліна А. В. Морфологічний аналіз поняття "фінансова стійкість підприємства". *Управління розвитком*. - 2014. № 10. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Uproz_2014_10_30.pdf (дата звернення: 01.11.2020).
25. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства : підручник. Київ : КНЕУ, 2010. 528 с.
26. Данильчук І. В. Сутність фінансового стану підприємства та пошук управлінських рішень щодо забезпечення його ефективності. *Економічний вісник університету*. – 2011. № 17/2. С. 25-32
27. Карпенко Г. В. Шляхи удосконалення фінансового стану підприємства. *Економіка держави*. –2010. №1. С. 61- 62
28. Шовкопляс Н. В. Аналіз підходів до визначення сутності поняття "фінансова стійкість підприємства". *Управління розвитком*. - 2013. № 15. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Uproz_2013_15_66.pdf (дата звернення: 04.11.2020).
29. Мелень О. В. Фінансова стійкість підприємства як одна із складових його економічної безпеки. *Вісник Національного технічного університету "ХПІ"*. - 2013. № 66. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vscrptp_2013_66_27 (дата звернення: 06.11.2020).
30. Безугла Т. В. "Економічна стійкість" та "Фінансова стійкість". *Молодий вчений*. - 2014. № 3(06). Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/jpdf/molv_2014_3\(06\)_8.pdf](http://nbuv.gov.ua/jpdf/molv_2014_3(06)_8.pdf) (дата звернення: 08.12.2020).

31. Галазюк Н. М. Фінансова стійкість – передумова інвестиційної привабливості. *Економічний форум*. - 2015. № 2. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecfor_2015_2_45.pdf (дата звернення: 09.11.2020).
32. Ганжа Ю.В. Міжнародна практика факторного аналізу прибутку підприємства. *Економіка та держава*. – 2007. № 4. С.35-36.
33. Коріньєв В.Л. Дослідження впливу ціни на прибутковість діяльності підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. – 2005. № 2. С.92-98.
34. Мец В.О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства : навчальний посібник. Київ: Вища шк., 2003. 278 с.
35. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства : навч. посіб. Київ: Знання, 2007. 668 с.
36. Білик М.Д., Павловська О.В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2007. 592 с.
37. Поддєрьогін А.М., Білик М.Д., Буряк Л.Д. Фінанси підприємств : підручник. Київ: КНЕУ, 2008. 552 с.
38. Рязанцева В. В. Аналіз формування та використання прибутку підприємства. *Статистика України*. – 2007. №1. С. 40-43.
39. Тютюнник В. Факторний аналіз прибутку. *Справочник економіста*. – 2010. № 10. С. 35- 42.
40. Семенова Т.В., Шамицька А.С. Оптимізація структури капіталу підприємства. *Молодий вчений*. – 2014. №6. С. 32-34
41. Воронін А.В. Оптимізація структури капіталу акціонерного товариства. *Финансы, учет, банки*. – 2014. №1. С. 79-83.
42. Давиденко Н.М. Фінансовий леверидж в оптимізації структури капіталу акціонерних товариств. *Агросвіт*. – 2015. №1. С. 10-13.
43. Дрига С.Г., Міщенко І.Д. Диспропорції в структурі капіталу підприємства та їх вплив на фінансові показники роботи підприємства. *Молодий вчений*. – 2017. №8 (48). С. 441-445.

44. Куц. Л.Л. Капітал підприємства: формування та використання : конспект лекцій. Тернопіль: ТНЕУ, 2012. 114с.
45. Воробйова І.А., Лисицина А.О. Механізм розвитку управління заборгованістю підприємства. *Збірник наукових праць НУК. Серія «Економіка та управління підприємствами»*. – 2011. № 2. Режим доступу: <http://jnn.nuos.edu.ua/article/viewFile/25407/22873> (дата звернення: 16.11.2020).
46. Дячук О.В., Новодворська В.В. Місце кредиторської заборгованості в системі управління підприємством. *Економічні науки. Облік і фінанси*. – 2013. Вип. 10(3). С. 243-251
47. Польова О.Л. Принципи управління дебіторською заборгованістю аграрних підприємств на регіональному рівні. *Науковий вісник ВДАУ*. – 2010. № 5. С. 290-294
48. Лищенко О.Г., Середа І.С. Управління дебіторською заборгованістю як фактором фінансової стійкості підприємства. *Держава та регіони. Серія: Економіка і підприємництво*. — 2010. №3. С. 84— 89.
49. Марусяк Н.Л. Дебіторська та кредиторська заборгованості як основні фінансові регулятори кругообігу оборотного капіталу підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. — 2010. №7. С. 90—95.
50. Хохлов М. П., Корнієнко О. С. Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємства. *Економіка та управління підприємствами*. - 2017. № 10. С. 402–407.
51. Шарапа О. М. Особливості економічного аналізу кредиторської заборгованості підприємства. *Міжнародний науковий журнал*. 2016. № 4. С. 91–101.
52. Чорнобривець М.М. Управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. – 2013. № 23. С. 241 – 247.
53. Лівощко Т.В., Сезоненко Ю. Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю промислового підприємства. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. - 2013. Вип. № 4. С. 88 – 93.

54. ГОСТ 12.0.003-74* Система стандартов безопасности труда. Опасные и вредные производственные факторы. Классификация. [Введ. 1976-01-01]. Москва : Госстандарт СССР, 1974. 4 с. (Межгосударственный стандарт)

55. ПУЕ-2017. Правила улаштування електроустановок. [На заміну ПУЕ-86 ; чинний з 2017-08-21]. Київ : Міненерговугілля України, 2017. 617 с.

56. НПАОП 40.1-1.21-98. Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів. [На заміну ДНАОП 0.00.1.21-84 ; чинний з 1998-01-09]. Київ : Мінпраці України, 1998. 89 с. (Нормативно-правовий акт охорони праці)

57. НПАОП 40.1-1.01-97. Правила безпечної експлуатації електроустановок. [На заміну НАОП 1.1.10-1.01-85 ; чинний з 1997-10-06]. Київ : Держнаглядохоронпраці, 1997. 97 с. (Нормативно-правовий акт охорони праці)

58. ДСанПіН 3.3.2.007-98. Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин. [Чинний від 1998-12-10]. Київ : МОЗ України, 1998. URL: <http://mozdocs.kiev.ua/view.php?id=2445>. (Державні санітарні правила та норми)

59. Природне і штучне освітлення. [Текст] : ДБН В.2.5-28-2018. – На заміну ДБН В.2.5-28-2006 ; чинний з 2019-03-01. – Київ : Мінрегіон України, 2018. – 133 с.

60. ДСН 3.3.6.042-99. Санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень. [Чинний від 1999-12-01]. Київ : МОЗ України, 1999. 106 с. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/va042282-99>. (Державні санітарні норми)

61. ДБН В.2.5-67:2013. Опалення, вентиляція та кондиціонування. [На заміну СНиП 2.04.05-91 ; крім розділу 5 та додатка 22. ; чинний від 2014-01-01]. Київ : Мінрегіонбуд України, 2013. 149 с. (Державні будівельні норми України)

62. НАПБ А.01.001-14. Правила пожежної безпеки в Україні. [На заміну НАПБ А.01.001-04 ; чинний від 2014-12-30]. Київ : МВС України, 2014. 91 с. (Нормативний акт пожежної безпеки)

63. ДСТУ EN 2:2014. Класифікація пожеж (EN 2:1992; EN 2:1992/A1:2004, IDT). [На заміну ГОСТ 27331-87 ; чинний з 01.01.2016]. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 7 с. (Державний Стандарт України)

64. ДСТУ Б В.1.1-36:2016. Визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою. [На заміну НАПБ Б.03.002-2007 ; чинний від 2017-01-01]. Київ : Мінрегіонбуд України, 2016. 66 с. (Державний Стандарт України)

65. ДБН В.1.1-7:2016. Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги. [На заміну ДБН В.1.1.7-2002 ; чинний від 2017-06-01]. Київ : Мінрегіон України, 2017. 47 с. (Державні будівельні норми)

66. НПАОП 40.1-1.32-01. Правила будови електроустановок. Електрообладнання спеціальних установок. [На заміну глав 5.4 5.5 7.1 7.2 7.3 7.4 7.6 Правил устроювання електроустановок, затв. Міненерго СРСР 06.07.1984 р. ; чинний від 2002-01-01]. Київ : Мінпраці України, 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0272203-01/card2#Card>.

67. ДБН В.2.5-56:2014. Системи протипожежного захисту. [На заміну ДБН В.2.5-56:2010 ; СНиП 2.04.05-91 (розділи 5 та 22) ; чинний від 2015-07-01]. Київ : Мінрегіон України, 2014. 191 с. (Державні будівельні норми)

68. Правила експлуатації та типових норм належності вогнегасників. [На заміну НАПБ Б.03.001-2004 ; чинний від 2018-02-23]. Київ : МВС України, 2018. 23 с. (Правила)

69. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. Редакція від: 03.07.2020. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>. (Закон України)

ДОДАТОК А

Консолідована фінансова звітність на 31.12.2015 р.

Таблиця А.1

Консолідований баланс (Звіт про фінансовий стан) на 31.12.2015 р.

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи:	1000	5625	2457
первісна вартість	1001	5625	2457
накопичена амортизація	1002	0	0
Незавершені капітальні інвестиції	1005	1176196	1455736
Основні засоби:	1010	12816426	16210946
первісна вартість	1011	12816426	16210946
знос	1012	0	0
Інвестиційна нерухомість:	1015	6504	6518
первісна вартість	1016	6504	6518
знос	1017	0	0
Довгострокові біологічні активи:	1020	0	0
первісна вартість	1021	0	0
накопичена амортизація	1022	0	0
Довгострокові фінансові інвестиції:	1030	0	0
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств			
інші фінансові інвестиції	1035	1356701	1128608
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	629	48
Відстрочені податкові активи	1045	0	0
Гудвіл	1050	0	0
Відстрочені аквізиційні витрати	1060	0	0

Продовження додатку А

Продовж. табл.А.1

1	2	3	4
Залишок коштів у централізованих страхових резервних фондах	1065	0	0
Інші необоротні активи	1090	614	369
Усього за розділом І	1095	15362695	18804682
ІІ. Оборотні активи			
Запаси	1100	3080833	3627615
Виробничі запаси	1101	1116623	1483222
Незавершене виробництво	1102	498029	847818
Готова продукція	1103	1453502	1295411
Товари	1104	12679	1164
Поточні біологічні активи	1110	0	0
Депозити перестрахування	1115	0	0
Векселі одержані	1120	0	0
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	2885184	5353147
Дебіторська заборгованість за розрахунками:	1130	65006	20066
за виданими авансами			
з бюджетом	1135	967502	791833
у тому числі з податку на прибуток	1136	256	43
з нарахованих доходів	1140	191	138
із внутрішніх розрахунків	1145	0	0
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	43333	896752
Поточні фінансові інвестиції	1160	0	0
Гроші та їх еквіваленти	1165	190560	387424
Готівка	1166	16	14
Рахунки в банках	1167	190541	387399

Продовження додатку А

Продовж. табл.А.1

1	2	3	4
Витрати майбутніх періодів	1170	124001	201580
Частка перестраховика у страхових резервах	1180	0	0
у тому числі в:	1181	0	0
резервах довгострокових зобов'язань			
резервах збитків або резервах належних виплат	1182	0	0
резервах незароблених премій	1183	0	0
інших страхових резервах	1184	0	0
Інші оборотні активи	1190	33573	8560
Усього за розділом II	1195	7390183	11287115
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200	2727	2101
Баланс	1300	22755605	30093898
Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	660920	660920
Внески до незареєстрованого статутного капіталу	1401	0	0
Капітал у дооцінках	1405	7501790	9800502
Додатковий капітал	1410	-55461	-82251
Емісійний дохід	1411	0	0
Накопичені курсові різниці	1412	0	0
Резервний капітал	1415	506200	506200
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	2086381	4772435
Неоплачений капітал	1425	0	0

Продовження додатку А

Продовж. табл.А.1

1	2	3	4
Вилучений капітал	1430	0	0
Інші резерви	1435	0	0
Усього за розділом І	1495	10699830	15657806
ІІ. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	1056757	1273399
Пенсійні зобов'язання	1505	0	0
Довгострокові кредити банків	1510	564060	741223
Інші довгострокові зобов'язання	1515	224853	43162
Довгострокові забезпечення	1520	938200	1054036
Довгострокові забезпечення витрат персоналу	1521	0	0
Цільове фінансування	1525	641	555
Благодійна допомога	1526	0	0
Страхові резерви, у тому числі:	1530	0	0
резерв довгострокових зобов'язань; (на початок звітного періоду)	1531	0	0
резерв збитків або резерв належних виплат; (на початок звітного періоду)	1532	0	0
резерв незароблених премій; (на початок звітного періоду)	1533	0	0
інші страхові резерви; (на початок звітного періоду)	1534	0	0
Інвестиційні контракти;	1535	0	0
Призовий фонд	1540	0	0
Резерв на виплату джек-поту	1545	0	0
Усього за розділом ІІ	1595	2784511	3112375
ІІІ. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	1600	1776610	2690828

Продовження додатку А

Продовж. табл.А.1

1	2	3	4
Векселі видані	1605	0	0
Поточна кредиторська заборгованість:	1610	28122	18589
за довгостроковими зобов'язаннями			
за товари, роботи, послуги	1615	5925169	5679226
за розрахунками з бюджетом	1620	400952	472291
за у тому числі з податку на прибуток	1621	367686	430701
за розрахунками зі страхування	1625	15646	10950
за розрахунками з оплати праці	1630	37201	45754
за одержаними авансами	1635	90195	10475
за розрахунками з учасниками	1640	13974	13974
із внутрішніх розрахунків	1645	0	0
за страховою діяльністю	1650	0	0
Поточні забезпечення	1660	79827	89943
Доходи майбутніх періодів	1665	420	419
Відстрочені комісійні доходи від перестраховиків	1670	0	0
Інші поточні зобов'язання	1690	903148	2291268
Усього за розділом III	1695	9271264	11323717
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700	0	0
V. Чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду	1800	0	0
Баланс	1900	22755605	30093898

Таблиця А.2

**Консолідований звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)
за 12 місяців 2015 р.**

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	31395478	22110517
Чисті зароблені страхові премії	2010	0	0
Премії підписані, валова сума	2011	0	0
Премії, передані у перестраховування	2012	0	0
Зміна резерву незароблених премій, валова сума	2013	0	0
Зміна частки перестраховиків у резерві незароблених премій	2014	0	0
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	-23582269	-16272604
Чисті понесені збитки за страховими виплатами	2070	0	0
Валовий: прибуток	2090	7813209	5837913
Валовий: збиток	2095	0	0
Дохід (витрати) від зміни у резервах довгострокових зобов'язань	2105	0	0
Дохід (витрати) від зміни інших страхових резервів	2110	0	0
Зміна інших страхових резервів, валова сума	2111	0	0
Зміна частки перестраховиків в інших страхових резервах	2112	0	0
Інші операційні доходи	2120	487233	650958
Дохід від зміни вартості активів, які оцінюються за справедливою вартістю	2121	0	0
Дохід від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції	2122	0	0

Продовження додатку А

Продовж. табл.А.2

Дохід від використання коштів, вивільнених від оподаткування	2123	0	0
Адміністративні витрати	2130	-524959	-427650
Витрати на збут	2150	-1803534	-1164758
Інші операційні витрати	2180	-311131	-1276376
Витрат від зміни вартості активів, які оцінюються за справедливою вартістю	2181	0	0
Витрат від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції	2182	0	0
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток	2190	5660818	3620087
Фінансовий результат від операційної діяльності: збиток	2195	0	0
Дохід від участі в капіталі	2200	0	0
Інші фінансові доходи	2220	5873	2050
Інші доходи	2240	4577	50031
Дохід від благодійної допомоги	2241	0	0
Фінансові витрати	2250	-3376174	-2357943
Втрати від участі в капіталі	2255	0	0
Інші витрати	2270	-159448	-6802
Прибуток (збиток) від впливу інфляції на монетарні статті	2275	0	0
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	2290	2135646	1307423
Фінансовий результат до оподаткування: збиток	2295	0	0
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	-330678	-186812
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305	0	0
Чистий фінансовий результат: прибуток	2350	1804968	1120611
Чистий фінансовий результат: збиток	2355	0	0

ДОДАТОК Б

Консолідована фінансова звітність на 31.12.2017 р.

Таблиця Б.1

Консолідований баланс (Звіт про фінансовий стан) на 31.12.2017 р.

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи:	1000	9569	20346
первісна вартість	1001	13487	20346
накопичена амортизація	1002	-3918	0
Незавершені капітальні інвестиції	1005	2121178	1408344
Основні засоби:	1010	16054020	20952658
первісна вартість	1011	17750591	20952658
знос	1012	-1696571	0
Інвестиційна нерухомість:	1015	6965	8020
первісна вартість	1016	6965	8020
знос	1017	0	0
Довгострокові біологічні активи:	1020	0	0
первісна вартість	1021	0	0
накопичена амортизація	1022	0	0
Довгострокові фінансові інвестиції:	1030	0	0
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств			
інші фінансові інвестиції	1035	1128608	1109680
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	0	0
Відстрочені податкові активи	1045	0	0
Гудвіл	1050	0	0
Відстрочені аквізиційні витрати	1060	0	0

Продовження додатку Б

Продовж. табл.Б.1

1	2	3	4
Залишок коштів у централізованих страхових резервних фондах	1065	0	0
Інші необоротні активи	1090	107	0
Усього за розділом І	1095	19320447	23499048
ІІ. Оборотні активи			
Запаси	1100	4086059	5133524
Виробничі запаси	1101	1696330	1640288
Незавершене виробництво	1102	595882	2063157
Готова продукція	1103	1793376	1429594
Товари	1104	471	485
Поточні біологічні активи	1110	0	0
Депозити перестрахування	1115	0	0
Векселі одержані	1120	0	0
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	6292365	11158065
Дебіторська заборгованість за розрахунками:	1130	762251	745589
за виданими авансами			
з бюджетом	1135	524484	1315844
у тому числі з податку на прибуток	1136	0	0
з нарахованих доходів	1140	2462	1236
із внутрішніх розрахунків	1145	0	0
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	7560490	17845366
Поточні фінансові інвестиції	1160	700	0
Гроші та їх еквіваленти	1165	1027854	348928
Готівка	1166	12	0
Рахунки в банках	1167	1027834	348918

Продовження додатку Б

Продовж. табл.Б.1

1	2	3	4
Витрати майбутніх періодів	1170	256044	308272
Частка перестраховика у страхових резервах	1180	0	0
у тому числі в:			
резервах довгострокових зобов'язань	1181	0	0
резервах збитків або резервах належних виплат	1182	0	0
резервах незароблених премій	1183	0	0
інших страхових резервах	1184	0	0
Інші оборотні активи	1190	647241	1630937
Усього за розділом II	1195	21159950	38487761
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200	2071	265
Баланс	1300	40482468	61987074
Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	660920	660920
Внески до незареєстрованого статутного капіталу	1401	0	0
Капітал у дооцінках	1405	8787256	11014792
Додатковий капітал	1410	-161333	0
Емісійний дохід	1411	0	0
Накопичені курсові різниці	1412	0	0
Резервний капітал	1415	506200	506200
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	10392611	14049681
Неоплачений капітал	1425	0	0

Продовження додатку Б

Продовж. табл.Б.1

1	2	3	4
Вилучений капітал	1430	0	0
Інші резерви	1435	0	0
Усього за розділом І	1495	20185654	26231593
ІІ. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	914766	1143353
Пенсійні зобов'язання	1505	0	0
Довгострокові кредити банків	1510	797778	655095
Інші довгострокові зобов'язання	1515	45053	31537
Довгострокові забезпечення	1520	1254424	1579041
Довгострокові забезпечення витрат персоналу	1521	0	0
Цільове фінансування	1525	479	403
Благодійна допомога	1526	0	0
Страхові резерви, у тому числі:	1530	0	0
резерв довгострокових зобов'язань; (на початок звітного періоду)	1531	0	0
резерв збитків або резерв належних виплат; (на початок звітного періоду)	1532	0	0
резерв незароблених премій; (на початок звітного періоду)	1533	0	0
інші страхові резерви; (на початок звітного періоду)	1534	0	0
Інвестиційні контракти;	1535	0	0
Призовий фонд	1540	0	0
Резерв на виплату джек-поту	1545	0	0
Усього за розділом ІІ	1595	3012500	3409429
ІІІ. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	1600	2985146	3044256

Продовження додатку Б

Продовж. табл.Б.1

1	2	3	4
Векселі видані	1605	0	0
Поточна кредиторська заборгованість:	1610	14645	13516
за довгостроковими зобов'язаннями			
за товари, роботи, послуги	1615	11282625	26157728
за розрахунками з бюджетом	1620	170520	295621
за у тому числі з податку на прибуток	1621	114570	238111
за розрахунками зі страхування	1625	10307	11526
за розрахунками з оплати праці	1630	48660	58119
за одержаними авансами	1635	21322	7766
за розрахунками з учасниками	1640	13974	13974
із внутрішніх розрахунків	1645	0	0
за страховою діяльністю	1650	0	0
Поточні забезпечення	1660	98428	128887
Доходи майбутніх періодів	1665	394	369
Відстрочені комісійні доходи від перестраховиків	1670	0	0
Інші поточні зобов'язання	1690	2638293	2614290
Усього за розділом III	1695	17284314	32346052
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700	0	0
V. Чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду	1800	0	0
Баланс	1900	40482468	61987074

Таблиця Б.2

**Консолідований звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)
за 12 місяців 2017 р.**

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	46746886	33158709
Чисті зароблені страхові премії	2010	0	0
Премії підписані, валова сума	2011	0	0
Премії, передані у перестраховування	2012	0	0
Зміна резерву незароблених премій, валова сума	2013	0	0
Зміна частки перестраховиків у резерві незароблених премій	2014	0	0
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	-38309499	-23699479
Чисті понесені збитки за страховими виплатами	2070	0	0
Валовий: прибуток	2090	8437387	9459230
Валовий: збиток	2095	0	0
Дохід (витрати) від зміни у резервах довгострокових зобов'язань	2105	0	0
Дохід (витрати) від зміни інших страхових резервів	2110	0	0
Зміна інших страхових резервів, валова сума	2111	0	0
Зміна частки перестраховиків в інших страхових резервах	2112	0	0
Інші операційні доходи	2120	204781	489298
Дохід від зміни вартості активів, які оцінюються за справедливою вартістю	2121	0	0
Дохід від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції	2122	0	0

Продовження додатку Б

Продовж. табл.Б.2

Дохід від використання коштів, вивільнених від оподаткування	2123	0	0
Адміністративні витрати	2130	-806736	-711508
Витрати на збут	2150	-2153886	-1840085
Інші операційні витрати	2180	-470612	-333717
Витрат від зміни вартості активів, які оцінюються за справедливою вартістю	2181	0	0
Витрат від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції	2182	0	0
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток	2190	5210934	7063218
Фінансовий результат від операційної діяльності: збиток	2195	0	0
Дохід від участі в капіталі	2200	0	0
Інші фінансові доходи	2220	28963	24563
Інші доходи	2240	12402	27393
Дохід від благодійної допомоги	2241	0	0
Фінансові витрати	2250	-880515	-1365189
Втрати від участі в капіталі	2255	0	0
Інші витрати	2270	-292282	-44977
Прибуток (збиток) від впливу інфляції на монетарні статті	2275	0	0
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	2290	4079502	5705008
Фінансовий результат до оподаткування: збиток	2295	0	0
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	-730953	-1014925
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305	0	0
Чистий фінансовий результат: прибуток	2350	3348549	4690083
Чистий фінансовий результат: збиток	2355	0	0

ДОДАТОК В

Консолідована фінансова звітність на 31.12.2019 р.

Таблиця В.1

Консолідований баланс (Звіт про фінансовий стан) на 31.12.2019 р.

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи:	1000	26105	39438
первісна вартість	1001	47119	39438
накопичена амортизація	1002	-21014	0
Незавершені капітальні інвестиції	1005	1293019	1118934
Основні засоби:	1010	20547936	24605308
первісна вартість	1011	22522642	24605308
знос	1012	-1974706	0
Інвестиційна нерухомість:	1015	6741	6741
первісна вартість	1016	6741	6741
знос	1017	0	0
Довгострокові біологічні активи:	1020	0	0
первісна вартість	1021	0	0
накопичена амортизація	1022	0	0
Довгострокові фінансові інвестиції:	1030	0	0
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств			
інші фінансові інвестиції	1035	1038362	1038362
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	0	0
Відстрочені податкові активи	1045	0	0
Гудвіл	1050	0	0
Відстрочені аквізиційні витрати	1060	0	0

Продовження додатку В

Продовж. табл.В.1

1	2	3	4
Залишок коштів у централізованих страхових резервних фондах	1065	0	0
Інші необоротні активи	1090	0	1804
Усього за розділом І	1095	22912163	26810587
ІІ. Оборотні активи			
Запаси	1100	5112500	4539175
Виробничі запаси	1101	2211166	1788302
Незавершене виробництво	1102	1097094	851962
Готова продукція	1103	1779995	1897584
Товари	1104	24245	1327
Поточні біологічні активи	1110	0	0
Депозити перестрахування	1115	0	0
Векселі одержані	1120	0	0
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	17015658	8536090
Дебіторська заборгованість за розрахунками:	1130	1283857	1291376
за виданими авансами			
з бюджетом	1135	894464	1018390
у тому числі з податку на прибуток	1136	0	0
з нарахованих доходів	1140	1963	872
із внутрішніх розрахунків	1145	0	0
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	18859141	18375974
Поточні фінансові інвестиції	1160	0	0
Гроші та їх еквіваленти	1165	423708	110580
Готівка	1166	0	0
Рахунки в банках	1167	423693	110566

Продовження додатку В

Продовж. табл.В.1

1	2	3	4
Витрати майбутніх періодів	1170	286391	452495
Частка перестраховика у страхових резервах	1180	0	0
у тому числі в:			
резервах довгострокових зобов'язань	1181	0	0
резервах збитків або резервах належних виплат	1182	0	0
резервах незароблених премій	1183	0	0
інших страхових резервах	1184	0	0
Інші оборотні активи	1190	1658514	253509
Усього за розділом II	1195	45536196	34578461
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200	551	265
Баланс	1300	68448910	61389313
Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	660920	660920
Внески до незареєстрованого статутного капіталу	1401	0	0
Капітал у дооцінках	1405	10139310	12993190
Додатковий капітал	1410	0	0
Емісійний дохід	1411	0	0
Накопичені курсові різниці	1412	0	0
Резервний капітал	1415	506200	506200
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	19586620	15784394
Неоплачений капітал	1425	0	0

Продовження додатку В

Продовж. табл.В.1

1	2	3	4
Вилучений капітал	1430	0	0
Інші резерви	1435	0	0
Усього за розділом І	1495	30893050	29944704
ІІ. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	923959	1053644
Пенсійні зобов'язання	1505	0	0
Довгострокові кредити банків	1510	342679	473235
Інші довгострокові зобов'язання	1515	23777	4505
Довгострокові забезпечення	1520	1716163	2189785
Довгострокові забезпечення витрат персоналу	1521	0	0
Цільове фінансування	1525	373	343
Благодійна допомога	1526	0	0
Страхові резерви, у тому числі:	1530	0	0
резерв довгострокових зобов'язань; (на початок звітного періоду)	1531	0	0
резерв збитків або резерв належних виплат; (на початок звітного періоду)	1532	0	0
резерв незароблених премій; (на початок звітного періоду)	1533	0	0
інші страхові резерви; (на початок звітного періоду)	1534	0	0
Інвестиційні контракти;	1535	0	0
Призовий фонд	1540	0	0
Резерв на виплату джек-поту	1545	0	0
Усього за розділом ІІ	1595	3006951	3721512
ІІІ. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	1600	3016618	2632465

Продовження додатку Б

Продовж. табл.Б.1

1	2	3	4
Векселі видані	1605	0	0
Поточна кредиторська заборгованість:	1610	13516	13516
за довгостроковими зобов'язаннями			
за товари, роботи, послуги	1615	28767509	24014755
за розрахунками з бюджетом	1620	87408	86666
за у тому числі з податку на прибуток	1621	16963	0
за розрахунками зі страхування	1625	18244	18552
за розрахунками з оплати праці	1630	83159	103862
за одержаними авансами	1635	10503	28448
за розрахунками з учасниками	1640	13974	13974
із внутрішніх розрахунків	1645	0	0
за страховою діяльністю	1650	0	0
Поточні забезпечення	1660	162775	199365
Доходи майбутніх періодів	1665	353	432
Відстрочені комісійні доходи від перестраховиків	1670	0	0
Інші поточні зобов'язання	1690	2374568	611062
Усього за розділом III	1695	34548607	27723097
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700	302	0
V. Чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду	1800	0	0
Баланс	1900	68448910	61389313

Таблиця В.2

**Консолідований звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)
за 12 місяців 2019 р.**

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	46493395	59153818
Чисті зароблені страхові премії	2010	0	0
Премії підписані, валова сума	2011	0	0
Премії, передані у перестраховування	2012	0	0
Зміна резерву незароблених премій, валова сума	2013	0	0
Зміна частки перестраховиків у резерві незароблених премій	2014	0	0
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	-48834211	-49414580
Чисті понесені збитки за страховими виплатами	2070	0	0
Валовий: прибуток	2090	0	9739238
Валовий: збиток	2095	-2340816	0
Дохід (витрати) від зміни у резервах довгострокових зобов'язань	2105	0	0
Дохід (витрати) від зміни інших страхових резервів	2110	0	0
Зміна інших страхових резервів, валова сума	2111	0	0
Зміна частки перестраховиків в інших страхових резервах	2112	0	0
Інші операційні доходи	2120	1684511	556089
Дохід від зміни вартості активів, які оцінюються за справедливою вартістю	2121	0	0
Дохід від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції	2122	0	0

Продовження додатку В

Продовж. табл.В.2

Дохід від використання коштів, вивільнених від оподаткування	2123	0	0
Адміністративні витрати	2130	-790656	-912790
Витрати на збут	2150	-2590652	-2486375
Інші операційні витрати	2180	-397398	-418812
Витрат від зміни вартості активів, які оцінюються за справедливою вартістю	2181	0	0
Витрат від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції	2182	0	0
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток	2190	0	6477350
Фінансовий результат від операційної діяльності: збиток	2195	-4435011	0
Дохід від участі в капіталі	2200	0	0
Інші фінансові доходи	2220	802670	117217
Інші доходи	2240	30	100
Дохід від благодійної допомоги	2241	0	0
Фінансові витрати	2250	-597550	-704229
Втрати від участі в капіталі	2255	0	0
Інші витрати	2270	-716186	-220087
Прибуток (збиток) від впливу інфляції на монетарні статті	2275	0	0
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	2290	0	5670351
Фінансовий результат до оподаткування: збиток	2295	-4946047	0
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	613245	-951142
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305	0	0
Чистий фінансовий результат: прибуток	2350	0	4719209
Чистий фінансовий результат: збиток	2355	-4332802	0

